

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA SPOLEČENSKÝCH VĚD

Bakalářská práce

Vojtěch Mervart

Dějiny školství v Jaroměři

Olomouc 2022

vedoucí práce: Mgr. Pavel Krákora, Ph.D.

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně na základě studia uvedených pramenů a literatury pod odborným dohledem mého vedoucího Mgr. Pavla Krákory Ph.D.

V Olomouci dne 17. 4. 2023

.....

Vojtěch Mervart

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych rád poděkoval panu Mgr. Pavlu Krákorovi, Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce, cenné rady a ochotu při zpracovávání této bakalářské práce. Poděkování patří rovněž mé rodině a mým blízkým, kteří mě po celou dobu psaní této práce podporovali.

Obsah

Úvod	6
1. Historie města.....	8
1.1 Jaroměř ve středověku	9
1.1.1 Husitské války	11
1.2 Jaroměř v raném novověku.....	12
1.2.1 Třicetiletá válka	13
1.2.2 Období po konci třicetileté války	13
1.2.3 Habsbursko-Pruské války a stavba pevnosti Ples	14
1.3 Jaroměř v 19. století	16
1.3.1. Prusko-rakouská válka a rozvoj spolkového života	17
1.4 Jaroměř ve 20. století	18
1.4.1 Meziválečné období	19
1.4.2 Nacistická okupace.....	21
1.4.3 Třetí Československá republika	23
1.4.4 Mezi roky 1948 až 1968.....	24
1.4.5 Normalizace	26
1.4.6 Od roku 1989 do současnosti	28
2. Dějiny školství v Jaroměři v kontextu s dějinami školství v Českých zemích	31
2.1 Středověké a raně novověké školství	31
2.1.1 Období církevní reformace.....	34
2.1.2 Od nástupu Habsburků po vládu Marie Terezie.....	36
2.2 Školství v „dlouhém“ 19. století	39
2.2.1 Školství ve druhé polovině 19. století	41
2.2.2 Jaroměřské školství v 19. století	44
2.3 Školství ve 20. století	48

2.3.1 Školství od období druhé republiky po komunistický převrat	50
2.3.2 Školství za komunistického režimu.....	52
2.3.3 Vývoj školství po Sametové revoluci.....	55
2.3.4 Jaroměřské základní školství v meziválečném období	57
2.3.5 Základní školství v Jaroměři v době po druhé světové válce.....	60
2.3.6 Dějiny jaroměřského gymnázia.....	64
3. Využití tématu v hodinách dějepisu	72
3.1 Návrh pracovního listu	72
Závěr.....	74
Seznam pramenů a literatury	75
Prameny	75
Literatura	76
Články	77
Ostatní zdroje	77
Anotace.....	79

Úvod

Bakalářská práce se zabývá problematikou vývoje všeobecně vzdělávacího školství ve východočeském městě Jaroměři. V rámci této práce usiluje o zařazení dějin jednotlivých jaroměřských škol do kontextu historie školství v českých zemích. Pozornost je přitom věnována především dějinám všeobecného základního a středního školství. Ostatní typy škol totiž nejsou pro potřeby této práce stěžejní. Patříčná pozornost je v práci rovněž věnována dějinám města Jaroměře, jelikož dění ve městě mělo značný vliv na rozvoj zdejšího školství. Dějiny města jsou v práci dávány do souvislosti s významnými úseky dějin českých zemí, které významně ovlivnily vývoj města.

Téma bakalářské práce působí vskutku aktuálně. Sice již vzniklo několik bakalářských prací či jiných publikací zabývajících se dějinami školství v určitém regionu či tématem tomu podobným, ovšem žádné z těchto děl se zatím nevěnovalo městu Jaroměř. Také již byly napsány některé publikace, které se zabývají historií města Jaroměře, nicméně školství není objektem jejich hlavního zájmu a je mu spíše věnována okrajová pozornost.

Důležitým zdrojem informací pro tematiku této bakalářské práce jsou následující literární díla. Prvním z nich je monografie od manželů Mertlíkových, která se podrobně věnuje dějinám města Jaroměře. V rámci toho rovněž zmiňuje významné události dějin jaroměřského školství, které ale nepředstavují hlavní sledovaný cíl této knihy. Kniha byla vydána v roce 2021, díky čemuž rovněž zachycuje dění ve městě i ve 21. století.¹

Druhou významnou publikací, která důkladně zachycuje vývoj školství v českých zemích je sedmý svazek patřící do tematické řady *Velké dějiny zemí Koruny české – Školství a vzdělanost*. Tato kniha je výtvozem celkem dvanácti autorů, jenž se postarali o sepsání tohoto mimořádně přínosného díla.²

Dále tato práce čerpá poznatky z mnoha jiných významných děl. Ovšem svým přínosem pro potřeby práce jsou nejdůležitější dvě výše zmíněné knihy. Kromě sekundární literatury vychází práce také z několika zdrojů primární literatury. Díky použití primární literatury jsou v práci hlouběji zachyceny určité momenty ve vývoji jaroměřského školství, než jak by tomu bylo s využitím pouze sekundární literatury. Použité prameny jsou k dohledání ve státním okresním archivu v Náchodě (dále jen „SOKA Náchod“) či v regionálním fondu jaroměřské

¹ MERTLÍK, Pavel a MERTLÍKOVÁ, Olga: *Jaroměř: vyprávění o historii města*. Liberec 2021.

² ČORNEJOVÁ, Ivana a kol.: *Velké dějiny zemí koruny české*. Tematická řada školství a vzdělanost. Praha 2020.

knihovny. V rámci náchodského archivu jsou v práci použity archivní materiály z Fondu Gymnázia Jaroslava Žáka Jaroměř a Fondu archiv města Jaroměře 1504–1949.

Bakalářská práce usiluje o nastínění souhrnného pohledu na vývoj všeobecně vzdělávacího školství v Jaroměři. Tento vývoj se práce snaží zachytit od vzniku prvních škol ve městě až po 21. století. Mimo to práce cílí na ukázání významu tohoto tématu pro jeho možné zakomponování do výuky dějepisu na školách v okolí města Jaroměře. V případě začlenění dějin školství v Jaroměři do výuky dějepisu se jeví jako žádoucí žáky rovněž seznámit s historií města. V důsledku toho také práce usiluje o souhrnné nastínění dějin města.

Bakalářská práce je rozdělena do tří hlavních tematických kapitol. První kapitola seznamuje čtenáře s dějinami města Jaroměře, přičemž hlavní pozornost je v ní upřena na dějiny města v 19. a ve 20. století. Ve druhé kapitole je zachycen vývoj školství v českých zemích v jednotlivých historických etapách. V rámci toho každá etapa také pojednává o vývoji školství v Jaroměři. Cílem mnou zvolené koncepce druhé kapitoly je názorněji přiblížit, jak se jednotlivé historické etapy školství v českých zemích prolínají s dějinami jaroměřského školství. Třetí kapitola ukazuje možný způsob aplikování tématu bakalářské práce do školního prostředí.

1. Historie města

První doklady o osídlení východních Čech pocházejí z období starší doby kamenné.³ Území na soutoku řek Labe, Úpy a Metuje, na kterém se dnes rozprostírá město Jaroměř, bylo trvale osídleno v mladší době kamenné přibližně kolem roku 40 000 př. n. l. S rozvojem zemědělství v období neolitu významně narostl počet zdejších obyvatel. Lokalita se díky své výhodné poloze v Polabské nížině stala atraktivní pro lidi živící se zemědělstvím.⁴ Osídlení dokládají poměrně četné nálezy keramiky pocházející z této doby. Byla zde přítomna kultura lineární a kultura vypíchané keramiky. Později v eneolitu se zde pak ve větší míře vyskytovala kultura jordanovská a kultura nálevkovitých pohárů.⁵

V době bronzové významně houstlo osídlení ve východních Čechách v okolí řeky Labe. Z této doby se v oblasti soutoku řek Labe, Úpy a Metuje dochovala řada archeologických nálezů, patřících ke kultuře popelnicových polí.⁶ Ve 4. století př. n. l. na toto území přišli Keltové, kteří si vojensky podrobili původní obyvatelstvo.⁷ Keltové, přestože byli vyspělejším etnikem, na Jaroměřsku nezanechali mnoho pozůstatků své existence. Nicméně se tu například našly keltské válečné sekery. Na přelomu letopočtu byli Keltové vytlačeni Germány, kteří rovněž přišli na území východních Čech. Pro Germány byl typický obchod s Římskou říší, a proto byly v germánských hrobech na Jaroměřsku nalezeny římské mince a jiné artefakty.⁸

V době stěhování národů územím dnešní Jaroměře prošlo mnoho různých etnik.⁹ Jedním z procházejících etnik byli například germánští Langobardi, po kterých se ale nedochovalo příliš pozůstatků.¹⁰ Na konci epochy stěhování národů žilo v oblasti soutoku řek Labe, Úpy a Metuje výrazně méně obyvatel než v časech dřívějších.¹¹ Počet obyvatel narostl až na přelomu pátého a šestého století po příchodu prvních Slovanů, kteří se živilo jako pastevci a zemědělci. Na území dnešního města Jaroměře vzniklo slovanské hradiště a nacházely se zde i další dvě slovanské osady.¹²

³ MERTLÍK, Pavel: *Jaroměř na přelomu tisíciletí*. Jaroměř 1999, s. 9.

⁴ HOVORKA, Josef: *Dvanáct kapitol z historie Jaroměřska*. Náchod 1996, s. 5.

⁵ MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 9.

⁶ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 15.

⁷ HOVORKA, J.: *Dvanáct kapitol*, s. 8.

⁸ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 15–16.

⁹ HOVORKA, J.: *Dvanáct kapitol*, s. 8.

¹⁰ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 16.

¹¹ MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 10.

¹² HOVORKA, J.: *Dvanáct kapitol*, s. 8–9.

1.1 Jaroměř ve středověku

V počátcích vzniku českého státu spadala oblast Jaroměřska do sféry moci Slavníkovců. Toto území bylo strategicky významné, jelikož skrze něj vedla obchodní stezka, která byla klíčová pro česko-polský obchod a spojovala Prahu s Vratislaví.¹³

Po vyvraždění rodu Slavníkovců v roce 995 a následném sjednocení Čech pod vládou Přemyslovců, docházelo k upevňování přemyslovské moci na nově nabytém území. Toto se projevilo i v Jaroměři, kterou získal syn Boleslava II. a budoucí český kníže Jaromír. Ten zde nechal vybudovat opevněné sídliště¹⁴ někdy mezi lety 995 až 1038.¹⁵

První historická zmínka o Jaroměři pochází až z roku 1126. Postaral se o ni Kanovník Vyšehradský, který napsal: „Břetislav¹⁶ byl držen v zajetí na hradě Jaromir.“¹⁷ Z této zprávy historikové usuzují, že v této době stál v Jaroměři hrad. Toto následně potvrdil archeologický výzkum, který byl proveden v 70. letech 20. století. Výzkum dále upřesnil, že hrad stál na místě dnešního kostela sv. Mikuláše a byl postaven v románském stylu.¹⁸

Následně se historické prameny na nějaký čas odmlčují. Druhá písemná zmínka o Jaroměři pochází až z roku 1298, tedy z doby vlády krále Václava II. O Jaroměři se v ní pojednává již jako o městě.¹⁹ Vznik města, respektive získání statusu města, není písemně doložen.²⁰ Pravděpodobně ale město vzniklo ve třetí čtvrtině 13. století za vlády krále Přemysla Otakara II., který se zasloužil o založení mnoha královských měst.²¹ Stavitelé města byli s největší pravděpodobností němečtí kolonisté, kteří se rozhodli vybudovat město na místě původního jaroměřského hradu. Toto místo pro ně bylo svojí polohou velmi výhodné, jelikož leželo na významné obchodní stezce a bylo z části chráněno přírodní bariérou v podobě tří řek.²²

¹³ ŠOTOLA, František a kol.: *Jaroměř: 1126 – 1976*. Jaroměř 1976, s. 9.

¹⁴ Existuje i teorie podle které se o vybudování opevněného sídliště zasloužil Břetislav, poté co po otci roku 1034 získal vládu v Čechách. Název městu pak měl dát po svém strýci Jaromírovi, který měl podle stařešinského řádu získat po Oldřichovi vládu, ale vzdal se jí ve prospěch Břetislava. Bohužel k tomuto neexistují žádné historické prameny, proto tuto teorii není možné potvrdit ani vyvrátit.

Zdroj informace: MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 21–22.

¹⁵ HOVORKA, J.: *Dvanáct kapitol*, s. 11–12.

¹⁶ Zmíněný Břetislav byl synem již v této době nežijícího knížete Břetislava II. a odpůrcem knížete Soběslava, který proslul vítězstvím nad vládcem Svaté Říše Římské Lotharem III v bitvě u Chlumu roku 1126.

Zdroj informace: HOVORKA, J.: *Dvanáct kapitol*, s. 12.

¹⁷ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 23.

¹⁸ HOVORKA, J.: *Dvanáct kapitol*, s. 12–13.

¹⁹ ŠOTOLA, F. a kol.: *Jaroměř: 1126 – 1976*, s. 10.

²⁰ MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 11.

²¹ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 25.

²² HOVORKA, J.: *Dvanáct kapitol*, s. 15.

Dalším důležitým rokem v historii města je rok 1307, kdy král Rudolf Habsburský věnoval své manželce Elišce Rejčce věno, jehož součástí byla Jaroměř a další východočeská města.²³ Krátce na to pak Rudolf zemřel a tím se ustanovila tato věnná města pevně v ruce Elišky Rejčky.²⁴ Král Albrecht I. Habsburský pak těmto městům potvrdil předchozí městská privilegia, která navíc rozšířil o právo mílové.²⁵

Eliška Rejčka darovala roku 1315 město Hradec Králové jako věno své dceři, která se provdala za bavorského vévodu Jindřicha. Učinila tak ale bez souhlasu krále Jana Lucemburského.²⁶ Jan Lucemburský nechal uvěznit šlechtice Jindřicha z Lipé, který měl milostný poměr s Eliškou Rejčkou a podílel se na zinscenování svatby. Eliška následně do svých měst povolala slezské posádky. Ovšem Jaroměř, Vysoké Mýto a Polička se postavily za Jana Lucemburského a vojáky do měst nepustily.²⁷ Tento krok napomohl k uzavření dohody mezi Eliškou a králem, na základě, které se Eliška vzdala svých východočeských držav.²⁸ Jan Lucemburský nedlouho na to věnoval Jaroměř společně s Trutnovem a Dvorem Králové Markétě, dceři Václava II. Markéta ale zemřela v roce 1322, v důsledku čehož pak tato města připadla zpět králi.²⁹

Ve 14. století pak byla Jaroměř královským městem, respektive královským věnným městem. Za panování Karla IV. docházelo ve většině případů k rozvoji královských měst. Toto se týkalo i obyvatel Jaroměře, kterým král udělil právo svobodného nakládání se svým majetkem a potvrdil svobodné dědění majetku. Karel IV. pak věnoval Jaroměř, spolu s dalšími věnnými městy, své manželce Elišce Pomořanské.³⁰ Charakteristickým znakem pro Jaroměř ve 14. století je postupný růst vlivu německé menšiny představující nejbohatší obyvatelstvo města.³¹ Jejich předci byli bohatí lidé, kteří sem přišli ze Svaté říše římské a sehráli důležitou roli při založení města.³²

O rozkvětu města během 14. století svědčí i založení augustiniánského kláštera pražským arcibiskupem Arnoštem z Pardubic v roce 1349. Klášter se v následujících několika

²³ Konkrétně se jednalo o Hradec Králové, Chrudim, Poličku, Vysoké Mýto a zmíněnou Jaroměř.

Zdroj informace: ŠOTOLA, F. a kol.: *Jaroměř : 1126 – 1976*, s. 10.

²⁴ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 27–28.

²⁵ MERTLÍKOVÁ, Olga: *Věnná města – Jaroměř*. In: KRSKOVÁ, Dagmar: *Královniny a jejich věnná města*. Dvůr Králové nad Labem 2001, s. 201.

²⁶ ŠOTOLA, F. a kol.: *Jaroměř : 1126 – 1976*, s. 10.

²⁷ MERTLÍKOVÁ, O.: *Věnná města – Jaroměř*, s. 201.

²⁸ ŠOTOLA, F. a kol.: *Jaroměř : 1126 – 1976*, s. 10–11.

²⁹ KNAPP, Antonín: *Paměti královského věnného města Jaroměře nad Labem*. Jaroměř 1887, s. 9.

³⁰ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 28.

³¹ ŠOTOLA, F. a kol.: *Jaroměř : 1126 – 1976*, s. 11–12.

³² MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 29.

letech stal významným hospodářským a kulturním centrem regionu. Pod jeho křídly v Jaroměři vznikla první škola. V rámci Českých zemí patřil jaromeřský klášter podle pozemkového vlastnictví mezi středně velké kláštery.³³

1.1.1 Husitské války

Na počátku 15. století v Jaroměři panovala dobrá situace. Královský rychtář s konšely svědomitě vykonávali svoji práci a město celkově prosperovalo.

Ovšem po upálení mistra Jana Husa na Kostnickém koncilu postupně propukla v Čechách bouře nepokojů, která se nevyhnula ani Jaroměři. V nedalekých Třebechovicích začala kališnická šlechta formovat obranné společenství nazývané orebité.³⁴ Vzniklý chaos v Čechách pak ještě umocnila smrt krále Václava IV a vydání tzv. Čtyř pražských artikul neboli programu husitské šlechty.³⁵

Na začátku husitských válek stála Jaromeř na straně císaře Svaté říše římské Zikmunda Lucemburského. Roku 1420 Jaromeři dokonce procházela první křížová výprava v čele s císařem. Tato výprava ale skončila pro katolické síly nezdarem, když byla poražena husity v bitvě na Vítkově.³⁶ Posléze v březnu roku 1421 Zikmund Lucemburský opustil Čechy a vrátil se do Uher.

Husité se pak ve stejném roce rozhodli uspořádat výpravu do východních Čech, aby zde získali vliv na úkor císaře.³⁷ Součástí plánů jejich tažení bylo i město Jaromeř. Jaromeřští měšťané proto žádali Zikmunda a slezskou katolickou šlechtu o vojenskou podporu. Pomoci se jim ale nedostalo. O pár dnů později, 6. května roku 1421, již stál Jan Žižka v čele husitské armády před branami města.³⁸ Husitům se během prvního dne podařilo obsadit část městského opevnění, čímž přinutili město vyjednávat. Nakonec se 9. května město vzdalo a bylo nuceno přijmout Čtyři pražské artikuly.

V roce 1423 se Jaromeř následně stala klíčovým městem východočeského husitského bratrstva, v jehož čele stál Jan Žižka.³⁹ Po Žižkově smrti roku 1424 si členové tohoto bratrstva

³³ HOVORKA, J.: *Dvanáct kapitol*, s. 16–17.

³⁴ Pojmenování orebité vzniklo podle kopce u Třebechovic, který byl v roce 1419 po novu biblicky nazván Oreb. Zdroj informace: MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaromeř: vyprávění*, s. 32.

³⁵ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaromeř: vyprávění*, s. 33.

³⁶ HOVORKA, J.: *Dvanáct kapitol*, s. 19–20.

³⁷ KNAPP, A.: *Paměti*, s. 19.

³⁸ ŠOTOLA, F. a kol.: *Jaromeř : 1126 – 1976*, s. 12.

³⁹ HOVORKA, J.: *Dvanáct kapitol*, s. 20.

říkali sirotci.⁴⁰ O tři roky později město ovládla radikální husitská skupina nazývaná Táborští. Po jejich boku pak stáli jaroměřští vojáci při rozhodující prohrané bitvě u Lipan roku 1434.⁴¹

V důsledku toho se Jaroměř podřídila císaři a podařilo se jí si ponechat získanou samosprávu. V roce 1437 pak Zikmund daroval město své choti Barboře. Barbora však nerespektovala městská privilegia, načež se dostala do sporu s měšťany. Barbora se proto roku 1445 rozhodla Jaroměř prodat Jiřímu z Poděbrad.⁴²

Jiří pak o tři roky později Jaroměř zastavil podkomořímu Vaňkovi Valečovskému, čímž se Jaroměř v podstatě stala poddanským městem. Ovšem právně byla městem královským, což stvrdil roku 1454 král Ladislav Pohrobek, který městu potvrdil stará privilegia. Roku 1465 manželka, nyní již královna, Jiřího z Poděbrad vykoupila Jaroměř ze zástavy.⁴³

1.2 Jaroměř v raném novověku

Nástup do nové novověké epochy Jaroměři znepříjemnily dva veliké požáry města. První Jaroměř zachvátil již v roce 1448 a druhý o rovných sto let později. Ten druhý je pro historiografii obzvláště tragický, neboť mu kromě fary a kostele, podlehl také městská radnice, ve které byl uložen městský archiv.

Během 16. století pak město ještě otráslly tři morové epidemie v letech 1555, 1582 a 1599.⁴⁴ I přesto však pro město celkově znamenalo 16. století a začátek 17. století dobu hospodářského rozkvětu. Jaroměř během toho odkoupila některé vesnice⁴⁵ ve svém okolí.⁴⁶

Ve 40. letech 16. století začalo v Jaroměři přibývat příznivců luterské učení, až postupně ve městě převládlo. V důsledku toho se město následně roku 1547 přiklonilo k zemským stavům, které odmítly vojensky podpořit krále v boji proti protestantům ve Svaté říši římské. Po králově vítězství se však odboj zhroutil. Jaroměř za svoji účast byla s ostatními aktéry

⁴⁰ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 35.

⁴¹ MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 16–17.

⁴² MERTLÍKOVÁ, O.: *Věnná města – Jaroměř*, s. 201.

⁴³ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 38.

⁴⁴ HOVORKA, J.: *Dvanáct kapitol*, s. 23.

⁴⁵ Například Heřmanice, Krabčice, Brod, Slotov, Svinišťany a další.

Zdroj informace: ŠOTOLA, F. a kol.: *Jaroměř : 1126 – 1976*, s. 17–18.

⁴⁶ MERTLÍKOVÁ, O.: *Věnná města – Jaroměř*, s. 201–202.

králem náležitě potrestána. Trest se týkal především městských pravomocí a hospodářství, přičemž byli městu mimo jiné odebrány okolní vesnice ve prospěch krále.⁴⁷

1.2.1 Třicetiletá válka

Vztah mezi katolíky a protestanty vygradoval v Českých zemích až ke druhému stavovskému povstání proti vládnoucím Habsburkům, kteří prosazovali protireformační snahy katolické církve. Povstání naplno odstartovala pražská defenestrace v roce 1618. Jaroměř, jakožto královské město, se musela podílet na vytváření stavovského vojska.⁴⁸ Ve městě dominovalo luteránské měšťanstvo, které se na odboji chtělo aktivně angažovat.⁴⁹ Proto v následujícím roce poskytlo město stavům, na své poměry vskutku značnou, finanční podporu a zorganizovalo verbování vojáků do stavovského vojska.⁵⁰

Po porážce stavů na Bílé hoře se bylo město nuceno poddat císaři. Mezi lety 1621 až 1624 umístil císař do města vojenskou posádku, aby měl město plně pod kontrolou. Posléze zde císařské vojsko bylo znovu mezi lety 1631 až 1635.⁵¹ V důsledku probíhající pobělohorské rekatolizace z Jaroměře emigrovalo do zahraničí 35 protestantských rodin.⁵²

Nejhorší časy ale Jaroměř zažila mezi lety 1639 až 1648. V roce 1639 ji společně s Hradcem Králové dobyla švédská armáda, která města posléze okupovala bez mála tři čtvrtiny roku. V letech 1644, 1646 a 1648 do Jaroměře znovu pronikali Švédové, kteří město vždy zpustošili.⁵³

Třicetiletá válka měla pro město fatální následky. Město bylo silně zadlužené, vylidněné a pusté. Skoro polovina domů na náměstí zůstala neobydlená a zničená.⁵⁴

1.2.2 Období po konci třicetileté války

Po skončení třicetileté války se v Jaroměři konalo sčítání poddaných, přičemž byla zjišťována i jejich víra. Ve městě již bylo 94 % obyvatel katolického vyznání z celkového počtu 728 osob. Měšťané obstarávali celou řadu řemesel⁵⁵, avšak tato řemesla se soustředila

⁴⁷ ŠOTOLA, F. a kol.: *Jaroměř : 1126 – 1976*, s. 18.

⁴⁸ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 57.

⁴⁹ ŠOTOLA, F. a kol.: *Jaroměř : 1126 – 1976*, s. 19–20.

⁵⁰ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 57.

⁵¹ MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 17.

⁵² HOVORKA, J.: *Dvanáct kapitol*, s. 24.

⁵³ MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 17.

⁵⁴ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 59–62.

⁵⁵ Je třeba zmínit následující řemesla, která měla větší početní zastoupení: řezníci, krejčí, ševci, pekaři, mlynáři, kožešníci a koželuhové, kováři, provazníci či tesaři a truhláři. Ve městě byl rovněž velký počet nádeníků.

Zdroj informace: MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 59–61.

především na městskou produkci. Ve městě nebylo žádné větší uskupení řemeslníků, které by vyváželo své výrobky do dalších regionů.⁵⁶

Po třicetileté válce byl v celých Českých zemích značný nedostatek pracovních sil. V důsledku toho byly zvyšovány robotní povinnosti poddaných. Robotní povinnosti pak přetrvávaly i po většinu 18. století.⁵⁷ Ve prospěch Jaroměře vykonávali robotu i obyvatelé okolních vsí Čáslavek, Dolan a Hořenic.⁵⁸

V roce 1670 Jaroměř zachvátil jeden z největších požárů, který kdy město zažilo. Požár si vyžádal spoustu zničených domů, konkrétně na náměstí to byly dvě třetiny. Obětí požáru se stali i chrám sv. Mikuláše, radnice, kostel sv. Jakuba nebo škola. V důsledku této katastrofy rozhodl císař Leopold I. společně se svojí matkou královnou Eleonorou, držitelkou věnných měst, o znatelných daňových úlevách pro město.⁵⁹ O deset let později roku 1680 zasáhl Čechy mor, který si v Jaroměři vyžádal 133 životů.⁶⁰

Zkraje 18. století mělo Jaroměřsko významný hospodářský prospěch z výstavby Šporkova lázeňského areálu v nedalekém Kuksu.⁶¹ Celkově vzato pak 18. století v Jaroměři jasně překonalo předchozí století po stránce hospodářské, společenské i kulturní. Avšak došlo k omezení městské samosprávy. Do vedení města byli roku 1707 státem jmenováni dva správci, kteří vykonávali praktická rozhodnutí na úkor městských představitelů.⁶²

1.2.3 Habsbursko-Pruské války a stavba pevnosti Ples

Během vlády Marie Terezie v letech 1740–1780 se odehrálo několik velikých válečných konfliktů, ve kterých vždy válčila Habsburská monarchie proti Prusku. Tyto války se dotkly Jaroměře, jelikož se nacházela nedaleko Pruských hranic.⁶³

Prvním ze zmíněných konfliktů byly dvě slezské války v letech 1740–1742 a 1744 až 1745. Během druhé války probíhaly četné vojenské operace ve východních Čechách, což se negativně dotklo Jaroměře. 17. srpna 1744 vpadli do Jaroměře Prusové, kteří pak dále pokračovali na Prahu a později si podmanili většinu Čech. Karel Lotrinský však proti nim zinscenoval tažení, které postupně Prusy zatlačilo, opět přes Jaroměř, zpět do Slezska

⁵⁶ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 60.

⁵⁷ HOVORKA, J.: *Dvanáct kapitol*, s. 24.

⁵⁸ MERTLÍKOVÁ, O.: *Věnná města – Jaroměř*, s. 202.

⁵⁹ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 67.

⁶⁰ KNAPP, A.: *Paměti*, s. 147.

⁶¹ MERTLÍKOVÁ, O.: *Věnná města – Jaroměř*, s. 202.

⁶² MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 69.

⁶³ MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 17–18.

na počátku roku 1745. Prusové však Karla ve Slezsku porazili a podnikli své tažení znovu, přičemž opětovně obsadili Jaroměř. 19. září však byly Prusové nuceni z Jaroměře odtáhnout kvůli nedostatku potravin.⁶⁴ Město tato válka velmi finančně i materiálně zatížila. Ve městě pak po skončení války na pár let zůstalo císařské vojsko.

O 11 let později, roku 1756 Rakousko opět válčilo s Pruskem během sedmileté války.⁶⁵ Během této války do Jaroměře roku 1762 vtrhli Prusové, kteří po sobě zanechali četné škody a odnesli si i výpalné. V následujícím roce byl však již sjednán mír.⁶⁶

V letech 1778–1779 se uskutečnila další válka mezi Habsburskou monarchií a Pruskem. Tentokrát se Jaroměř stala hlavním centrem dění. Obě armády zaujímaly pozice v dlouhých liniích naproti sobě a mezi nimi se rozprostírala řeka Labe. Josef II. se utábořil v sousední vesnici Rtyni a pruský král Fridrich v nedalekých Vlčkovcích. V Jaroměři se soustředila část rakouského vojska. Došlo však pouze k drobným střetnutím, než byl uzavřen mír na jaře roku 1779.⁶⁷ Tato válka však dala plně najevo strategickou polohu Jaroměře, kdy nepřítel nezvládl překonat obrannou linii podél řek Labe a Metuje.

V důsledku stále trvajících pruského nebezpečí pak bylo rozhodnuto o vybudování pevnosti.⁶⁸ Základní stavební kámen byl položen 3. října roku 1780 za přítomnosti císaře Josefa II.⁶⁹ Pevnost dostala jméno Ples. Návrhem a výstavbou pevnosti byl pověřen francouzský inženýr Claude-Benoit Duhamel de Querlonde.⁷⁰ Po třech letech stavby byl jmenován novým hlavním stavitelem Franz Lauer, pod kterým byla pevnost v roce 1787 dostavěna. Pevnost byla konstruována pro posádku čítající až 12 tisíc vojáků. Avšak obvykle zdejší posádka byla pouze čtvrtinová. Ještě během stavby vydal Josef II. osídlovací patent, na základě, kterého žilo v pevnosti s vojáky i civilní obyvatelstvo, které mělo za úkol pomáhat s obživou vojáků.⁷¹ Roku 1791 získala pevnost status královského svobodného města a o dva roky později byl změněn její název na počest Josefa II. na Josefov.⁷²

⁶⁴ KNAPP, A.: *Paměti*, s. 152–154.

⁶⁵ MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 18.

⁶⁶ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 74.

⁶⁷ MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 18.

⁶⁸ HOVORKA, J.: *Dvanáct kapitol*, s. 27–28.

⁶⁹ Byl to právě Josef II., kdo vydal konečně o vybudování zdejší pevnosti a pevnosti Terezína. O výstavbě pevnosti na soutoku Labe, Úpy a Metuje se již uvažovalo dříve, ale vzhledem k finanční nákladnosti nebyl projekt schválen. Zdroj informace: MERTLÍKOVÁ, Olga: *Pevnost Josefov*. Jaroměř 2004, s. 3.

⁷⁰ MERTLÍKOVÁ, O.: *Pevnost Josefov*, s. 3.

⁷¹ MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 18–19.

⁷² ŠOTOLA, F. a kol.: *Jaroměř : 1126 – 1976*, s. 24.

1.3 Jaroměř v 19. století

Na počátku 19. století v Evropě probíhaly napoleonské války. Během nich se Jaroměř, zejména i pevnost Josefov, připravovala na případné obležení. K žádné vážnější válečné události zde však nedošlo. Pevnost pouze sloužila jako zajatecký tábor.⁷³

Během prvních desetiletí v 19. byla v Čechách budována síť zpevněné infrastruktury. Cesta z Jaroměře do Hradce Králové a do Náchodu byla vyštěrkována a v Jaroměři byly vydlážděny hlavní ulice. V roce 1831 byl v Jaroměři postaven řetězový most, namísto původního zříceného dřevěného. Došlo také k demolici Pražské brány, která bránila v plynulé průjezdnosti do města. 27. srpna 1836 do města na slavnostní návštěvu zavítal císař Ferdinand V. V roce 1851 pak byla městská radnice přestavěna do své dnešní podoby.⁷⁴

Revoluční rok 1848 se stal spouštěčem událostí, které v následujících letech změnily charakter Jaroměře. Během tohoto roku vznikla ve městě národní garda a konaly se ve městě první volby do říšského sněmu.⁷⁵ Ve městě v té době rovněž působil spolek Slovanská Lípa, který šířil národní uvědomění. Avšak v příštím roce již byla revoluce poražena a její výdobytky byly postupně zrušeny. Následujících deset let se pak neslo v duchu znovu nastoleném absolutismu.⁷⁶

V polovině 50. let 19. století započala stavba tzv. Jihoseveroněmecké spojovací dráhy vedoucí přes Jaroměř. Tato železniční trať spojovala Pardubice s Libercem. Nádraží bylo v Jaroměři umístěno v těsné blízkosti Josefova, aby byla zajištěna ochrana trati prostřednictvím palebného dosahu josefovských děl.⁷⁷ Z Josefova pak byla zřízena odbočka do Malých Svatoňovic, v jejichž blízkosti se nacházely uhelné doly.

Železnice měla v následujících letech velký vliv na průmyslový rozvoj Jaroměře. Výrazně usnadňovala vývoz a dovoz výrobků a surovin do vzdálenějších míst.⁷⁸ Dlouhou tradici v Jaroměři mělo zpracování kožešin, především díky dostatku vodních zdrojů. V roce 1839 na tuto tradici navázal František Polický, když založil svoji kožešinovou dílnu. Jeho rodinní příslušníci v jeho práci posléze pokračovali, až se z dílny ve 20. stal jeden z největších závodů zpracovávající kůže v republice.⁷⁹ V roce 1858 zřídil Josef Etrich ve městě

⁷³ MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 19.

⁷⁴ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 89–91.

⁷⁵ MERTLÍKOVÁ, O.: *Věnná města – Jaroměř*, s. 202.

⁷⁶ ŠOTOLA, F. a kol.: *Jaroměř: 1126 – 1976*, s. 27.

⁷⁷ HOVORKA, J.: *Dvanáct kapitol*, s. 32.

⁷⁸ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 93.

⁷⁹ MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 44–45.

první továrnu. Byla to textilní továrna, která do města za práci přitáhla mnoho lidí z venkova. V důsledku toho pak ve městě vznikla nová společenská vrstva továrních dělníků.⁸⁰ Továrna se v následujících letech zaměřovala na zpracování juty a docházelo k jejímu rozkvětu, až později ve 20. století zaměstnávala 1400 dělníků. V Josefově v roce 1870 vznikl cukrovar, který na konci 90. let 19. století vyhořel a byla na jeho místě postavena tkalcovna. V roce 1908 založil Jakub Bondy ve městě konkurenční tkalcovnu, ze které se později stal velký textilní závod. Dále před první světovou válkou byly v Jaroměři ještě zřízeny dvě menší továrny vyrábějící provazy, dráty a nábytkové pružiny.⁸¹

Kromě průmyslu byl ve 2. polovině 19. století v Jaroměři důležitý vznik spolkového života. Již v období Bachova absolutismu vznikl v roce 1856 v Jaroměři pěvecký spolek Jaromír.⁸² Po přijetí ústavního zřízení v Rakouském císařství povolna začalo formování české občanské společnosti. V roce 1861 byl v Jaroměři vytvořen Spolek divadelních ochotníků.⁸³ Velmi významný byl v následujícím roce vznik Tělocvičné jednoty Sokol Jaroměř, která byla zřízena jako po Praze první sokolská jednota v Českých zemích.⁸⁴ V tentýž rok vznikl ve městě také český vzdělávací spolek Občanská beseda.⁸⁵

1.3.1. Prusko-rakouská válka a rozvoj spolkového života

Krátký útlum pomalu se rozvíjejícího spolkového života v Jaroměři přinesla v roce 1866 prusko-rakouská válka. 22.6.1866 vpadli Prusové do Čech. Rakouská armáda se stahovala k Josefovu a v pevnosti se nacházelo vrchní velitelství celé rakouské armády. Prusům se dařilo, poráželi rakouskou armádu a postupovali dále do vnitrozemí Čech. U Jaroměře se očekávalo velké střetnutí. Prusové však město obešli a zamířili k Hradci Králové, u něhož se uskutečnila rozhodující bitva. Prusko z války vzešlo vítězně, což potvrdil Pražský mír a začátkem září opustili poslední Pruské jednotky Čechy.⁸⁶ Prusko-rakouská válka byla poslední válkou, která probíhala na Jaroměřsku.⁸⁷

Rok po prohrané válce v Rakousku došlo k uvolnění absolutismu, což se odrazilo v přijetí prosincové ústavy. Ta mimo jiné nově umožňovala vznik spolků. V Jaroměři v této

⁸⁰ MERTLÍKOVÁ, O.: *Věnná města – Jaroměř*, s. 202.

⁸¹ MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 45–46.

⁸² HOVORKA, J.: *Dvanáct kapitol*, s. 33.

⁸³ MERTLÍKOVÁ, Olga: *K počátkům spolkového života v Jaroměři*. In: *Včelařský almanach 1868-2018: 150 let spolkového včelařství v Jaroměři a okolí*. Jaroměř 2018, s. 38.

⁸⁴ REZKOVÁ, Helena: *SOKOL JAROMĚŘ – první po Praze 1862-2012*. Vlkov 2012, s. 10.

⁸⁵ MERTLÍKOVÁ, O.: *K počátkům*, s. 38.

⁸⁶ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 95–96.

⁸⁷ MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 20.

době žila početná skupina dělníků, kteří začali zakládat různé podpůrné a vzdělávací spolky. Jedním z dělnických spolků byl například vzdělávací spolek Ruka.⁸⁸ Dále ve městě vznikl hasičský spolek, spolek Sousedská beseda, jednota Jarboj, divadelní spolek a mnohé další spolky. Ve městě se pořádaly plesy a hudební koncerty. V roce 1880 Jaroměř navštívil císař František Josef I. a v roce 1892 měl ve městě hudební představení Antonín Dvořák.⁸⁹ Kulturní rozkvět se projevil i stavbou nové školní budovy Na Ostrově.⁹⁰ Další významnou kulturní událostí se v Jaroměři stalo pořádání velké hospodářské výstavy v srpnu 1887. Byla zde rovněž zřízena okresní nemocnice, vydlážděno několik komunikací, rozšířena městská zástavba, kvůli které byl z hygienických důvodů přesunut hřbitov na okraj města,⁹¹ postavena řada veřejných budov a založen městský park.⁹² Koncem 19. století tak město získalo moderní podobu.

1.4 Jaroměř ve 20. století

Od počátku 20. století byly ve městě postupně zaváděny nové inovace zlepšující život místních obyvatel. První z nich bylo veřejné osvětlení napájené elektřinou, kterou zajišťovala vodní elektrárna postavená roku 1908. Roku 1912 byl ve městě přijat plán postupného budování kanalizace.⁹³

Slibný vypadající rozvoj města na čas zastavila první světová válka. Válečná nálada byla v Jaroměři všudypřítomná. Ihned po vyhlášení mobilizace se totiž město stalo místem, do kterého bylo soustředěna část rakouského vojska. Probíhal zde také výcvik branců. Vojáci zde pobývali v pevnosti Josefov a v budovách místních škol. V listopadu 1914 byla ve městě otevřena nová školní budova, ve které pak probíhala výuka.⁹⁴ V pevnosti Josefov byli shromažďováni zranění vojáci a byl zde zřízen zajatecký tábor, kterým za války prošlo přibližně 200 tisíc zajatců.⁹⁵ Jaroměřští obyvatelé většinou spíše sympatizovali s protirakouskou válčící stranou. Vojenský velitel zdejší posádky⁹⁶ si stěžoval na neloajální chování obyvatel vůči

⁸⁸ HOVORKA, J.: *Dvanáct kapitol*, s. 33–34.

⁸⁹ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 95–96.

⁹⁰ HOVORKA, J.: *Dvanáct kapitol*, s. 34.

⁹¹ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 100–107.

⁹² KRÁL, Jaroslav a POLÁK, Jindřich: *Jaroměř ve starých pohlednicích a fotografiích*. Jaroměř 2008, s. 8.

⁹³ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 104–111.

⁹⁴ HOVORKA, J.: *Dvanáct kapitol*, s. 35–36.

⁹⁵ MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 20–21.

⁹⁶ V Josefově v této době pobývala maďarská posádka. Naopak česká posádka z Josefova před válkou byla přesunuta do Uher. Bylo to z důvodu, aby v případě potřeby mohly být vojenské posádky použity proti místnímu obyvatelstvu. Monarchie se totiž obávala, že pokud by někde vypukla vzpoura místního obyvatelstva, tak aby se tamní část armády nepřidala na stranu vzbouřenců.

Zdroj informace: HOVORKA, J.: *Dvanáct kapitol*, s. 36–37.

monarchii a upozorňoval na stoupající vlnu rusofilství. Žádné významně škodlivé protirakouské akce však místní neorganizovali. Pouze se příležitostně scházeli na protiválečných a hladových demonstracích.⁹⁷ Během války nastal kvůli námořní blokádě nedostatek kovů⁹⁸ v zemi. Vybíralo se proto od lidí staré nádoby či měděné hromosvody. I jaroměřské kostelní zvony byly za tímto účelem zabaveny.

Na konci války propukla v Evropě epidemie španělské chřipky, která se rozšířila také v Jaroměři a podlehl jí mnoho zdejších obyvatel. Celkově pak na bojištích první světové války padlo 218 jaroměřských občanů.⁹⁹

1.4.1 Meziválečné období

V odpoledních hodinách dne 28. října 1918 se do Jaroměře rozšířila radostná zpráva o porážce Rakousko-Uherska. Lidé začali oslavovat. Den poté byl ve městě vytvořen Národní výbor okresu jaroměřského¹⁰⁰, který začal přebírat prozatímní správu města. Posléze vznikl obdobný výbor i v Josefově. V Josefově v té době sídlila vojenská něčeská posádka. Její velitel ale neměl příliš na výběr a předal velení nad celou posádkou do rukou českému podplukovníku Karlu Dufkovi.¹⁰¹

Po vyhlášení nezávislosti musela republika čelit novým výzvám v podobě snah o narušení své nově stanovené hranice. Bylo proto nezbytné uchránit nově vymezenou územní celistvost. Byly proto vytvářeny dobrovolnické jednotky nazývané Národní obrana, o jejichž vytváření se zasloužili především členové Jednoty sokolské. 8. a 9. listopadu Národní výbor v Praze vydal svolávací vyhlášku, která měla mobilizovat všechny, kteří měli možnost pomoci vlasti. Členové jaroměřské Národní obrany se účastnili zásahu proti nedalekému Broumovsku, ve kterém německá většina usilovala o připojení k německé provincii Deutschböhmen. Vojenský zásah byl úspěšný. Postupem času pak obrana státu přešla plně do rukou armády a jednotky národní obrany byly rozpuštěny.¹⁰²

Ve 20. letech 20. století začínalo město opět pozvolna vzkvétat. V nově vzniklém Československu byla silně podporována stavební činnost, během ní také Jaroměř zaznamenala

⁹⁷ ŠOTOLA, F. a kol.: *Jaroměř : 1126 – 1976*, s. 36–37.

⁹⁸ Zejména se jednalo o měď, cín, zinek a železo. Tyto kovy byly důležité pro válečnou výrobu zbraní a munice. Zdroj informace: HOVORKA, J.: *Dvanáct kapitol*, s. 36.

⁹⁹ HOVORKA, J.: *Dvanáct kapitol*, s. 36–38.

¹⁰⁰ Národní výbor byl složen ze zástupců všech místních politických stran, tedy ze strany agrární, strany státoprávně demokratické, strany sociálně demokratické a strany národně sociální.

Zdroj informace: HOVORKA, J.: *Dvanáct kapitol*, s. 40.

¹⁰¹ MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 22.

¹⁰² HOVORKA, J.: *Dvanáct kapitol*, s. 41–43.

velký stavební rozvoj. Ve městě byla vybudována řada činžovních domů a vil, stavěly se nové cesty, mosty a ulice. Byla například vyhotovena honosná budova gymnázia. Probíhající stavební rozvoj nadále pokračoval i na počátku 30. let, kdy ale byl ovšem zpomalen hospodářskou krizí.¹⁰³

V roce 1919 se prvně s uplatněním všeobecného volebního práva odehrály volby. Byly to volby do obecního zastupitelstva, ve kterých v Jaroměři zvítězili národní socialisté. Nově zvolení zastupitelé ve městě rozhodli o založení obecní reálné školy a ještě téhož roku v ní začala probíhat výuka.

V roce 1921 proběhlo v Jaroměři sčítání lidu. Podle něho žilo ve městě 7902 občanů, z čehož bylo 472 příslušníků vojska. Ve městě tak spíše panovaly maloměstské společenské poměry. Společenským životem¹⁰⁴ se tak město nemohlo vyrovnat některým větším městům jako byl ve východních Čechách například Hradec Králové nebo i Náchod. Možností pro uplatnění se ale Jaroměř poskytovala dostatek.¹⁰⁵ Vrcholnou událostí 20. let se ve městě stalo pořádání hospodářsko-průmyslové výstavy severozápadních Čech v letních měsících roku 1926. Na výstavu osobně zavítal také československý prezident Tomáš Garrigue Masaryk a celkově si do Jaroměře našlo cestu na 200 tisíc návštěvníků.¹⁰⁶

V roce 1925 došlo k povodni, která v Jaroměři způsobila velké škody. Vedení města proto rozhodlo o vybudování záplavových oblastí pod Josefovem, které by v případě potřeby pohltily zvýšenou vodní hladinu. Město si vyhloubením nové studny zajistilo zdroj pitné vody a následně nechalo postavit vodojem, který skrz vodovod rozváděl vodu do jednotlivých městských domů. Tím se na konci 20. let 20. století dostala voda k většině obyvatel města. Rovněž v této době město navázalo na předválečnou výstavbu kanalizace, jejíž stavba byla dokončena v roce 1932.¹⁰⁷

Za první Československé republiky vzrostl počet průmyslových podniků v Jaroměři. Nacházely se zde velké podniky vybudované již v 19. století, které během let expandovaly a v současnosti zaměstnávaly mnoho lidí. Těmito podniky například byla koželužna Františka Polického nesoucí nyní název Polický-Popper, přádelna Juty,¹⁰⁸ přádelna bavlny či tkalcovna.

¹⁰³ KRÁL, J. a POLÁK, J.: *Jaroměř ve starých*, s. 8.

¹⁰⁴ V meziválečném období nastal ve městě nový rozkvět spolkového života. Ten byl ale nyní výrazně ovlivňován politickými stranami.

Zdroj informace: MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 139.

¹⁰⁵ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 129–132.

¹⁰⁶ HOVORKA, J.: *Dvanáct kapitol*, s. 46.

¹⁰⁷ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 132–136.

¹⁰⁸ Ta ve 20. letech měla přes 1400 zaměstnanců.

Ve městě bylo rovněž v provozu několik stavebních firem, tiskárna, výroba pianin či dvě vyhlášená zahradnictví. Celkově se tak ve 20. letech hospodářství pozvedlo na vysokou úroveň.¹⁰⁹

Na začátku 30. let 20. století byl ale hospodářský rozkvět zastaven celosvětovou hospodářskou krizí. Nejvíce byl v Jaroměři zasažen textilní průmysl, který musel propouštět mnoho zaměstnanců. V důsledku propouštění, nejen v textilním průmyslu, výrazně vzrostla nezaměstnanost.¹¹⁰ Město se pokoušelo potřebným pomoci věnováním podpory pro chudé či najímáním na provádění veřejných prací pro město.¹¹¹ Špatné životní podmínky dělníků vedly k radikalizaci velké části z nich. Zejména komunisté zaznamenali v Jaroměři značný nárůst podporovatelů.¹¹²

Komunisté sice představovali pro demokratické Československo jisté riziko, ovšem byla zde ještě jedna ve 30. letech daleko závažnější hrozba. Byli jí sudetští Němci, kteří měli v československém pohraničí početné zastoupení. Již při vzniku československého státu byla zde žijící německá menšina proti začlenění do vznikajícího státu a žádala připojení k Německu či Rakousku. S nástupem Hitlera do čela Německa ještě zesílilo napětí mezi Čechy a žijícími Němci v Československu. Kvůli národnostním poměrům a odlišným zájmům často vznikala řada sporů. Jaroměřsko se nacházelo na národnostním česko-německém pomezí. V samotné Jaroměři převažovala česká národnost, kdežto v okolních vesnicích zase německá.¹¹³

Po podepsání Mnichovské dohody přišlo Československo o své pohraniční území především ve prospěch Německa. Některé obce v těsné blízkosti Jaroměře byly zabrány rovněž. Jaroměř zůstala součástí Československa. Obyvatelé Jaroměře přijali nové územní změny s odporem.¹¹⁴ Do Jaroměře posléze hojně přicházeli uprchlíci ze zabraného pohraničí.¹¹⁵

1.4.2 Nacistická okupace

Nacistická okupace v Jaroměři započala již před šestou hodinou ranní příjezdem prvních německých jednotek. Němci ve městě ihned převzali kontrolu, nastolili přísné předpisy a bedlivě kontrolovali jejich plnění obyvatelstvem.¹¹⁶ Českoslovenští vojáci vyklidili kasárny

Zdroj informace: MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 45.

¹⁰⁹ MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 44–46.

¹¹⁰ HOVORKA, J.: *Dvanáct kapitol*, s. 46–47.

¹¹¹ MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 46.

¹¹² ŠOTOLA, F. a kol.: *Jaroměř : 1126 – 1976*, s. 40.

¹¹³ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 143–144.

¹¹⁴ ŠOTOLA, F. a kol.: *Jaroměř : 1126 – 1976*, s. 40.

¹¹⁵ MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 23.

¹¹⁶ HOVORKA, J.: *Dvanáct kapitol*, s. 49–50.

a předali okupantům zásoby vojenského materiálu z Josefova. Na tvářích obyvatel města byl vidět strach, žal a mnohdy i lhostejnost.

Společenský život ve městě postupně během války zcela ustal. Ve městě vznikla pobočka NSDAP a Hitlerjugend. V Josefově sídlila i nadále vojenská posádka, která se skládala z vládního vojska¹¹⁷ ke kterému zde přibyla početná část německých vojáků. Z Jaroměře i Josefova byli během války deportováni všichni Židé do ghetta v Terezíně.¹¹⁸ Průmyslové podniky ve městě byly nuceny podřídit svou výrobu potřebám Říše. Některé pro Německo dodávaly své původní výrobky, jiné upravily výrobu a zásobovaly Říši novými výrobky a pár podniků bylo využito jako sklad vojenského materiálu. Pokud nějaký výrobní závod vlastnili Židé, tak došlo k jeho arizaci, tedy k jeho zabavení a odeslání židovského majitele do koncentračního tábora. Takto byla arizována například Přádělna Jakuba Bondyho.¹¹⁹

V Jaroměři během války vznikaly různé odbojové skupiny, které usilovaly o oslabení německé moci v Protektorátu Čechy a Morava. Činili tak například prostřednictvím různých sabotáží či vysíláním důležitých informací spojeneckým armádám. Nejvýznamnější odbojovou organizací v Jaroměři byla Obrana národa. Její členové byli převážně z armádní sféry. Působila zde i sokolská odbojová skupina. Jaroměřský odboj však nikdy nepodnikl žádnou bojovou akci, protože k tomu členové odboje neměli vhodné přírodní podmínky.¹²⁰ Navíc od začátku roku 1944 sídlil v Josefově oddíl vojáků SS, což možnost ozbrojeného povstání rovněž komplikovalo.

5. května 1945 rozhlas odvysílal zprávy o povstání v Praze, načež propukl převrat i v Jaroměři. Nejednalo se však o krvavé povstání se zbraněmi, jelikož to by proti přítomným německým jednotkám nemělo příliš velkou šanci na úspěch. Do popředí povstání vystoupil národní výbor, avšak jeho členové byli co nevidět zajati. Druhý den ale proběhlo vyjednávání, po kterém Němci předali správu města národnímu výboru. Den poté byla ve městě utvořena národní stráž, která začala zadržovat kolaboranty a posléze taky odzbrojovat německé vojáky.¹²¹ 10. května 1945 vstoupila do Jaroměře Rudá armáda, která město oficiálně osvobodila. Uvítání sovětských vojáků občany města bylo velkolepé.¹²²

¹¹⁷ Německo dovolilo Protektorátu Čechy a Morava zřídit vládní vojsko, které mělo udržovat vnitřní pořádek a bezpečnost. V Josefově se pak nacházela jedna jeho část.

Zdroj informace: MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 146.

¹¹⁸ MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 24–25.

¹¹⁹ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 146–147.

¹²⁰ HOVORKA, J.: *Dvanáct kapitol*, s. 51.

¹²¹ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 149–150.

¹²² ŠOTOLA, F. a kol.: *Jaroměř: 1126 – 1976*, s. 42.

V celkovém součtu zemřelo během druhé světové války 100 obyvatel města Jaroměř. Po osvobození Rudou Armádou se na Jaroměřsku usadilo několik rodin volyňských Čechů, jejichž muži se podíleli na osvobozování Československa pod velením generála Ludvíka Svobody. Po válce probíhal v Československu rozsáhlý odsun Němců, který se týkal i Jaroměřska. Naprostá většina Němců z Jaroměře a okolních vesnic byla odsunuta do Německa. Několik desítek Němců ale ve městě zůstalo.¹²³

1.4.3 Třetí Československá republika

Po válce byla v Jaroměři postupně obnovována činnost průmyslu a jeho zásobování.¹²⁴ Všechny jaroměřské podniky se odklonily od válečné výroby a vrátily se ke svým původním výrobkům.¹²⁵ Rovněž bylo rekonstruováno zemědělské odvětví. Majetek odsunutých Němců se dostal do rukou nově příchozím občanům. V říjnu 1945 došlo dekretem prezidenta Edwarda Beneše k ustanovení šesti nových správních okresů, z čehož byl právě jeden Jaroměřský. Tento okres kromě samotného města zahrnoval také přilehlé obce.¹²⁶

V obnoveném Československu se těšila poměrně velkému vlivu ve fungování státu komunistická strana, která začala otevřeně prosazovat svůj politický program. Podle Košického vládního programu a dekretu prezidenta Edwarda Beneše z 19. května 1945 byly v Československu zestátnňovány průmyslové podniky, které předtím stát zkonfiskoval německým vlastníkům. V Jaroměři to byly Etrichova a Schreiberova¹²⁷ továrna a firma Čerych. Dále komunisté ve městě politicky otevřeně usilovali o znárodnění továrny firmy Polický.¹²⁸ To se následně povedlo v červenci, když byl na schůzi zaměstnanců z podniku vyloučen majitel Stanislav Polický.¹²⁹ 24. října 1945 byl prezidentským dekretem nově zaveden národní podnik. Od roku 1946 se tak těmito národními podniky staly továrny Polický, Juta¹³⁰ a přádelna a tkalcovna bavlny Čerych.¹³¹ Kromě průmyslových závodů byly ve městě převzaty do státních rukou také některé další stavby, například vila rodiny Náhlovských.

¹²³ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 152–153.

¹²⁴ ŠOTOLA, F. a kol.: *Jaroměř : 1126 – 1976*, s. 42.

¹²⁵ MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 46.

¹²⁶ ŠOTOLA, F. a kol.: *Jaroměř : 1126 – 1976*, s. 42.

¹²⁷ Tento název nesla po druhé světové válce původní textilní továrna založená Jakubem Bondym.

Zdroj informace: MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 30.

¹²⁸ MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 30.

¹²⁹ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 154.

¹³⁰ Juta je název dřívější továrny firmy Etrich.

Zdroj informace: MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 154.

¹³¹ MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 30.

V roce 1946 pak do Jaroměře zavítal prezident Edward Beneš, ministr obrany Ludvík Svoboda a ministr zahraničí Jan Masaryk, který město navštívil hned dvakrát. V tomto roce se konaly také parlamentní volby, ve kterých komunisté získali na Jaroměřsku 37 % hlasů. Následující rok postihla zemi neúroda potravin, což napomohlo k začátku politického zápasu komunistů proti demokratickým stranám.¹³²

Únorové dny roku 1948, kdy komunisté získali moc ve státě, neměly na Jaroměřsku příliš dramatický průběh. 24. února se zde uskutečnila generální stávka, které se zúčastnilo místní dělnictvo a posléze byl zřízen Okresní akční výbor. Ve městě u nejvýznamnějších továren vznikly lidové milice. V květnových volbách potom použilo při hlasování bílý lístek pouze 11 % voličů. Ostatních 89 % se vyslovilo pro jednotnou kandidátní listinu Národní fronty.¹³³

1.4.4 Mezi roky 1948 až 1968

V roce 1948 se místní národní výbory vyslovily pro sloučení Jaroměře s Josefovem v jeden městský celek. Toto usnesení potvrdil posléze zemský národní výbor v Praze. Součástí Jaroměře se staly rovněž přilehlé okolní obce Cihelny, Dolní Dolce a Jezbiny.¹³⁴ U některých občanů Josefova se přiřčení k Jaroměři nesešlo s pochopením. Zkusili se proto v memorandu obrátit na ministerstvo vnitra, které jejich žádost zamítlo. Sloučení bylo pro obě města výhodné, jelikož byla díky tomu sloučena většina městských institucí a využívaly je potom obyvatelé obou městských částí.¹³⁵

Roku 1949 se uskutečnila reorganizace veřejné správy. V důsledku toho se jaroměřský okres rozrostl o několik okolních obcí, které byly dříve součástí jiných okresů. V roce 1960 však došlo k nové územní reorganizaci, při které byl jaroměřský okres zrušen. Jeho části byly připojeny k okresům Hradec Králové, Trutnov a Náchod.¹³⁶

V 50. letech probíhalo upevňování socialistického režimu, během čehož byly rušeny některé výdobytky demokracie, soukromé vlastnictví i provozování živností. Je ale třeba podotknout, že velká část veřejnosti, především dělnické třídy, zavádění nových změn

¹³² MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 155.

¹³³ MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 30.

¹³⁴ ŠOTOLA, F. a kol.: *Jaroměř : 1126 – 1976*, s. 44.

¹³⁵ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 156.

¹³⁶ ŠOTOLA, F. a kol.: *Jaroměř : 1126 – 1976*, s. 44.

podporovala. Na druhou stranu byli odpůrci komunistického režimu perzekuováni, přičemž v Jaroměři bylo takto lidovými soudy posláno do vězení více než 50 lidí.¹³⁷

Již v roce 1948 proběhla druhá vlna znárodnování podniků a firem. Během ní bylo v Jaroměři zestátněno několik dalších podniků, například firma Bohuslava Krčmáře vyrábějící pružiny pro automobilový průmysl, mlékárna vyrábějící sýry či městský pivovar, který byl pak po třech letech zrušen úplně.¹³⁸ V zemědělství probíhala socializace venkova, která se Jaroměře, jakožto zemědělského kraje velmi dotkla. Komunisté vyvíjeli nátlak na soukromé zemědělce, čímž usilovali o zakládání jednotných zemědělských družstev (JZD). V Jaroměři roku 1950 nejprve vznikl městský statek, kterému se však příliš nedařilo, tak byl roku 1955 nahrazen JZD. JZD Jaroměř se ale nevedlo o moc lépe.¹³⁹

Hospodářský plán pro roky 1947 a 1948 jaroměřský okres oficiálně splnil a překročil. První pětiletý hospodářský plán v letech 1949 až 1954 byl především agitační záležitostí, kdy se komunisté snažili propagovat výhodnost nově zaváděných změn v hospodářství. Také v této době došlo k přejmenování některých továren ve městě. Například Koželužna Polický se přejmenovala na Tonus a posléze na Závody Antonína Zápotockého (zkráceně ZAZ).¹⁴⁰ Mimo to v 50. letech vznikly ve městě další podniky, které nahradily ty po válce neobnovené.¹⁴¹ Koncem 50. let pak byly zcela zrušeny poslední zbytky soukromého podnikání.¹⁴² Souhrnně vzato v důsledku hospodářských změn a centrálního plánování došlo v tomto desetiletí ke snížení počtu obyvatel¹⁴³ a celkovému úpadku města.¹⁴⁴

V 60. letech postupně rostla životní úroveň běžných lidí i navzdory občasnému nedostatku uhlí a elektřiny či občasných front na maso a dalších nedostatkových potravin. V roce 1968 pak byly nově zavedeny volné soboty. Město pořádalo tzv. akce Z, při kterých občané zdarma pracovali pro blaho města, čímž měli ukazovat svoji politickou uvědomělost.¹⁴⁵ Ukázkovým příkladem akce Z byla stavba školní jídelny, kterou jaroměřští občané budovali

¹³⁷ MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 31.

¹³⁸ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 157–158.

¹³⁹ MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 31–32.

¹⁴⁰ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 157–158.

¹⁴¹ ŠOTOLA, F. a kol.: *Jaroměř : 1126 – 1976*, s. 44–48.

¹⁴² MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 159.

¹⁴³ Vylidňování města bylo také následkem toho, že několik tisíc lidí odešlo z Jaroměřska osídlovat vylidněné pohraničí. Město se pak nedostatek pracovních sil pokoušelo mírnit příchodem brigádníků ze Slovenska či romských rodin.

Zdroj informace: MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 160.

¹⁴⁴ KRÁL, J. a POLÁK, J.: *Jaroměř ve starých*, s. 8.

¹⁴⁵ MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 33.

v letech 1962-1966.¹⁴⁶ Během 60. let však ve městě nadále přetrvával nedostatek pracovníků v průmyslových podnicích i ve službách. V jaroměřských textilních závodech proto našla práci řada polských pracovníků.¹⁴⁷ Nicméně problém s nedostatkem pracovníků se tím nevyřešil.¹⁴⁸

Na konci 50. let a dále v 60. letech probíhaly ve městě rozsáhlé stavební činnosti. Byl například upraven atletický stadion, vyhotoveno nové autobusové nádraží či přestavěna bývalá sokolovna na divadelní budovu, která byla jednou z nejhezčích divadelních budov ve východních Čechách. Stavěly se také bytové a činžovní domy. V roce 1959 stát umožnil vznik bytových družstev, díky čemuž se začaly stavět družstevní domy.¹⁴⁹ Následně se většina stavebních činností v 60. letech soustředila především na bytovou výstavbu družstevních domů, která měla uspokojit nároky občanů na dostupné bydlení ve městě. Ve městě tak vznikla dvě velká sídliště obsahující zhruba 300 bytů.¹⁵⁰

Pro 60. léta byl charakteristický vzestup společenského života, který se nevyhnul ani Jaroměři. V Československu došlo k uvolnění poměrů, což následně vyvrcholilo událostmi pražského jara v roce 1968, při kterých se usilovalo o postupnou reformu socialismu. Atmosféra ve společnosti se zlepšila, lidé se častěji scházeli a více vyhledávali zábavu. V Jaroměři byl oblíbeným podnikem Národní dům, ve kterém hrála pravidelně živá hudba a místní si sem chodili zatančit. Ve městě byly rovněž i další taneční podniky. Celkově kultura vzkvétala a byl o ni mezi lidmi zájem. Ve městě pravidelně vystupoval komorní orchestr či divadelní ochotníci.¹⁵¹ Byla obnovena organizace Junák, která se mezi lidmi těšila veliké oblibě.¹⁵² Původní městské kino bylo v roce 1968 přeměněno v kino panoramatického typu, které bylo svého typu druhým kinem ve východních Čechách.¹⁵³

1.4.5 Normalizace

Reformy prováděné československou vládou během pražského jara ale poznaly rychlý konec. 21. srpna 1968 je totiž zastavila invaze vojsk států Varšavské smlouvy. Do Jaroměře v tento den přijely hned ráno polské tanky. Invaze v lidech vyvolala nejistotu, strach a zklamání z návratu poměrů. Mnozí chtěli vojskům vzdorovat, proto otáčeli nebo ničili směrové ukazatele

¹⁴⁶ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 161.

¹⁴⁷ Mnohé z nich si ve městě našly partnera, za kterého se pak provdaly a zůstaly už zde nastálo bydlet. Zdroj informace: MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 162.

¹⁴⁸ MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 33.

¹⁴⁹ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 160–161.

¹⁵⁰ ŠOTOLA, F. a kol.: *Jaroměř : 1126 – 1976*, s. 48–49.

¹⁵¹ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 171.

¹⁵² MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 33.

¹⁵³ ŠOTOLA, F. a kol.: *Jaroměř : 1126 – 1976*, s. 49.

na silnicích. Následující den se uskutečnila celostátní protestní stávkou, která se odehrávala rovněž v Jaroměři.¹⁵⁴ Okupační vojska se zpočátku utábořila pouze za městem. Ovšem již 24. srpna 1968 se vojska přesunula do josefovské vojenské nemocnice, kterou jim město předalo. Začalo tak být místním obyvatelům jasné, že nejspíš v republice nějaký čas vojska zůstanou. Polské vojsko opustilo Josefov 15. října 1968. Nahradily ho ale sovětské jednotky, které posléze získaly pro své potřeby také další objekty ve městě.¹⁵⁵ Nakonec byla v Jaroměři sovětská armáda přítomna 22 let. Ve městě proto Sověti zřídili školu, kterou navštěvovaly děti příslušníků sovětských posádek z celých východních Čech.

V následujících dvou desetiletích pak probíhalo tzv. období normalizace, ve kterém se společenské i hospodářské poměry vrátily do dřívějšího předreformního fungování. Někteří lidé se situace snažili využít ke kariérnímu vzestupu. Naopak jiní z Československa emigrovali nebo se již jen naprosto minimálně společensky projevovali. Naprostá většina společnosti se ale normalizačnímu procesu podřídila, i přestože mu nebyla nakloněna.¹⁵⁶ Veřejnost hromadně projevila nesouhlas s normalizačními poměry formou oslav po dvou hokejových výhrách československé reprezentace nad sovětským svazem na mistrovství světa v ledním hokeji v roce 1969. Tyto oslavy se uskutečnily také v Josefově a staly se posledním hromadným projevem odporu do druhé poloviny 80. let.¹⁵⁷

Během 70. let nastaly v Jaroměři mnohé územní změny v důsledku, kterých se rapidně změnil vzhled města. Byla zbořena řada starých objektů, na jejichž místě byly postaveny panelové domy.¹⁵⁸ První panelový dům ve městě byl vyhotoven již v roce 1970. Dále ve městě stále pokračovala výstavba bytových družstevních domů. Celkově bylo během tohoto desetiletí postaveno přibližně 1200 bytů.¹⁵⁹ Ve městě byly rovněž rozšířeny silnice.¹⁶⁰

V roce 1978 vznikla v Josefově nová základní škola, jako v Jaroměři v pořadí třetí škola tohoto typu. V této době již ale nastával postupný úpadek Josefova, kdy se většina místních mladých lidí raději stěhovala do nově vznikajících bytů v Jaroměři, která jim nabízela lepší možnosti pro uplatnění se.¹⁶¹ Ani nově zřízená škola příliš mnoho rodin nepřesvědčila k životu v Josefově, jelikož byla nevhodně postavena až na úplném konci této části města. Rovněž

¹⁵⁴ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 171–172.

¹⁵⁵ MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 34.

¹⁵⁶ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 171–172.

¹⁵⁷ MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 34.

¹⁵⁸ KRÁL, J. a POLÁK, J.: *Jaroměř ve starých*, s. 8.

¹⁵⁹ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 174–176.

¹⁶⁰ KRÁL, J. a POLÁK, J.: *Jaroměř ve starých*, s. 8.

¹⁶¹ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 177.

od života v Josefově kdekoho jistě odradila přítomnost sovětské armády či zrušení zdejší nemocnice. Na konci 80. let pak v Josefově byla knihovna jediným zdejším kulturním zařízením.¹⁶² V této době josefovská pevnost začínala chátrat, což bylo stále více patrné. Stát proto poslal této části Jaroměře milion korun na obnovu nejvíce chátrajících částí pevnosti.

Během období vlády komunistické strany byla v Jaroměři zanedbávána údržba nemovitostí, zejména pak domů a silnic. V 70. a 80. letech se to již dosti odráželo na celkovém vzhledu města. Byl viditelný výrazný kontrast mezi těmito dříve postavenými budovami s nově stavěnými paneláky. V roce 1982 byl vyhotoven nový silniční most přes řeku Labe, který výrazně urychlil průjezd automobilů skrz centrum města. O tři roky později byl pak ve městě otevřen nový plavecký areál, vedle kterého vzniklo další sídliště. Roku 1989 byl pak otevřen obchvat Jezbin a Semonic¹⁶³, který výrazně automobilům zrychlil cestu z Jaroměře do Hradce Králové.¹⁶⁴

1.4.6 Od roku 1989 do současnosti

Většinu lidí se v 80. letech po hmotné stránce nevedlo špatně. Sice mnozí nebyli spokojeni s režimem, svoji nespokojenost ale ponechávali pouze v soukromí. Naprostá většina lidí tak režim vnímala jako stabilní. Když v roce 1989 nastala změna politického režimu, byli všichni velice překvapeni, včetně většiny předních politiků. V Jaroměři se odevzdání moci obešlo bez dramatických chvil. Do města posléze 27. ledna 1990 přijel pozdravit místní občany prezident republiky Václav Havel, na kterého zde čekalo zcela zaplněné náměstí příznivců nového režimu. Jaroměř se stala prvním venkovským městem, do kterého prezident zavítal.

V porevolučních parlamentních volbách v Jaroměři s převahou zvítězilo Občanské fórum. Výsledky podzimních komunálních voleb již neměly obdobně suverénního vítěze, čímž se projevila názorová odlišnost u různých skupin obyvatelstva.¹⁶⁵ Prvním polistopadovým starostou Jaroměře se stal PhDr. Pavel Mertlík, který tuto funkci vykonával dvě volební období do roku 1998.¹⁶⁶

Po obecních volbách v roce 1990 sestavovalo nové městské vedení plány pro rozvoj města a usilovalo o napravení nedostatků, které zde zůstaly po předchozím režimu. Těmito

¹⁶² MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 35.

¹⁶³ V roce 1985 byly okolní vesnice Semonice a Starý ples sloučeny s Jaroměří, díky čemuž se zvýšil počet obyvatel města o 430 občanů.

Zdroj informace: MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 177.

¹⁶⁴ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 175–177.

¹⁶⁵ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 178.

¹⁶⁶ UHLÍŘ, Jiří: *Osobnosti Jaroměře*. Liberec 2011, s. 104.

nedostatky byla především zanedbávaná údržba městských budov, komunikací a inženýrských sítí. K jejich opravě bylo potřeba vsutku velké množství financí. Pouze v samotném Josefově byly tyto finance vyčísleny přibližně na jednu miliardu korun.¹⁶⁷

V 90. letech probíhaly rozsáhlé restituce majetku, o který původní vlastníci přišli v roce 1948. Jaroměř byl rovněž vrácen bývalý obecní majetek. Jednalo se především o rozsáhlé lesy a bytové domy, které postavil stát ve druhé polovině 20. století. Celkově město disponovalo majetkem v hodnotě 1,27 miliardy korun.

Polistopadové dění v Jaroměřu nejvíce ovlivnilo restituce soukromého majetku a odstátnění výrobních podniků, obchodů a služeb. V této době pak nastal rozsáhlý vzestup podnikání. V Jaroměřu se začala rozvíjet řada firem, přičemž mnohé z nich byly založeny právě v 90. letech 20. století

Od akciové společnosti Tanex Jaroměř, dříve nesoucí název ZAZ, se po její privatizaci oddělila firma Tonus.¹⁶⁸ Ta pokračovala v tradičním jaroměřském koželužském průmyslu. V 90. letech pak byla jednou z nejmodernějších koželužen v Evropě. Za několik málo let byl ale její provoz ukončen, kvůli prudkému poklesu odbytu výrobků v důsledku světové globalizace.¹⁶⁹ Větší část podniků ve městě ale podobný osud nepotkal a od 90. let nadále fungují a rozvíjí se až do současnosti. Nejvýznamnějšími z těchto výrobních podniků jsou například firma Tanex-plasty či společnost Karsit Jaroměř, které obě produkují výrobky pro automobilový průmysl. Další takovouto firmou založenou v 90. letech je Kimberly Clark.¹⁷⁰ Tato společnost vyrábí dětské pleny a další hygienické potřeby, které vyváží do řady států světa a je v současnosti největším zaměstnavatelem v Jaroměřu. Ve městě v roce 1992 vznikla firma Reko, která vyrábí dopravní pásy a hnací řemeny.

Vedení města se kromě nakládání s městským majetkem v 90. letech potýkalo také s dalšími úkoly. Jedním z nich byla stavba čistírny odpadních vod. Kvůli přítomnosti průmyslových závodů bylo nutné postavit větší čistírnu, která by zvládla vyčistit všechnu vodu z města. Realizace tohoto zařízení nakonec vyšla na 250 milionů korun. Většina této částky

¹⁶⁷ MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 35.

¹⁶⁸ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 178–179.

¹⁶⁹ KRÁL, J. a POLÁK, J.: *Jaroměř ve starých*, s. 8–9.

¹⁷⁰ Původně po založení nesla tato firma název Zisoft Bobi. Název Kimberly Clark dostala po sloučení se stejnojmennou americkou firmou, která velice napomohla k bouřlivému rozmachu jaroměřské továrny. Zdroj informace: MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 180.

byla financována státními dotacemi. Dalšími významnými úkoly, se kterými si město úspěšně poradilo, bylo zavedení plynového přívodu do okrajových částí města a zřízení krematoria.¹⁷¹

Městská rada koncem druhého tisíciletí schválila nový územní plán města, který usiloval o růst průmyslu ve městě, ponechával volná stavební místa v centru města pro soukromou výstavbu a především cílil na bližší územní spojení Josefova s Jaroměří, za pomoci vytvoření nových stavebních parcel v místě mezi oběma částmi města.¹⁷²

V průběhu 90. let opustily Jaroměř všechny zde přítomné vojenské jednotky. Nejprve v roce 1991 odešlo sovětské vojsko, které posléze nahradila československá armáda. Po vyhlášení České republiky 1. ledna 1993 byly počty členů zdejší vojenské posádky rapidně sníženy. O tři roky později byl zdejší vojenský útvar zrušen úplně. Od armády pak město převzalo vojenskou nemocnici, kasárny a některé další objekty.

Rozkvět zaznamenala po pádu komunistického režimu v Jaroměří také kultura. Ve zrušené nádražní výtopně vzniklo železniční muzeum. V Josefově Miroslav Frost založil První vojenskohistorické muzeum M. Frosta. V Jaroměří bylo také otevřeno Muzeum magie. Josefov byl od konce 90. let mnohokrát využíván filmaři a vznikaly v něm různé spolky, které usilovaly o památkovou ochranu zdejší pevnosti. Od roku 2007 se v Josefově každoročně koná heavymetalový festival Brutal Assault, který pravidelně navštěvuje několik tisíc diváků.¹⁷³

Do 21. století vstupovala Jaroměř jako město s potenciálem stát se příjemným městem pro život a pokračovat v započatém trendu rozkvětu města. Tyto hezké vyhlídky hned v roce 2000 narušila povodeň, která město nepříjemně zasáhla. Městu se ale během pár let podařilo vzniklé škody napravit a v roce 2012 byla dokončena stavba protipovodňového systému. Jeho funkčnost hned na to potvrdila velká voda v roce 2013, která si ale za oběť vyžádala Komenského most přes řeku Labe. Posléze byl na jeho místě vybudován nový, architektonicky zajímavý most pro pěší. Ve městě se po roce 2000 dále rozvíjela řada výrobních podniků a souběžně vznikaly nové firmy. Uskutečnila se také modernizace řady městských objektů, například atletického stadionu a sportovní haly. Ve městě zřídila své prodejny řada obchodů, například společnost Tesco či Kaufland. Město tak opětovně navázalo na svůj potenciál a začalo se mu blýskat na lepší časy. Až budoucnost ale ukáže, zda tomu tak opravdu bude.¹⁷⁴

¹⁷¹ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 179–185.

¹⁷² MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 35.

¹⁷³ Například v roce 2016 zavítalo na Brutal Assault 20 tisíc diváků, z nichž sem většina přijela ze zahraničí.

Zdroj informace: MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 188.

¹⁷⁴ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 183–189.

2. Dějiny školství v Jaroměři v kontextu s dějinami školství v Českých zemích

První systémy školství začaly vznikat již ve starověku. V evropském vzdělání bylo průkopníkem antické Řecko, na které později navázal antický Řím. Tyto dvě civilizace po sobě v Evropě zanechaly významný odkaz, který tu je v některých aspektech patrný dodnes a v lecčem ovlivnil evropský vývoj školství v následujících obdobích.¹⁷⁵

2.1 Středověké a raně novověké školství

Vznik vzdělanosti v českých zemích je spojen se šířením křesťanství a zrodem prvního státního útvaru na území dnešní České republiky, kterým se v 9. století stala Velkomoravská říše. Během její existence došlo ke kulturnímu i politickému ukotvení Čech a Moravy do sféry vlivu křesťanské Evropy. Zásadními událostmi, které k tomu vedly, byly: křest čtrnácti českých knížat v Řezně, pozvání věrozvěstů Konstantina a Metoděje a vznik moravsko-panonského arcibiskupství.¹⁷⁶

Již za knížete Mojžíra vznikaly na Moravě první křesťanské kostely. Konstantin s Metodějem pak po svém příchodu na Moravě šířili křesťanskou víru. Kromě toho byli i „prvními učiteli národa“. Konstantin vytvořil pro místní lid slovanskou abecedu a společně se svým bratrem přeložil bibli a další náboženské knihy do staroslověnštiny a také založili na Moravě první školy, ve kterých byli vzděláváni budoucí staroslovanští kněží.¹⁷⁷

Na počátku 10. století došlo k zániku Velkomoravské říše a do popředí politického dění se postupně dostal český stát.¹⁷⁸ Roku 895 přešel kníže Svyatopluk se všemi českými vojvody pod ochranu říše německé, v důsledku čehož byly v Čechách svěceny kostely biskupem z Řezna a zavedena latinská bohoslužba.¹⁷⁹ V Praze posléze vzniklo roku 973 první biskupství v Čechách. Druhé biskupství bylo založeno v Olomouci v roce 1063.¹⁸⁰ Při kostelu sv. Víta byla

¹⁷⁵ ŠTVERÁK, Vladimír a ČADSKÁ, Milada: *Stručný průvodce dějinami pedagogiky*. Praha 2001, s. 10–20.

¹⁷⁶ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 17.

¹⁷⁷ ŠTVERÁK, V. a ČADSKÁ, M.: *Stručný průvodce*, s. 27.

¹⁷⁸ KRÁLÍKOVÁ, Marie – NEČESANÝ, Josef – SPĚVÁČEK, Václav: *Nástin vývoje všeobecného vzdělání v Českých zemích*. Praha 1977, s. 13.

¹⁷⁹ ŠTVERÁK, V. a ČADSKÁ, M.: *Stručný průvodce*, s. 27.

¹⁸⁰ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 17–18.

v Praze zřízena katedrální škola. První písemná zmínka o ní pochází z roku 1068, ale přesné datum založení není známé.¹⁸¹

Během středověku měla církev pevně ve svých rukou oblast vzdělání a vědy v českých zemích. Během této epochy postupně nabýval na síle ekonomický vliv církve a skrze školy církev upevňovala své ideologické postavení. Tento vzestup pak vedl k celkovému vymanění se církve z vlivu světské moci.¹⁸²

Ve středověku bylo vzdělání bráno za něco zcela výjimečného a pyšnilo se jím naprosté minimum lidí ve společnosti. Vzdělání ale dlouhé roky nebylo nutné k vykonávání jakékoliv profese. Ve společenském postavení na prvním místě byl majetek společně s urozeností a vzdělání v tom hrálo mnohonásobně nižší roli. Později ale získávali vzdělání lidé různé výsady, až se nakonec u některých specifických profesí, například u lékaře či advokáta, stalo vzdělání potřebnou podmínkou pro výkon jejich povolání.¹⁸³

V raném středověku církev zakládala převážně školy klášterní, katedrální a farní.¹⁸⁴ O zřizování těchto škol se nejvíce zasloužily jednotlivé církevní řády, z nichž v českých zemích vynikají především pak benediktini, premonstráti a dominikáni.¹⁸⁵

Školy klášterní byly nejdříve vyhrazeny pro vzdělávání členů církevního řádu z dané školy. Ovšem kvůli důležitosti vzdělávání světských úředníků pak na nich byla zřizována oddělení pro laiky. Obsah, kterým byli žáci vzděláváni, zahrnoval tzv. trivium a kvadrivium, která se dohromady označovala jako sedmero svobodných umění.¹⁸⁶ Nad všemi předměty ale stálo náboženství, které skrze ně pronikalo.¹⁸⁷

Školy katedrální byly zakládány vedle škol klášterních, aby sloužily ke zvýšení vzdělanosti duchovních. Základem jejich vyučování byla latina, ve které rovněž probíhala výuka všech disciplín trivium a kvadrivium, jež sloužily potřebám teologie.

¹⁸¹ HÁBL, Jan a JANIŠ, Kamil ml.: *Přehled dějin pedagogiky*. Hradec Králové 2010, s. 74.

¹⁸² HORÁK, Josef a KRATOCHVÍL, Milan: *Nástin dějin pedagogiky*. Liberec 2001, s. 18–19.

¹⁸³ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 20–21.

¹⁸⁴ HORÁK, J. a KRATOCHVÍL, M.: *Nástin dějin*, s. 18–19.

¹⁸⁵ HÁBL, J. a JANIŠ, K. ml.: *Přehled dějin*, s. 74.

¹⁸⁶ Trivium bylo tvořeno gramatikou, rétorikou a dialektikou. Kvadrivium zase zahrnovalo aritmetiku, geometrii, astronomii a muziku.

Zdroj informace: JŮVA, Vladimír sen. a JŮVA, Vladimír jun.: *Stručné dějiny pedagogiky*. Brno 2003, s. 17.

¹⁸⁷ HORÁK, J. a KRATOCHVÍL, M.: *Nástin dějin*, s. 18.

Posledním, v hierarchii škol nejnižším, druhem byly školy farní. Jejich fungování záviselo kromě postoje místního duchovního, rovněž na finančních možnostech obce. Děti se na nich učily výuce náboženství, čtení, psaní a počítání.¹⁸⁸

V průběhu 13. století byl zakládán také další typ škol, jehož vznik navázal na vzestup měst a vyčlenění nového společenského stavu měšťanstva. Nejprve byly zřizovány školy cechovní a kupecké, které připravovaly své žáky na vykonávání určité profese. Postupem času se ve větších městech tyto školy sloučily ve školy městské, které představovaly alternativu ke školám farním.¹⁸⁹ Ovšem s rozdílem, že městské školy žákům poskytovaly praktičtější zaměřené vzdělání a vyučování v nich většinou probíhalo v mateřském jazyce.

Ve vrcholném středověku se v Evropě začal vznikat a nabývat na síle nový fenomén, kterým se staly univerzity.¹⁹⁰ Univerzity navazovaly na výše zmíněné školy nižšího typu. Středověká školská soustava se tak stávala pouze ze dvou typů škol.¹⁹¹ Univerzity, tedy školy vyššího typu vzdělávání, začaly vznikat, jelikož církevní školy nebyly schopny čelit novým potřebám doby a toto vzdělání poskytovat. V konečném důsledku pak univerzity zapříčinily celkový rozvoj vzdělání.¹⁹² První univerzity byly zakládány od konce 12. století v nejrozvinutějších částech kontinentu.¹⁹³ První univerzitou, která vznikla na území střední Evropy, byla v roce 1348 Karlova univerzita.¹⁹⁴ Před jejím založením bylo možné v českých zemích absolvovat pouze vzdělání nižšího stupně, kvůli čemu museli učenci odcházet za studiem do jiných zemí v Evropě, nejčastěji do Mohuči, Řezna, Paříže či Bologni.¹⁹⁵

V Jaroměři byl v roce 1349 zřízen augustiniánský klášter, který se nacházel u starého farního kostela Panny Marie. O vznik tohoto kláštera se zasloužil první pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic.¹⁹⁶ Klášter posléze na Jaroměřsku představoval významné kulturní a hospodářské středisko. Díky ustanovení augustiniánského kláštera byla v Jaroměři tímto církevním řádem o několik málo let později založena klášterní škola, která se pyšnila označením

¹⁸⁸ KRÁLÍKOVÁ, M. – NEČESANÝ, J. – SPĚVÁČEK, V.: *Nástin vývoje*, s. 13–14.

¹⁸⁹ HÁBL, J. a JANIŠ, K. ml.: *Přehled dějin*, s. 74–75.

¹⁹⁰ JŮVA, V. sen. a JŮVA, V. jun.: *Stručné dějiny*, s. 17.

¹⁹¹ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 22.

¹⁹² KRÁLÍKOVÁ, M. – NEČESANÝ, J. – SPĚVÁČEK, V.: *Nástin vývoje*, s. 14.

¹⁹³ Konkrétně se jednalo o následující oblasti: Apeninský poloostrov (Bologna a Neapol), Francie (Sorbonna v Paříži), Anglie (Oxford a Cambridge) a Španělsko (Salamanca).

Zdroj informace: JŮVA, V. sen. a JŮVA, V. jun.: *Stručné dějiny*, s. 17.

¹⁹⁴ JŮVA, V. sen. a JŮVA, V. jun.: *Stručné dějiny*, s. 17.

¹⁹⁵ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 26.

¹⁹⁶ UHLÍŘ, Jiří: *Zánik a zničení kláštera augustiniánů kanovníků v Jaroměři husity v květnu 1421*. Jaroměřský zpravodaj, 2016, č. 12, s. 14–15.

první doložené školy v dějinách Jaroměře.¹⁹⁷ O škole se do dnešní doby bohužel nedochovalo příliš mnoho informací. Jasně ale je, že výuku žáků měli na starost zdejší duchovní.¹⁹⁸ Dějiny tohoto kláštera ale ukončily poměrně rychle husitské války. Katolické město Jaroměř bylo po krátké snaze o vzdor husitským vojskem dobyt a podrobno v květnu 1421. Husité ve městě zavraždili několik obyvatel a upálili všechny přítomné členy augustiniánského řádu.¹⁹⁹ Klášter byl následně husity vydrancován a poškozen. V důsledku těchto událostí skončilo rovněž fungování jaroměřské klášterní školy.²⁰⁰

Podobně jako tomu bylo v Jaroměři, probíhalo zakládání církevních škol také v dalších městech. Od 14. století byla škola spadající do vlastnictví církve doložena v každém královském městě i v převážné části poddanských měst v českých zemích. Naproti tomu městských škol, které zpravovalo a financovalo pouze město, bylo nevalné množství.²⁰¹ Na venkově byly školy navázány na tamní fary. Ovšem ne zdaleka na všech farách byla zřízena škola. Číselně měla na sebe napojenou školu každá čtvrtá až desátá fara, což jistě bylo dáno také poměrně hustou sítí farností. Zkraje 15. století jich v českých zemích bylo přes 2800.²⁰²

2.1.1 Období církevní reformace

První polovinu 14. století výrazně poznamenalo husitské hnutí. To navázalo na činnost Jana Husa, který ve svých kázáních kritizoval tehdejší fungování církve. Husitské hnutí pak vyvolalo rozsáhlé nepokoje, které v důsledku přinesly celkový úpadek českých zemích, zejména Čech. Tento úpadek se projevil také ve školství, jehož souhrnný vývoj byl pozastaven. Řada klášterních škol, mezi nimiž byla i zmíněná jaroměřská, přestala v této době fungovat. Byla na čas omezena také činnost pražské univerzity.²⁰³ Husité v oblastech svého vlivu, kromě rušení katolických škol, zaváděli nové změny ve vzdělávání. Zpřístupňovali vzdělání všem bez rozdílu společenského statutu včetně dívek, prosazovali výuku v českém jazyce a velkou pozornost věnovali zpěvu, kterým si žáci osvojovali husitské ideály.²⁰⁴

¹⁹⁷ HOVORKA, J.: *Dvanáct kapitol*, s. 17–19.

¹⁹⁸ MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 60.

¹⁹⁹ Přítomných členů bylo 21 nebo 22. Jednotlivé prameny se v tomto ohledu různí.

Zdroj informace: UHLÍŘ, J.: *Zánik*, s. 14–15.

²⁰⁰ UHLÍŘ, J.: *Zánik*, s. 14–15.

²⁰¹ Kvůli této situaci, kdy dohledem nad školstvím ještě více narostl církevní vliv, odmítala česká šlechta vznik univerzity v Českých zemích ve 2. polovině 13. století, jelikož by správa univerzity připadla církvi, čímž by její vliv ještě více narostl.

Zdroj informace: ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 25.

²⁰² ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 18–25.

²⁰³ ŠTVERÁK, V. a ČADSKÁ, M.: *Stručný průvodce*, s. 32–33.

²⁰⁴ KRÁLÍKOVÁ, M. – NEČESANÝ, J. – SPĚVÁČEK, V.: *Nástin vývoje*, s. 17.

V následném pohusitské období se usilovalo o narovnání poměrů ve státě, přičemž se tyto snahy nevyhnuly ani oblasti vzdělání. Odkazem, který husitství v českých zemích zanechalo, byla konfesionalizace všech typů škol. Převážně v Čechách se řada škol včetně pražské univerzity odklonila od katolické konfese a byla kališnického zaměření. Oproti tomu na Moravě a ve Slezsku nadále dominovaly školy katolické. Od druhé poloviny 15. století se začíná ustanovovat další typ konfesních škol náležící pod další větev české reformace Jednotu bratrskou.²⁰⁵ Jednotu bratrskou v době jejího ustanovení tvořili převážně příznivci radikálních myšlenek husitství, kteří zastávali ideje prvotního křesťanství odmítající sociální nerovnost.²⁰⁶ V tomto období pak začínají vznikat také školy židovské.²⁰⁷

Od druhé poloviny 15. století byl v českých zemích přítomný vliv humanismu. V oblasti školství byl patrný zájem o svět dítěte, přírodu a o přikládání většího významu studiu klasické literatury. Nové poznatky v přírodních i společenských vědách se promítly do obsahu vzdělávání. V tomto období nastal celkový rozvoj vzdělanosti, který mimo jiné zapříčinil také vynález knihtisku.²⁰⁸ Knihotisk ukončil éru opisování knih, díky čemuž se zlepšila přístupnost k literárním dílům. Vlivem toho postupně narostl počet gramotných osob a vzdělání se stalo podmínkou výkonu řady řemesel.²⁰⁹

Na konci středověku se ve městech vyskytovaly tři typy škol. V hierarchii nejnižší byly městské školy, přezdívané dětinské, nízké či české. Jak jeden z názvů napovídá, výuka na nich probíhala v mateřském jazyce. Obsahem výuky na těchto školách bylo trivium. Vyučovali ho nejprve řemeslníci a následně i učitelé městských škol. Druhým druhem byly školy latinské. Tyto školy nabízeli vyšší vzdělání než předchozí typ škol. Výuka na nich probíhala v latině. Tyto školy se pak dále rozdělovaly na nižší a vyšší. Na nižších bylo obsahem výuky trivium doplněné o latinskou gramatiku a na vyšších se vyučovalo sedmero svobodných umění, které bylo rozšířené o církevní zpěv. Na těchto školách vyučovali absolventi artistické fakulty na některé z univerzit. Třetím a zároveň posledním typem škol vyskytujících se ve městech byly

²⁰⁵ Jednota bratrská nejdříve ve svých začátcích považovala vyšší vzdělání za zbytečné, jelikož usilovala o upřímnou zbožnost, kterou v očích jejích členů vzdělání nezajišťovalo u církevních představitelů. Až v 16. století došlo s přispěním Jana Blahoslava ke změně pohledu Jednoty bratrské na vzdělávání.
Zdroj informace: HÁBL, J. a JANIŠ, K. ml.: *Přehled dějin*, s. 77.

²⁰⁶ HORÁK, J. a KRATOCHVÍL, M.: *Nástin dějin*, s. 36.

²⁰⁷ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 53–56.

²⁰⁸ KRÁLÍKOVÁ, M. – NEČESANÝ, J. – SPĚVÁČEK, V.: *Nástin vývoje*, s. 17–18.

²⁰⁹ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 26.

přetrvávající církevní školy, tedy školy katedrální a klášterní.²¹⁰ Kromě třech typů městských škol fungovaly nadále v českých zemích rovněž i školy farní.²¹¹

Z latinských či nižších církevních škol pak bylo možné pokračovat ve studium na univerzitě. Za zmínku ovšem stojí, že na pražské univerzitě jasně dominovalo utrakvistické vyznání. Členové ostatních konfesí proto mnohdy raději volili studium na jiných univerzitách.²¹² Například členové Jednoty bratrské nejčastěji mířili na protestantské univerzity ve Svaté říši římské.²¹³

V Jaroměři ještě během 15. století byla, po zdevastování původní farní školy, zřízena latinská škola. Škola se nacházela na místě původní školy, tedy vedle kostela svatého Mikuláše. Správce, který zajišťoval její chod, byl vystudovaný bakalář či mistr pražského vysokého učení. I přes fakt, že se již nejednalo o klášterní ale latinskou školu, tak její fungování řídilo místní duchovenstvo.²¹⁴ Celkově pak na škole po většinu času pracovala trojice učitelů, kteří se starali o výuku.²¹⁵

2.1.2 Od nástupu Habsburků po vládu Marie Terezie

V 15. století české stavy oplývaly poměrně vysokou mocí v českých zemích. Tohoto postavení dosáhly v dobách husitského období. Oba čeští panovníci z dynastie Jagellonců nebyli příliš silní a vliv stavů tak jen rostl. Vrchol stavovské moci představoval rok 1526, ve kterém byl českým panovníkem zvolen Ferdinand I. Habsburský. S jeho vládou pak započala nová éra, kdy moc stavů postupně opadla a ve které se české země staly součástí Habsburské monarchie na dalších bezmála 400 let. Po svém nástupu začal Ferdinand postupně zvyšovat prestiž katolické církve. Obnovil v Praze arcibiskupství a v roce 1556 pozval do Prahy Tovaryšstvo Ježíšovo. Tyto změny se rovněž promítly do školství, ve kterém začínali průběžně posilovat svůj vliv katolíci.²¹⁶

Ve školství 16. století v českých zemích hrála významnou roli Jednota bratrská. Příčiněním Jana Blahoslava započala Jednota se zakládáním svých nižších i vyšších škol v Čechách i na Moravě.²¹⁷ Katolíci a utrakvisté se sice těšili větším počtem příznivců, avšak skupina škol spadající pod Jednotu bratrskou byla rovněž početná. K představitelům Jednoty

²¹⁰ ŠTVERÁK, V. a ČADSKÁ, M.: *Stručný průvodce*, s. 34–36.

²¹¹ KRÁLÍKOVÁ, M. – NEČESANÝ, J. – SPĚVÁČEK, V.: *Nástin vývoje*, s. 12.

²¹² ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 55–56.

²¹³ KRÁLÍKOVÁ, M. – NEČESANÝ, J. – SPĚVÁČEK, V.: *Nástin vývoje*, s. 19.

²¹⁴ MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 60.

²¹⁵ KNAPP, A.: *Paměti*, s. 137.

²¹⁶ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 57–59.

²¹⁷ KRÁLÍKOVÁ, M. – NEČESANÝ, J. – SPĚVÁČEK, V.: *Nástin vývoje*, s. 18–19.

bratské patřili i velice významní myslitelé. Jedním z nich byl například Jan Amos Komenský, kterého považujeme za nejvýznamnějšího pedagoga v českých zemích a za zakladatele soustavné pedagogiky.²¹⁸

V poslední čtvrtině 16. století a první třetině 17. století usilovaly české nekatolické stavy o vyrovnání všech ostatních křesťanských nekatolických církví. Tyto snahy se staly skutečností vydáním Rudolfova majestátu. Ovšem následná politická situace vyústila v povstání českých nekatolických stavů, které bylo posléze poraženo Habsburky v bitvě na Bílé hoře. Tato bitva je zásadní mezníkem v historii českých zemí.²¹⁹ Představuje ale také mimořádně převratnou událost v dějinách českého školství. Proběhla po ní násilná rekatolizace českých zemích, kterou doprovázelo odebrání většiny pravomocí českých stavů.²²⁰ Tyto události vyvolaly rozsáhlou emigraci českých nekatolíků.

Rekatolizace rovněž zasáhla školy nekatolických konfesí.²²¹ Došlo totiž k zákazu jejich fungování.²²² Jednoznačně nejvíce byly zasaženy školy v Čechách, jelikož zde převažoval počet nekatolických škol. Oproti tomu na Moravě a ve Slezsku byla většina škol již před rekatolizací katolických.²²³ Ve školství pak v důsledku rekatolizace získali značný vliv Jezuité.²²⁴ Ti zde plnili také misionářské povinnosti a ve školství se zaměřovali pouze na vyšší školství, například skrze zakládání gymnázií.²²⁵ Změny poznala i univerzita Karlova, jež byla přejmenována na Karlovo-Ferdinandovu a začala být katolicky zaměřená. Ve vyšším školství zaznamenala vzestup němčina, která zde začíná být vedle latiny hlavním vyučovacím jazykem.²²⁶ V důsledku snah o potlačování svobodného myšlení a náročných časů během třicetileté války v následujících letech na čas upadl zájem o vzdělávání. Tomu během rekatolizace napomohlo také zničení spousty českých knih a rušení některých škol na vesnicích.²²⁷

Následující doba po konci třicetileté války se nesla v klidnějším duchu. Do českých zemích nevstoupilo cizí vojsko až do války o rakouské dědictví. To samozřejmě pomohlo také

²¹⁸ HORÁK, J. a KRATOCHVÍL, M.: *Nástin dějin*, s. 35.

²¹⁹ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 57–59.

²²⁰ Úspěšné dovršení rekatolizace v Čechách nastalo ovšem až koncem 17. století.

Zdroj informace: ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 59.

²²¹ JŮVA, V. sen. a JŮVA, V. jun.: *Stručné dějiny*, s. 73.

²²² KÁDNER, Otokar: *Vývoj a dnešní soustava školství*. Praha 1929, s. 34.

²²³ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 55.

²²⁴ JŮVA, V. sen. a JŮVA, V. jun.: *Stručné dějiny*, s. 73.

²²⁵ KRÁLÍKOVÁ, M. – NEČESANÝ, J. – SPĚVÁČEK, V.: *Nástin vývoje*, s. 19.

²²⁶ JŮVA, V. sen. a JŮVA, V. jun.: *Stručné dějiny*, s. 73.

²²⁷ KRÁLÍKOVÁ, M. – NEČESANÝ, J. – SPĚVÁČEK, V.: *Nástin vývoje*, s. 19.

ke stabilizaci zdejšího školství. Ačkoliv bylo nyní protestantské školství v českých zemích zakázáno, byl jeho dřívější přínos pro české školství patrný i nadále, jelikož výrazně přispělo ke zlepšení poměrů panujících ve školství. Oba typy škol se předtím totiž předháněly o zajištění lepších podmínek pro žáky, které by následně skrze vzdělávání na své škole přivedly ke své konfesi.

Od poloviny 17. století v českých zemích převládají dvě koncepce pojetí výuky. O první z nich se postarali Jezuité, kteří vydali studijní řád. Ten platil bez větších změn po celé 17. a větší polovinu 18. století.²²⁸ Studijní řád se týkal řádových a latinských škol v českých zemích, které jím byly reformovány. Na svoji dobu se jednalo o velice pokrokovou reformu.²²⁹ Druhou koncepcí byl pedagogický systém navržený Janem Amosem Komenským.²³⁰ Obě tyto koncepce kladly důraz na moudrou a výmluvnou zbožnost a soustředily se ve vzdělávání žáků na latinu, matematiku a další praktické vědy. Obě rovněž žáky seznamovaly v duchu křesťanské nauky s antickým dědictvím.²³¹ Myšlenky Komenského, i přestože by úroveň českého školství v lecčem výrazně pozvedly, nemohly samy ovlivnit chod školství. Pouze pokud by se s nimi ztotožnili Jezuité, tak mohly být uvedeny v realitu.²³² Řada myslitelů v různých evropských státech navázala ve svých pedagogických úvahách na dílo Komenského, které případně pozměnila k obrazu svému. Jejich myšlenky se pak v mnoha případech alespoň částečně dočkaly realizace.

V druhé polovině 17. a v průběhu 18. století docházelo k diferenciaci obsahů vzdělávání v rámci středního školství. Začaly tak v Evropě postupně vznikat školy zaměřené na technická, textilní, hornické či obchodní odvětví vzdělávání. Tyto školy vznikaly v důsledku nových požadavků společnosti na výkon určitých profesí. Například v Habsburské monarchii vznikla v polovině 17. století inženýrská škola vojenské povahy pro mladé šlechtice v Praze. Dále zde byly zakládány odborné školy textilní, hornické a strojní.²³³

V královském městě Jaroměř představovali nekatolíci většinu obyvatelstva v časech začátku stavovského povstání.²³⁴ Po začátku reformace zůstala správa městské latinské školy

²²⁸ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 60–61.

²²⁹ KÁDNER, O.: *Vývoj*, s. 34–35.

²³⁰ Komenský byl ale kritikem stávajícího školského systému. Upřednostňoval totiž rozdělení škol na nižší i vyšší, žádal zapojení dívek do výuky a apeloval na větší prostor pro lidský přístup ve školách. Na prvním stupni žádal, aby výuka probíhala v mateřském jazyce.

Zdroj informace: ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 61–62.

²³¹ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 61–62.

²³² HORÁK, J. a KRATOCHVÍL, M.: *Nástin dějin*, s. 60.

²³³ KRÁLÍKOVÁ, M. – NEČESANÝ, J. – SPĚVÁČEK, V.: *Nástin vývoje*, s. 23.

²³⁴ ŠOTOLA, F. a kol.: *Jaroměř : 1126 – 1976*, s. 19–20.

v držení katolických duchovních představitelů. Výuku náboženství měl ve škole na starost katolický kněz. Z časů třicetileté války se o poměrech panujících v jaroměřské škole nedochovaly skoro žádné zprávy.²³⁵ Obecně o školách nižšího stupně se v českých zemích nedochovalo z této doby příliš mnoho zpráv.²³⁶ Na konci třicetileté války byla zničena velká část Jaroměře. Město celkově zaznamenalo velký úpadek. Během rekatolizace došlo rovněž k pokatolictění většiny obyvatelstva, případně k emigraci protestantů z města. V roce 1670, tedy v době zotavování se města z válečných škod, vypukl ve městě požár, jehož obětí se mimo jiné stala městská škola.²³⁷

2.2 Školství v „dlouhém“ 19. století

V „dlouhém“ 19. století probíhaly v Habsburské monarchii první modernizační procesy, které posléze v 19. století přetvořily původní tradiční stavovskou společnost ve společnost moderní. Snahu o modernizaci státu nastartovaly neúspěchy na mezistátní úrovni ve druhé třetině 18. století.²³⁸ Marie Terezie, ve snaze nezaostávat za evropskými mocnostmi, proto začala s organizací řady reforem v duchu osvícenectví.

Jedním z nejzásadnějších kroků, ke kterému se Marie Terezie odhodlala, byla reforma školství.²³⁹ Za vlády této panovnice a posléze i jejího syna Josefa II. tak došlo ke vzniku školské soustavy během poslední třetiny 18. století. Reforma spočívala ve výrazném sebrání církevního vlivu na řízení škol, namísto kterého se zvýšil vliv monarchie.²⁴⁰ Ovšem církve si stále držela značný vliv, jehož snižování probíhalo pozvolna krok po kroku. Proces sekularizace školství²⁴¹ v rakouských zemích probíhal skoro celé 19. století.²⁴²

²³⁵ KNAPP, A.: *Paměti*, s. 137–138.

²³⁶ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 67.

²³⁷ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 59–68.

²³⁸ Hned po nástupu Marie Terezie na trůn díky pragmatické sankci zpochybilo sousední Prusko, Sasko a Bavorsko její dědičný nárok. Marie Terezie tak byla nucena svoji pozici vojensky obhájit ve válce o rakouské dědictví v letech 1740 až 1748. Válka Habsburskou monarchii vyčerpala finančně a ztratila při ní Slezsko. Ovšem svoji svrchovanost Marie Terezie obhájila.

Zdroj informace: KASPER, Tomáš – KASPEROVÁ, Dana: *Dějiny pedagogiky*. Praha 2008, s. 80.

²³⁹ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 138–139.

²⁴⁰ KASPER, T. – KASPEROVÁ, D.: *Dějiny pedagogiky*, s. 95.

²⁴¹ Proces vymaňování různých společenských a kulturních oblastí od ovládnutí církevními institucemi nese název sekularizace.

Doporučená literatura k tématu sekularizace školství viz.: POKORNÝ, Jiří: *Sekularizace a školství*. In: FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – MALÍŘ, Jiří (edd.): *Sekularizace venkovského prostoru v 19. století*. Brno 2009, s. 83–88.

²⁴² KRÁLÍKOVÁ, M. – NEČESANÝ, J. – SPĚVÁČEK, V.: *Nástin vývoje*, s. 23–27.

K vyhotovení školské reformy se Marie Terezie rozhodla z Pruska povolat zaháňského opata Johanna Ignaze von Felbigera.²⁴³ Felbiger byl uznávaným pedagogickým odborníkem, který se již před svým příjezdem do Vídně zasloužil o reformu pruského školství podle německých filantropistických myšlenek.²⁴⁴ V rakouských dědičných zemích se Felbiger zasloužil o organizaci školství, při které se inspiroval podle pruského vzoru. Výsledek Felbigerovi práce v Habsburské monarchii představoval Všeobecný školský řád, který vešel v platnost od 5. prosince 1774 a zavedl povinnou školní docházku pro všechny děti od šesti do dvanácti let. Tento řád byl, s některými dílčími úpravami, v platnosti až do roku 1869 a tvořil jádro elementárního školství v Předlitavské části Habsburské monarchie.²⁴⁵

Všeobecný školský řád vytvořil tři typy elementárních škol: triviální, hlavní a normální. Alternativní formou, kterou řád umožňoval nahrazení povinné školní docházky, bylo soukromé vyučování, které preferovaly zejména vyšší společenské vrstvy.

Nejrozšířenějším typem škol byly triviální školy, které fungovaly v menších městech či na venkově. Velké množství z těchto škol bylo navázáno pevně na církve a bylo situováno ve farnostech. Obsah výuky na tomto typu škol tvořilo trivium spolu s náboženstvím. Na tomto druhu škol se vyučovalo v mateřském jazyce jednotlivé části rakouských zemích, v závislosti na místě fungování školy.

Zmíněný druhý typ elementárních škol, tedy školy hlavní, působily v krajských městech. Případně někdy fungovaly také v některých větších městech. Od triviálních škol se lišily obsáhlejší výukou, která navíc zahrnovala základy latiny, dějepisu nebo přírodní vědy. Oproti triviálním školám se na nich ve vyšších ročnících uskutečňovalo vyučování jen v německém jazyce.

Nejprestižnějším typem základních škol byly normální školy, které sídlily pouze v hlavních zemských městech. V prostředí českých zemí to tedy bylo v Praze, Brně a Opavě. Tyto školy rozšiřovaly obsah vzdělávání hlavních škol o přírodopis, stavebnictví či mechaniku, přičemž poskytovaly vzdělávání od prvního ročníku pouze v němčině.²⁴⁶ Na těchto školách byly k výkonu svého budoucího povolání připravovány učitelé triviálních škol

²⁴³ ŠTVERÁK, V. a ČADSKÁ, M.: *Stručný průvodce*, s. 66.

²⁴⁴ KASPER, T. – KASPEROVÁ, D.: *Dějiny pedagogiky*, s. 85.

²⁴⁵ KRÁLÍKOVÁ, M. – NEČESANÝ, J. – SPĚVÁČEK, V.: *Nástin vývoje*, s. 23–27.

²⁴⁶ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 152–154.

v tzv. preparandiích, tedy v přípravných kurzech.²⁴⁷ Tyto kurzy fungovaly také na vybraných hlavních školách.²⁴⁸

Od poloviny 18. století došlo ke změně situace, kdy se gymnázia ocitla pod kontrolou státu. Gymnaziální reforma Marie Terezie přinesla těmto školám i novou výukovou osnovu. Gymnázium se v této době skládalo z pěti ročníků, přičemž byli žáci prvních dvou ročníků vzdělávání v němčině a od třetího do pátého ročníku posléze v latině. Kromě gymnázií prošlo reformou rovněž střední odborné školství, ve kterém se od druhé poloviny 19. století začaly postupně zakládat školy reálné, hornické, inženýrské či vojenské akademie. Nové výukové osnovy se v době vlády Marie Terezie dočkaly i filozofické fakulty, které představovaly počáteční stupeň studia na univerzitě, po jehož absolvování bylo teprve možné studovat na ostatních fakultách.²⁴⁹

V době předbřeznové bylo pro školství v Rakouském císařství charakteristické období stabilizace, kdy byl chod školy striktně nastaven normami, jejichž dodržování hlídaly církevní i světské úřady. Ve školství tak nedošlo k žádnému dalšímu rozvoji či využívání nových inovací. Trend nastolený Fierlingerovou reformou byl stále aktuální.

2.2.1 Školství ve druhé polovině 19. století

Druhá polovina 19. století označuje pro vývoj školství v českých zemích zcela klíčovou epochou, jelikož během ní školství zaznamenalo nejvýraznější rozvoj. Tato doba je stěžejní rovněž pro vývoj celosvětového školství, jelikož byla pedagogika ustanovena jako samostatná vědní disciplína. Zásadní vliv pro rozvoj pedagogiky měl rozmach školství, které ve druhé polovině 19. století prošlo řadou inovací.²⁵⁰

Rakouském školství v průběhu 30. a 40. let 19. století sice žádné větší změny nezaznamenalo, ale začínala se postupně plánovat osvětová reforma vzdělávacího systému. Vytvoření této reformy pak urychlilo dění v revolučním roce 1848. Nejvýznamnější inovací, kterou reformy přinesly, bylo ustanovení autonomního Ministerstva veřejného vyučování. Předtím se o správu školství starala studijní dvorská komise. Hlavním motivem, který vedl ke zřízení tohoto ministerstva, byla snaha přizpůsobit se novým trendům tehdejší doby.²⁵¹ O modernizaci školství usilovalo české i německé měšťanstvo ve svých revolučních

²⁴⁷ KÁDNER, O.: *Vývoj*, s. 58–65.

²⁴⁸ KRÁLÍKOVÁ, M. – NEČESANÝ, J. – SPĚVÁČEK, V.: *Nástin vývoje*, s. 26–27.

²⁴⁹ KÁDNER, O.: *Vývoj*, s. 58–65.

²⁵⁰ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 228–232.

²⁵¹ ŠAFRÁNEK, Jan: *Školy české: obraz jejich vývoje a osudů*. II. svazek, r. 1848–1913. Praha 1918, s. 5.

programech, jelikož ani jedna skupina nebyla spokojena se stagnací vývoje školství v době Předbřeznové.²⁵²

V roce 1848 byl Ministerstvem veřejného vyučování vydán Nástin základních zásad pro veřejné vyučování v rakouských dědičných zemích. Skrze něj ministerstvo usilovalo o reorganizaci vybraných podnětů ve školství. Leopold Thun-Hohenstein, ministr kultu a vyučování²⁵³, ale tuto reformu v praxi uvést nenechal, kvůli obavě z následně hrozícího konfliktu se šlechtickým stavem. Základní školství tak vyšlo z revoluce beze změny.²⁵⁴

Reforma ale během revoluce postihla střední a vysoké školství. Jejimi hlavními strůjci byli Franz Exner, Leopold Thun-Hohenstein a Hans Bonitz. Reformou byla vytvořena osmiletá gymnázia. Dále reforma vytvořila nezávislé univerzitní prostředí nepodléhající potřebám státu a zrušení přípravné role filozofických fakult, které se staly fakultami na stejné úrovni jako jiné fakulty.²⁵⁵

V 50. letech 19. století, v době opětovného zavádění dřívějších poměrů v Rakouském císařství, proběhla germanizace školství a církev získala zpět svůj dřívější vliv ve školství, o který během revoluce přišla. Její správu školství pak v roce 1855 zajistil císař vydáním konkordátu.²⁵⁶ Nekatolíci nesouhlasili s podřízením školské výuky katolické víře. V návaznosti na to pak zřizovali protestantské školy, které zabraňovaly hrozící rekatolizaci jejich dětí.²⁵⁷

S koncem 50. let nastala změna ve vnitřním fungování Rakouského císařství, když padl Bachův absolutismus, čímž se v Rakouském císařství navrátil ústavnímu systému.²⁵⁸ Nové poměry byly ve školství viditelné velmi rychle tím, že hned v roce 1861 byl publikován protestantský patent, který stavěl protestantské školy na úroveň těch katolických. V praxi to způsobilo stejné státní financování protestantských a katolických škol. Díky tomu pak vznikla řada nových protestantských škol a protestantské vzdělání zaznamenalo výrazný vzestup.²⁵⁹

²⁵² ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 230–231.

²⁵³ Původní Ministerstvo veřejného vyučování obdrželo nový název Ministerstvo kultu a vyučování, poté co v červenci 1848 připadly pod jeho správu navíc náboženské a církevní záležitosti. Nové pojmenování pak zůstalo platné po celou zbývající dobu existence tohoto ministerstva.

Zdroj informace: KLOČKOVÁ, Lenka: *MŠMT od roku 1848 do současnosti*. Dostupné online z: <https://www.msmt.cz/ministerstvo/165-let-ministerstva-skolstvi-mladeze-a-telovychovy> [cit. 29.3.2023].

²⁵⁴ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 230–231.

²⁵⁵ HLAVAČKA, Milan: *Dědictví revoluce 1848–1849*. Akademický bulletin, 2008, č. 3, s. 6–8.

²⁵⁶ KÁDNER, O.: *Vývoj*, s. 95–98.

²⁵⁷ NEŠPOR, Zdeněk R.: *Protestantské konfesionální školství v českých zemích v „dlouhém 19. století“*. In: FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – MALÍŘ, Jiří (edd.): *Sekularizace českých zemí v letech 1848-1914*. Brno 2007, s. 109-111.

²⁵⁸ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 233–234.

²⁵⁹ NEŠPOR, Z. R.: *Protestantské*, s. 110–112.

V konečném důsledku se v 60. letech začalo školství přibližovat škole občanské. Tento vývoj ale zpomalila válka s Pruskem, po které usedl do čela Ministerstva kultu a vyučování Leopold Hasner von Artha.²⁶⁰ Ten byl pro vývoj školství naprosto stěžejní, jelikož se zasloužil o vypracování nového školského zákona, jenž byl v květnu 1869 schválen říšskou radou. Do historie se pak zapsal pod názvem Hasnerův školský zákon.²⁶¹

Tímto zákonem se školství dostalo pod kontrolu státní moci. Církev sice ztratila vliv nad školství již v roce 1868, ale organizaci správy školství nastínil až Hasner. Ministerstvo bylo nejvyšším správním orgánem, pod ním stály zemské školské rady pro každou z rakouských zemí, které byly dále nadřazeny okresním školským radám a na nejnižší úrovni stály místní školské rady, které dohlížely na školství v jednotlivých obcích. Hasnerovým zákonem tak došlo k centralizaci školského systému.²⁶²

Kromě toho prodloužil Hasnerův zákon povinnou školní docházku do 14 let a upravil členění základních škol. Došlo k nahrazení škol normálních, hlavních a triviálních za školy obecné a měšťanské. Prvních pět ročníků navštěvovali všichni žáci školy obecné. Šestý až osmý ročník pak žáci buď pokračovali v plnění povinné školní docházky na škole obecné nebo namísto toho docházeli do školy měšťanské. Měšťanská škola svým žákům poskytovala rozšířené vzdělání a fungovala alespoň jedna tato škola ve všech okresech. Dalším významnou novinkou, kterou Hasnerův zákon přinesl pro chlapecké a dívčí školy, bylo stanovení jednotné vzdělávací osnovy.²⁶³

V důsledku zavedení Hasnerova zákona se zvýšilo renomé učitelského povolání, protože zákon požadoval po učitelích čtyřleté vzdělání v učitelských ústavech, které nahradilo dřívější dvouleté učitelské přípravné kurzy.²⁶⁴ S vyšší kvalifikací ale vzrostlo i platové ohodnocení, díky čemuž již učitelé nepotřebovali vykonávat druhou práci.²⁶⁵

²⁶⁰ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 233–234.

²⁶¹ KASPER, T. – KASPEROVÁ, D.: *Dějiny pedagogiky*, s. 96–97.

²⁶² Ta s sebou ovšem přinesla problém s fungováním protestantských škol, které do tohoto systému nezapadaly. Získaly proto status soukromých škol, které již nebyly financovány státem a musely splňovat určité podmínky. Chod těchto škol se stal proto náročným a v důsledku odkatolictění obecných škol upadl o tyto školy mezi protestanty zájem. Naprostá většina protestantských škol proto zanikla.

Zdroj informace: NEŠPOR, Z. R.: *Protestantské*, s. 110–112.

²⁶³ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 234–235.

²⁶⁴ POKLUDOVÁ, Andrea: *Vesnický učitel na přelomu 19. a 20. století. Významný aktér modernizace venkovské společnosti*. Časopis Matice Moravské, 137, 2018, č. 2, s. 297–299.

²⁶⁵ POKORNÝ, J.: *Sekularizace*, s. 84.

V průběhu doby se ukázalo, že byl Hasnerův zákon velice nadčasový, když s dílčími revizemi dále fungoval také během první poloviny 20. století.^{266, 267} Jednou z drobných změn byla například školská novela z roku 1883, která snížila nároky na znalosti přírodních věd a umožňovala méně majetným vrstvám společnosti požádat o dvouleté zkrácení povinné školní docházky. V druhé polovině 19. století rovněž probíhal zápas Čechů s Němci o to, která skupina získá převahu v různých společenských odvětvích, přičemž jedním z nich bylo i školství. Oba národy v jazykově smíšených oblastech usilovaly o zakládání škol s vyučováním ve svém jazyce. Ve srovnání byly německé školy, oproti těm českým, rozvinutější, především pak ve středním školství byl rozdíl nejvýraznější.²⁶⁸

V roce 1908 se ještě pak uskutečnila zásadní reforma středního školství v rakouských zemích. Střední školy byly rozčleněny do čtyř skupin, které tvořily: gymnázia, školy reálné, reálná gymnázia a nejméně se vyskytující reformní reálná gymnázia. K absolvování všech těchto skupin středních škol bylo zapotřebí složit maturitní zkoušku. Pokračovat ve studiu na vysoké škole či univerzitě bylo rovněž možné po dostudování jakékoliv z těchto skupin škol.²⁶⁹

2.2.2 Jaroměřské školství v 19. století

V roce 1774 vešel v platnost Všeobecný školský řád, který stanovil povinnou školní docházku od šesti do dvanácti let a rozčlenil základní školství do třech typů. V Jaroměři byla ve stejném roce zřízena dvoutřídní triviální škola, tedy nejnižší ze tří nově vzniklých typů základních škol.²⁷⁰ Výuka v těchto dvou třídách se odehrávala v soukromých domech s čísly popisnými 2 a 33.²⁷¹ Před jejím vznikem ve městě po několik staletí fungovala latinská škola, jejíž řízení měli na starost jaroměřští duchovní představitelé.

V roce 1803 pak byla vyučovací kapacita triviální školy zvýšena zvýšením počtu tříd na tři. V nižších ročnících této školy probíhala výuka v mateřském jazyce, kterým byla čeština. Oproti tomu ve vyšších ročnících byli žáci vzděláváni německy. Místní duchovenstvo si stále udrželo zásadní vliv na chod školy, když pozici vedoucího kantora zároveň zastával ředitel

²⁶⁶ Ačkoliv zákon nepřinesl spokojenost českému obyvatelstvu, kvůli zavedení centralizace školství, a duchovenstvu, které jím ztratilo značnou část vlivu na společnost.

Zdroj informace: ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 235–236.

²⁶⁷ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 235–236.

²⁶⁸ KASPER, T. – KASPEROVÁ, D.: *Dějiny pedagogiky*, s. 98.

²⁶⁹ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 240–242.

²⁷⁰ MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 60.

²⁷¹ PŘIBYL, Oldřich: *Dějiny původce fondu*. SOKA Náchod, inventář Fondu archiv města Jaroměře 1504–1949. Jaroměř 1968, s. 23.

kostelního kůru. Škola byla umístěna v dřevěné budově u kostela. Dalším vyučovacím prostorem byla také fara.²⁷²

Ovšem kvalita tohoto školního prostředí nebyla zdaleka ideální, proto krajský úřad v Hradci Králové nakázal městu v roce 1834 nechat vybudovat samostatnou školní budovu. V důsledku zdlouhavých jednání s jaroměřským pivovarem začala stavba školy až v roce 1840 a byla dokončena o dva roky později.²⁷³ Nová dvoupatrová školní budova stála na místě dřívější dřevěné budovy u Kostela sv. Mikuláše. Zpočátku byla část budovy obsazena městskými úředníky, kteří sem byli dočasně přestěhováni kvůli stavebním úpravám radnice. V roce 1852 sloužila budova už jen škole a byli zde vzděláváni chlapci společně s dívkami.

Téhož roku 1852 nastal rozkvět školy, díky získání statusu hlavní školy.²⁷⁴ V této době byla na škole otevřena čtvrtá třída.²⁷⁵ Školu stále řídil místní duchovní. Kromě něho na škole dále vyučovali tři učitelé a dva podučitelé. V roce 1869, po vydání Hasnerova zákona, získala škola označení školy obecné.²⁷⁶ Vyučovat v českém jazyce se na škole začalo nicméně již o tři roky dříve.

V roce 1874 došlo k rozdělení školy na chlapeckou a dívčí, čímž na nějaký čas skončilo společné vyučování chlapců bok po boku s dívkami.²⁷⁷ V obou školách bylo otevřeno pět tříd.²⁷⁸ Vzdělávací osnovy chlapeckých i dívčích škol byly jednotné. Většina základních škol v českých zemích byla smíšeného typu.^{279,280} V roce 1876 byla v Jaroměři založena měšťanská škola pro chlapce. Jaroměřské dívky si na svoji měšťanskou školu musely počkat až do roku 1888.

Kvůli rostoucímu počtu žáků se škola postupně začala opět potýkat s nedostatkem místa. Docházelo tak znovu k pronajímání soukromých prostorů pro školní výuku.²⁸¹ Část městských zastupitelů se rozhodla tento problém vyřešit stavbou druhé školní budovy v roce 1880. Za

²⁷² MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 60.

²⁷³ PŘIBYL, Oldřich: *Dějiny původce fondu*. SOKA Náchod, inventář Fondu archiv města Jaroměře 1504–1949, s. 23.

²⁷⁴ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 90.

²⁷⁵ PŘIBYL, Oldřich: *Dějiny původce fondu*. SOKA Náchod, inventář Fondu archiv města Jaroměře 1504–1949, s. 24.

²⁷⁶ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 90.

²⁷⁷ MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 60.

²⁷⁸ *Památník : na oslavu šedesátiletého trvání měšťanské školy chlap. v Jaroměři*. Jaroměř 1936, s. 4.

²⁷⁹ Pro představu, v roce 1910 byly v Čechách evidovány následující počty škol: 2824 smíšených, 213 chlapeckých a 200 dívčích.

Zdroj informace: ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 237.

²⁸⁰ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 235–237.

²⁸¹ PŘIBYL, Oldřich: *Dějiny původce fondu*. SOKA Náchod, inventář Fondu archiv města Jaroměře 1504–1949, s. 39.

lokalitu, kde měla nová škola stát, zvolili podmáčený ostrov na druhém břehu Labe naproti náměstí. Vybraná lokalita získala řadu odpůrců. Následně probíhala dlouhá jednání, ve kterých nakonec zvítězili navrhovatelé a stavba tak mohla být zahájena.²⁸² Kvůli výstavbě školy byl postaven most přes řeku Labe a zbourány tři domy na náměstí, jež bránily cestě z náměstí do školy.²⁸³ Nová budova školy byla dokončena v roce 1885 a byla nazývána nejhezčí stavbou severovýchodních Čech.²⁸⁴ Vyučování ve škole začalo v tomtéž roce. Ve školní budově Na ostrově²⁸⁵ byly umístěny chlapecké třídy, zatímco dívčí třídy zůstaly v původní školní budově.

V následujícím roce obsadilo část budovy městské muzeum, jehož exponáty zde byly vystaveny. Současně s muzeem zabírala část školní budovy Na Ostrově Všeobecná škola řemeslnická, která byla nově založena v roce 1886.²⁸⁶ Všeobecná škola řemeslnická se těšila poměrně vysoké odbornosti, díky vysoké odbornosti učitelského sboru, který tvořili například profesori Alois Studnička či Josef Šíma. Ve škole se vzdělával František Kupka, který později patřil k nejvýznamnějším českým malířům. Tato škola po 20 letech fungování opustila školní budovu Na Ostrově a přesunula se do čerstvě vyhotovené vlastní budovy. O stavbě budovy bylo rozhodnuto již v roce 1903, kvůli rostoucí potřebě na nové prostory, kterou s sebou přineslo zvyšování počtu studentů.²⁸⁷ Mezi lety 1910–1914 pak docházelo k rušení a zakládání této školy pod jinými názvy. Nejprve místo původní školy vznikla ve školním roce 1910–1911 Škola pro stavební řemesla, ze které se v roce 1914 ustanovila Státní průmyslová škola.²⁸⁸

Školní budovu Na Ostrově v roce 1897 zasáhla velká voda, která na budově a jejím okolí napáchala velké škody. Hladina vody vstoupila do dolních místností, které vytopila a zvedla podlahu v tělocvičně i šatně. Bez újmy nezůstala ani školní zahrada, ze které byl přívalem velké vody stržen plot.²⁸⁹

²⁸² MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 102–104.

²⁸³ PŘIBYL, Oldřich: *Dějiny původce fondu*. SOKA Náchod, inventář Fondu archiv města Jaroměře 1504–1949, s. 40–41.

²⁸⁴ MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 60.

²⁸⁵ Budova chlapecké školy dostala označení „Na ostrově“.

Zdroj informace: PŘIBYL, Oldřich: *Dějiny původce fondu*. SOKA Náchod, inventář Fondu archiv města Jaroměře 1504–1949, s. 40.

²⁸⁶ PŘIBYL, Oldřich: *Dějiny původce fondu*. SOKA Náchod, inventář Fondu archiv města Jaroměře 1504–1949, s. 35–41.

²⁸⁷ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 116–117.

²⁸⁸ PŘIBYL, Oldřich: *Dějiny původce fondu*. SOKA Náchod, inventář Fondu archiv města Jaroměře 1504–1949, s. 41.

²⁸⁹ *Almanach ke 120. výročí založení školy: Základní škola Jaroměř, Na Ostrově: 1885–2005*. Jaroměř 2005, s. 19.

Obecná a měšťanská škola dívčí narazila, obdobně jako mnohé jaroměřské školy již v minulosti, na problém s nedostatkem místa, který se město rozhodlo vyřešit postavením nové moderní školní budovy. Město o tomto kroku rozhodlo v roce 1910. Přibližně v té době totiž do dívčí školy docházelo přibližně okolo 600 dívek a chlapecká škola čítala obdobný počet chlapců. Město tak vyhlásilo architektonickou soutěž, ve které byl v roce 1911 vybrán k realizování návrh Antonína Křivánka.²⁹⁰ Stanovená dodací lhůta, ale nebyla Antonínem Křivánkem dodržena, jelikož byl neočekávaně fyzicky indisponován a s projektem měl o poznání více práce, než původně předpokládal, když jeho práce podstatně přesáhla výši celkového honoráře.²⁹¹ Stavba školy tak započala až v roce 1913 a byla realizována místní firmou Máša–Fňouk–Liska. Škola byla postavena v příštím roce, kdy v ní následně v listopadu začala probíhat výuka. Město si pro uhrazení nákladů na tuto stavbu muselo vzít úvěr, který v následné době řádně splatilo.²⁹²

V Josefově se rovněž začalo rozvíjet školství po roce 1782, kdy císař vydal jeho osídlovací patent a byl téhož rokem zahájen provoz školy. Škola ale na výuku v jednotných prostorech musela vyčkat až do roku 1843, kdy byla vyhotovena zdejší školní budova. Tato škola se v roce 1867 stala školou českou. Založení měšťanské školy se v Josefově uskutečnilo až v roce 1908, ale jednalo se o školu pouze chlapeckou. Dívky tak musely i nadále, v případě zájmu o studium na měšťanské škole, musely docházet do Jaroměře.²⁹³

Během první světové války zabrala všechny místní školy armáda, která v nich zřídila noclehárny pro své vojáky či provizorní vojenskou nemocnici.²⁹⁴ Například ve školní budově Na Ostrově se usadilo vojsko maďarské národnosti. Přítomnost vojska měla špatný vliv na stav budovy.²⁹⁵

²⁹⁰ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 116–117.

²⁹¹ SOkA Náchodě, Fond archiv města Jaroměře 1504–1949, inv. č. 1582. *Dopisy A. Křivánka místní školní radě*.

²⁹² MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 116–117.

²⁹³ MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 61.

²⁹⁴ PŘIBYL, Oldřich: *Dějiny původce fondu*. SOkA Náchod, inventář Fondu archiv města Jaroměře 1504–1949, s. 43.

²⁹⁵ *Památník*, s. 7.

2.3 Školství ve 20. století

Vznikem Československa započalo nové období v kulturním, politickém i sociálním vývoji českých zemích. Do popředí se v nově vzniklém Československu stavěly demokratické hodnoty, které ovlivnily rozvoj všech společenských odvětví. Tyto změny měly vliv rovněž na fungování školství, které postupně prošlo řadou proměn s cílem přizpůsobit ho požadavkům demokratického státu a moderní doby.

Československé školství navázalo na fungující školský systém rakouských dědičných zemí, který stačilo pouze přizpůsobit svým potřebám. Vrcholným rozhodovacím orgánem pro oblast školství, který nahradil rakouské Ministerstvo kultu a vyučování, se stalo Ministerstvo školství a národní osvěty. Hlavním problémem, kterému muselo české školství čelit byly rozdíly v úrovni vzdělanosti v jednotlivých zemích. V českých zemích dosahovala gramotnost obyvatelstva skoro 100 % a školská síť byla dostatečně rozvinuta. Oproti tomu na Slovensku byla gramotnost nižší a panoval zde nedostatečný počet fungujících škol. V Podkarpatské Rusi byla pak situace zdaleka nejhorší.²⁹⁶

Počátky nastolování nového kurzu vzdělávání byly vytvářeny již během první světové války. Po vzniku Československa pracovali na formování vzdělávacího systému především humanitně zaměřeni univerzitní vyučující.²⁹⁷ Již od začátku 20. století dávala směr vývoje českých pedagogických myšlenek osobnost Tomáše Garrigua Masaryka. Ten sice nevytvořil souhrnné dílo o vzdělávání a výchově mládeže, ale svými filozofickými myšlenkami měl silný dopad na formování názorů řady jiných pedagogů. V rámci výchovy stavěl Masaryk do popředí rozvoj mravní stránky osobnosti.²⁹⁸ Převládajícími směry československé pedagogiky se staly pozitivismus a později pragmatismus.²⁹⁹

V první polovině pak vznikala řada návrhů na novou organizaci školského systému, přičemž velké množství z nich cílilo na vytvoření jednotné školské soustavy. Dále se rovněž objevil požadavek na vysokoškolské vzdělání učitelů, v důsledku čehož byla v roce 1921 založena dvouletá vysoká škola pedagogických studií v Praze a o rok později také v Brně.³⁰⁰ Dalším přijatým návrhem byl v roce 1919 zákon o menšinovém školství, který podpořil české

²⁹⁶ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 333–334.

²⁹⁷ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 331–333.

²⁹⁸ JŮVA, V. sen. a JŮVA, V. jun.: *Stručné dějiny*, s. 77–78.

²⁹⁹ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 333.

³⁰⁰ KRÁLÍKOVÁ, M. – NEČESANÝ, J. – SPĚVÁČEK, V.: *Nástin vývoje*, s. 45–47.

školy v pohraničí, kde převažovala německá většina. V roce 1919 byla založena Masarykova univerzita v Brně a o rok později bylo v Praze zřízeno České vysoké učení technické.³⁰¹

Realizace většiny návrhů však, kvůli jejich značné roztržitosti, vcelku pokulhávala. Změna nastala až o několik málo let později, když byl v roce 1922 vydán Malý školský zákon. Některá ustanovení z dřívější doby v něm zůstala zachována, avšak přidána byla některá nová usnesení. Jedním z nich bylo zavedení osmileté povinné školní docházky. Další zásadní změnou byl vznik nového vyučovacího předmětu, kterým byla občanská výchova. Výuka ručních prací byla rozšířena také pro chlapce a pro dívka přibyla nauka o chodu domácího hospodářství. Náboženské vyučování bylo i nadále významné, ovšem stalo se dobrovolným. Malý školský zákon pak především cílil na sjednocení vzdělávací soustavy v rámci všech částí státu.³⁰² Zákonem byl rovněž snížen početní stav žáků v jednotlivých třídách a zrovnoprávněno postavení učitelek s učiteli.³⁰³

Uspořádání vzdělávacího systému však stále vycházelo z Hasnerova zákona z roku 1869, avšak bylo pouze lehce pozměněno. Prvních pět ročníků studovali všichni na škole obecné. Následně mohli žáci na této škole setrvat, přičemž tato možnost neumožňovala žákům pokračovat ve studiu na středních školách. Druhou možností, po absolvování prvních pěti let na škole obecné, bylo studium na škole měšťanské, ze které bylo absolventům umožněno studovat na střední odborné škole. Třetí možností pak byl nově přechod na nejnižší ročníky středních škol, ze kterých pak absolventi mohli přes gymnázia pokračovat až na univerzity.³⁰⁴

V roce 1927 se uskutečnila organizační reforma středního školství, která ponechala čtyři typy těchto škol. Jedním z výrazných rozdílů byla výuka latiny, jež se vyučovala na gymnáziích a reálných gymnáziích.³⁰⁵ Reálná gymnázia se k latině zaměřovala pouze na vyučování moderních jazyků, kdežto na klasických gymnáziích byla vyučována také řečtina. Na druhé straně byly reformní reálná gymnázia a reálné školy od výuky latiny zcela oprostěny. Reformní reálná gymnázia pak cílila na výuku moderních jazyků a reálky na technické předměty. Případným dalším typem čtyřleté střední školy byly učitelské ústavy. Na univerzity mohli pokračovat absolventi některého z gymnázií, kdežto absolventi reálky pouze na technickou vysokou školu.³⁰⁶ V Československu rovněž fungovala řada škol odborných, především pak

³⁰¹ ŠTVERÁK, V. a ČADSKÁ, M.: *Stručný průvodce*, s. 78–79.

³⁰² HÁBL, J. a JANIŠ, K. ml.: *Přehled dějin*, s. 102–103.

³⁰³ ŠTVERÁK, V. a ČADSKÁ, M.: *Stručný průvodce*, s. 81.

³⁰⁴ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 338–340.

³⁰⁵ KRÁLÍKOVÁ, M. – NEČESANÝ, J. – SPĚVÁČEK, V.: *Nástin vývoje*, s. 50.

³⁰⁶ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 356–361.

obchodních, zemědělských, živnostenských či průmyslových. Ve 20. letech byla většina těchto škol postátňována a začaly vznikat odborné vysoké školy, na kterých mohli pokračovat ve studiu absolventi středních odborných škol.³⁰⁷ Celkově se po vzniku Československé republiky výrazně zvýšil počet středních škol.^{308, 309}

Na konci 20. let usiloval Václav Příhoda, docent pedagogiky na pražské univerzitě, o reformu základního školství. Současnému systému vytýkal příliš brzké dělení žáků v jedenácti letech do různých typů škol. Argumentoval přitom tím, že žák v té době ještě nemá plně zformovanou osobnost a zvolená škola dle něho odráží majetkovou situaci rodiny. Příhoda chtěl systém reformovat zavedením jednotné školy, která by byla vnitřně diferencovaná, což by v praxi znamenalo rozvíjení žákovi osobnosti pomocí volitelných předmětů. V roce 1929 souhlasilo ministerstvo s otevřením pěti pokusných měšťanských škol s touto reformou. Po třech letech měly být výsledky analyzovány. Avšak kvůli politickým událostem hospodářské krize a posléze zahraniční politiky se tak nikdy nestalo.³¹⁰

2.3.1 Školství od období druhé republiky po komunistický převrat

Po přijetí Mnichovské dohody šly v období druhé republiky školské reformy mimo oblast hlavního zájmu. Ve školství se pouze řešil problém s přebytkem učitelů, kteří přišli ze Sudet. Kvůli tomuto přebytku byli někteří staří učitelé posláni do předčasné penze či část vdaných učitelek propuštěna.

15. března 1939 vznikl Protektorát Čechy a Morava pod taktovkou Německa, které převzalo kontrolu nad řízením státu. Jednou z oblastí zájmu Německa bylo také školství, které bylo zásadní pro postupné germanizování území Protektorátu a podmanění československého lidu.³¹¹ Ve školství nacisté vymanili prvky připomínající národní smýšlení. Vyučovací obsah byl upraven se začleněním elementů podporujících nacistickou ideologii. Došlo proto k vyhotovení nových učebnic a časovou dotací němčiny, která se stala povinným předmětem. Řadu školských budov zabrala armáda.

³⁰⁷ Tamtéž, s. 369.

³⁰⁸ Přičemž necelých 60 % středních škol bylo všeobecně vzdělávacích, zhruba 45% tvořily střední odborné školy a zbytek připadl učitelským ústavům. Ze všeobecných středních škol měly největších zastoupení reálná gymnázia (38 %), pak reálky (24 %), na třetím místě byla reformní reálná gymnázia (22 %) a nejméně bylo klasických gymnázií (15 %). Zajímavé přitom je, že mezi německými středními všeobecně vzdělávacími školami byly počty všech čtyř typů přibližně stejné.

Zdroj informace: KRÁLÍKOVÁ, M. – NEČESANÝ, J. – SPĚVÁČEK, V.: *Nástin vývoje*, s. 55–57.

³⁰⁹ KRÁLÍKOVÁ, M. – NEČESANÝ, J. – SPĚVÁČEK, V.: *Nástin vývoje*, s. 55–56.

³¹⁰ KASPER, T. – KASPEROVÁ, D.: *Dějiny pedagogiky*, s. 202–205.

³¹¹ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 353.

K nejvýraznějšímu omezení školství došlo po 17. listopadu 1939, kdy byly uzavřeny všechny vysoké školy. Současně s nimi byl také výrazně omezeno fungování středních škol.³¹² Následně od dubna roku 1941 došlo k reorganizaci školství v Protektorátu na způsob německého školství, což se projevilo ročním zkrácením obecných škol na úkor škol měšťanských, které byly přejmenovány na hlavní. Byla také zvýšena úroveň hlavních škol, které nyní striktně brali pouze 35 % absolventů škol obecných.³¹³ Bylo založeno Kuratorium pro výchovu mládeže, které mělo kontrolovat mládežnické aktivity a usilovat o prosazení nacistické ideologie v mysli mladistvých. Řada studentů byla kvůli potřebám říše posílána do Německa jako pracovní síla, zejména v pozdější fázi války.³¹⁴

Po skončení války nastala obnova československého školství nesoucí se v urychleném rušení německých změn.³¹⁵ Situaci ve školství se zabýval již Košický vládní program, který představil plán na očistu škol od kolaborantů či eliminaci nacistických učebnic. V průběhu naplňování tohoto dokumentu byli kromě protinacistických opatření vymazávány protisovětské poznámky z učebnic a začleněna ruština na první místo v hierarchii výuky cizích jazyků.³¹⁶ Komunisté v tomto období především usilovali o oslabení styků mezi pedagogikou západních zemí a tou československou, které nahrazovali styky se sovětskou pedagogikou.³¹⁷

Již v květnu 1945 spadalo do československých rukou řízení Ministerstva školství a osvěty, do jehož čela se dostal Zdeněk Nejedlý. V průběhu krátké doby se podařilo obnovit předválečnou podobu školství, ovšem až do komunistického převratu probíhaly debaty o uspořádání vzdělávacího systému. Žáci postižení nacistickými opatřeními se dočkali určité studijní kompenzace, kterou bylo například umožnění přestupu z obecné školy do stejného ročníku školy měšťanské.³¹⁸ Umožněno také bylo dodatečně absolvovat některé ročníky. Všeobecně vzdělávací školy se ještě během roku 1945 dočkaly uveřejnění čerstvě vyhotovených vzdělávacích osnov. V Olomouci došlo k obnovení univerzity. V Ostravě byla ustanovena Vysoká škola Báňská. Dekretem prezidenta byla v říjnu roku 1945 prosazena zbrusu nová inovace ve školství, kterou bylo zahájení povinného vysokoškolského vzdělání pro učitele. V důsledku toho se pak začaly formulovat pedagogické fakulty.³¹⁹

³¹² HORÁK, J. a KRATOCHVÍL, M.: *Nástin dějin*, s. 104.

³¹³ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 353–354.

³¹⁴ KRÁLÍKOVÁ, M. – NEČESANÝ, J. – SPĚVÁČEK, V.: *Nástin vývoje*, s. 67–68.

³¹⁵ HORÁK, J. a KRATOCHVÍL, M.: *Nástin dějin*, s. 105.

³¹⁶ ZOUNEK, Jiří – ŠIMÁNE, Michal – KNOTOVÁ, Dana: *Socialistická základní škola pohledem pamětníků: sonda do života učitelů v Jihomoravském kraji*. Praha 2017, s. 15.

³¹⁷ JŮVA, V. sen. a JŮVA, V. jun.: *Stručné dějiny*, s. 79–80.

³¹⁸ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 355–356.

³¹⁹ HORÁK, J. a KRATOCHVÍL, M.: *Nástin dějin*, s. 105.

2.3.2 Školství za komunistického režimu

V roce 1948 započala nová éra ve vývoji Československa, která se rovněž promítla do vývoje školství. Po únorovém převratu byl téhož roku komunisty schválen nový školský zákon, který zaváděl jednotné základní školství.³²⁰ Tento zákon vlastně zaváděl dřívější pokus o reformu Václava Příhody do praxe, avšak bez aplikování vnitřní diferenciaci, v důsledku čehož nepozvedl fungování školské soustavy.³²¹ Sjednocení školského systému bylo pro komunisty nutným krokem k integrování ideologických myšlenek komunismu do hodnotového systému žáků. Jednotná škola v Československu programově vycházela ze sovětského vzoru.³²² Školský zákon z roku 1948 dále snížil maximální počet žáků ve třídě a zestátnil školství. Přijetí tohoto zákona na základě rozhodnutí KSČ pak naplno poukázalo na její rozhodující vliv, který po několik příštích desetiletí řídil dění v československém školství.³²³

Školský zákon přinesl novou strukturu školské soustavy. Od tří do šesti let měli rodiče možnost dát své děti do mateřské školy, jež byly nepovinné. Povinná již byla docházka na první stupeň školy, který měl pět ročníků a byl nazýván školou národní. Na něho v šestém až devátém ročníku navazoval druhý stupeň, který nesl název škola střední a byl rovněž povinný. Měšťanské školy a nižší ročníky středních všeobecně vzdělávacích škol tak byly zrušeny.³²⁴ Zákon tak všem občanům poskytoval rovné právo na vzdělání.³²⁵ Na tyto školy navazovaly vyšší střední školy, které tvořila gymnázia, základní odborné školy a vyšší odborné školy. Došlo také k uzavření církevních škol.

Od roku 1948 začali komunisté kromě jiného rovněž soustavně odstraňovat ze školství učitele vystupující v rozporu s politickým směřováním státu. Komunisté tím cílili na získání podpory mladé generace, která byla klíčová pro udržení režimu u moci do budoucna.³²⁶

V průběhu následujících let pak byly zaváděny různé změny v chodu školství, které pro školství nebyly často vůbec přínosné. První nastala již v dubnu roku 1953 a významně modifikovala vzdělávací strukturu Československa.³²⁷ Byl totiž přijat zákon o školské soustavě a vzdělávání učitelů, který výrazně přiblížil československé školství k sovětskému vzoru. Tento zákon zrušil koncept jednotné školy i pedagogické fakulty, když vytvořil jedenáctiletou střední

³²⁰ ZOUNEK, J. – ŠIMÁNĚ, M. – KNOTOVÁ, D.: *Socialistická*, s. 16.

³²¹ KASPER, T. – KASPEROVÁ, D.: *Dějiny pedagogiky*, s. 205.

³²² HÁBL, J. a JANIŠ, K. ml.: *Přehled dějin*, s. 107.

³²³ ZOUNEK, J. – ŠIMÁNĚ, M. – KNOTOVÁ, D.: *Socialistická*, s. 16–17.

³²⁴ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 442–443.

³²⁵ ZOUNEK, J. – ŠIMÁNĚ, M. – KNOTOVÁ, D.: *Socialistická*, s. 16.

³²⁶ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 440–444.

³²⁷ HORÁK, J. a KRATOCHVÍL, M.: *Nástin dějin*, s. 105.

školu, která byla členěna na základní všeobecné vzdělávání v počátečních osmi letech a vyšší všeobecné vzdělání ve třech ročnících následných. Povinné bylo splnit minimálně osm let školní docházky. Poslední tři ročníky představovaly přípravu před studiem vysoké školy, v důsledku čehož pak zanikla gymnázia.³²⁸ Snížení celkové doby studia středního vzdělání o dva roky tak s sebou přineslo také výraznou redukci počtu předmětů a nahrazení některých z nich ideologicky správnějšími. Kupříkladu občanskou nauku vystřídal předmět ústava ČSR a SSSR. Zejména časová dotace humanitních předmětů byla zkrácena.³²⁹ Redukce učiva však nebyla adekvátní, proto byli požadavky pro mnohé žáky až příliš vysoké.

Změny zaznamenalo také navazující školství. Již v roce 1950 bylo zákonem o vysokých školách prosazeno ukončení jejich autonomie a byly podřízeny správě komunistického režimu a jeho ideologii. K přijetí uchazeče o studiu učitelství již nestačilo prokázání odborných znalostí, jelikož nově se posuzovali také jejich postoje k vládnoucímu režimu, majetkový původ jejich rodiny či jejich vztah k náboženství. Tyto požadavky pro přijímání učitelů platily až do sametové revoluce. Komunisté rovněž zřizovali nové přípravné instituce pro budoucí učitele základních škol namísto studia na pedagogických fakultách.³³⁰

Od roku 1956 byly zřízeny odborné kurzy pro absolventy jedenáctiletých škol, které trvaly jeden až dva roky a měly zúčastněně připravit na výkon odborné práce v průmyslovém odvětví. V roce 1959 bylo na XI. sjezdu KSČ vyhlášeno vstoupení země do přechodné fáze od socialismu ke komunismu. Kvůli tomu brali členové KSČ za nezbytné upravit školský systém včetně obsahu výuky. V přijatém ustanovení bylo proto schváleno opětovné zavedení povinné devítileté školní docházky a byl v něm stanoven cíl dosáhnoutí plného středoškolského vzdělání pro většinu mládeže v roce 1970. V podobném smyslu pak bylo v nové československé ústavě z roku 1960 ustanoveno, že každý občan má právo na vzdělání, které je do patnácti let povinné a bezplatné. Ve stejném roce byl přijat zákon, který umožnil splnit povinnou školní docházku na školách se speciální péčí, hudebních či tanečních.³³¹ Se zavedením devítileté základní školy se zvýšil počet vyučovacích předmětů zhruba na počet před reformou z roku 1953. Další reformou z roku 1959 bylo zavedení absolvování vysokoškolského studia pro učitele základních škol na prvním i druhém stupni na pedagogických institutech.³³² Střední vzdělání mohlo být dosaženo studiem na učňovských školách, středních odborných školách, středních

³²⁸ ZOUNEK, J. – ŠIMÁNE, M. – KNOTOVÁ, D.: *Socialistická*, s. 17.

³²⁹ KRÁLÍKOVÁ, M. – NEČESANÝ, J. – SPĚVÁČEK, V.: *Nástin vývoje*, s. 79–80.

³³⁰ ZOUNEK, J. – ŠIMÁNE, M. – KNOTOVÁ, D.: *Socialistická*, s. 18–19.

³³¹ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 444–446.

³³² KRÁLÍKOVÁ, M. – NEČESANÝ, J. – SPĚVÁČEK, V.: *Nástin vývoje*, s. 89–90.

všeobecně vzdělávacích školách či konzervatořích. Středoškolské studium bylo rovněž umožněno vykonávat při zaměstnání.³³³ Tyto všechny změny byly z velké části zapříčiněny uvolněním poměrů po smrti Stalina, přičemž KSČ se přestala bezmyšlenkovitě kopírovat sovětské vzory a snažila se zdokonalit fungování státu. Ovšem tyto změny nepředstavovaly opuštění cesty komunistického směřování.

Pro 60. léta byl typický rozvoj škol, který byl zapříčiněn probíhajícími změnami probíhajícími v Československu.³³⁴ Ve snaze neopozdřovat se nadále v rozvoji státu za západním světem cílila KSČ na zvýšení úrovně středních škol, které by lépe připravily studenty pro následující vysokoškolské studium. KSČ proto přijala usnesení, které k tomuto ministerstvo zavazovalo a dále cílilo na zvýšení pozornosti výuce přírodních věd. Pro druhou polovinu 60. let pak byl typický velký rozkvět pedagogiky a jejích věd. Akční program KSČ z dubna roku 1968 usiloval o vytvoření dlouhodobého konceptu rozvoje školství, který by školství zmodernizoval, zajistil lepší mzdy pro učitele a více financí pro chod škol, prodloužil dobu studia na středních všeobecných školách a umožňoval studovat všem pouze na základě jejich schopností, nikoliv stranic. V důsledku politického dění se však tento koncept nerealizoval.³³⁵

Období normalizace přineslo československému školství návrat k dřívějším poměrům. Probíhala nová vlna čistek mezi učiteli a byl inovován obsah vzdělávání. Škola se znovu stala nástrojem pro udržení komunistického režimu. Jedinou změnou, která z doby reform 60. let nebyla zrušena, bylo ustanovení dříve zrušených gymnázií jakožto všeobecně vzdělávacích středních škol. Za normalizace byl velmi patrný ideologický dohled nad učiteli, kteří se stali nástrojem prosazování ideologie KSČ.³³⁶

Komunistická strana během následujících let období normalizace usilovala o lepší dosažitelnost a přístupnost vzdělání pro širší vrstvy obyvatelstva. Posléze došlo k zavedení splnění povinného roku navštěvování mateřské školy, v důsledku čehož děti zvládly v první třídě pojmout více učiva, díky čemuž byl první stupeň základní školy zkrácen na pouhé čtyři roky. Základní škola pak měla trvat pouze osm let. Povinná školní docházka byla stanovena na dobu deseti let. Tyto změny vešly v platnost od září roku 1976. Na středních školách byl brán důraz především na polytechnické zaměření vzdělání. Výše zmíněné inovace školského

³³³ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 446.

³³⁴ ZOUNEK, J. – ŠIMÁNE, M. – KNOTOVÁ, D.: *Socialistická*, s. 19–20.

³³⁵ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 447–448.

³³⁶ ZOUNEK, J. – ŠIMÁNE, M. – KNOTOVÁ, D.: *Socialistická*, s. 20–22.

systemu a snahy o směřování školství pak byly zaznamenány do československé legislativy v roce 1978.³³⁷ V roce 1980 došlo k přijetí nového vysokoškolského zákona, jenž uváděl tituly, které dostávali absolventi jednotlivých oborů a mnohé další úpravy zaměřené na lepší kádrování uchazečů. Na vysokých školách zákon povolal působení lidem s nedostatečnou odborností, kteří ale souzněli s režimem.³³⁸ Roku 1984 nastala reforma gymnázií s cílem připravit jejich absolventy k zařazení do pracovního života, jelikož jich menší polovina nesměřovala dále na vysokou školu.

Ve druhé polovině 80. let, v návaznosti na politickou reformu perestrojky sovětského bloku, došlo také k úpravám ve školství. Povinná školní docházka byla prodloužena na deset let. Došlo k pozměnění obsahu výuky, který měl lépe připravit mládež na výkon dělnických povolání. Ve školách přibýly nové předměty, jimiž byly informatika a základy automatizace. V této době se však školství nacházelo v nedobré situaci, jelikož bylo podfinancováno a trpělo nedostatečným počtem vyučujících.³³⁹

2.3.3 Vývoj školství po Sametové revoluci

Po pádu komunistického režimu došlo k formování výrazně optimálnější situace k rozkvětu pedagogiky, kterému velmi napomohlo demokratické prostředí a opětovné navázání styků se západními pedagogickými směry.

Proměna se uskutečnila na každém stupni škol. Ustanovila se síť soukromých škol, čímž byl ukončen státní monopol nad řízením všech škol.³⁴⁰ Došlo také k celkové liberalizaci vzdělávacího procesu, kdy byly vymazány ideologické prvky z výukových cílů i výukového obsahu. Uchazeči o studium na vyšších typech škol začali být přijímáni na základě svých studijních předpokladů.³⁴¹

V roce 1990 došlo k přijetí zákona o soustavě základních a středních škol, který zakotvil právně zavedl v platnost mnohé změny. Zákon definoval typy škol patřící do školské soustavy. Těmito školami byly: základní školy, základní umělecké školy, gymnázia, střední odborné školy, střední odborná učiliště, učiliště a speciální školy. Byla uzákoněna devítiletá povinná školní docházka, která se týkala i čerstvých absolventů osmého ročníku ve školním roce 1989/1990. Gymnázia se nově členila do čtyř až osmi ročníků a poskytovala všeobecné

³³⁷ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 470–475.

³³⁸ ZOUNEK, J. – ŠIMÁNE, M. – KNOTOVÁ, D.: *Socialistická*, s. 20–23.

³³⁹ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 474–479.

³⁴⁰ JŮVA, V. sen. a JŮVA, V. jun.: *Stručné dějiny*, s. 80–81.

³⁴¹ ZOUNEK, J. – ŠIMÁNE, M. – KNOTOVÁ, D.: *Socialistická*, s. 23–24.

vzdělání. Tímto byl tedy odstraněn koncept jednotné školy, jelikož po pátém ročníku získali žáci možnost dokončit povinnou školní docházku na gymnáziu či konzervatoři. Ve stejném roce došlo pak také k decentralizaci školské správy.³⁴² V důsledku toho část výdajů na provoz některých škol již nebyla financována státem. Na bedrech státu ale zůstalo financování řady položek v rozpočtech jednotlivých škol.³⁴³

Od roku 1990 začala být posilována samostatnost škol také skrze zavádění jejich právní subjektivity. Od začátku roku 1991 ji nabyly všechny střední školy. Základní a mateřské školy ji mohly rovněž získat, avšak byly nuceny si o to požádat. Až od roku 2003 začaly automaticky disponovat právní subjektivitou všechny školy a školská zařízení. V roce 1990 byl rovněž přijat v platnost zákon o vysokých školách, jenž jim dával autonomii v samosprávě.³⁴⁴ V 90. letech se pak výrazně rozrostla síť univerzit, které byly zakládány v řadě městech napříč celou republikou.³⁴⁵

Od 90. let probíhala optimalizace školství, při které došlo ke zrušení řady škol. Bylo to z důvodu odlišných preferencí žáků. Tento proces ale především ovlivnil pokles porodnosti, jelikož počet narozených dětí nebyl zdaleka schopen obsadit kapacitu škol. Tento proces byl nejvýraznější u středních odborných učilišť, jelikož zaznamenala jednoznačně největší pokles zájmu o studium jimi nabízených oborů. V důsledku optimalizace tak došlo k ukončení činnosti více než 400 škol v České republice.³⁴⁶

V roce 2001 se uskutečnila zásadní školní reforma, kterou byl Národní program rozvoje vzdělávání v České republice. Tato reforma je známa pod označením Bílá kniha. Mezi všemi politickými uskupeními panovala v parlamentu vesměs shoda na jejím přijetí.³⁴⁷ Tento dokument shrnoval proměnu vzdělávacího obsahu, jeho úlohu ve společnosti a vytvářel strategii, kterou se bude tato proměna ubírat v budoucích letech. Dokumentem také dával klíčovou roli Státnímu programu vzdělávání, který byl nejvyšším dokumentem pro uspořádání vzdělávání.

V roce 2004 byl po delších jednání přijat v platnost školský zákon. Před ním byl v platnosti pouze několikrát upravovaný zákon z roku 1984. Tento nový zákon navázal

³⁴² PŘEDOTOVÁ, Dana: *Historie školství od roku 1945 do současnosti*. Olomouc 2014 (bakalářská práce), s. 30–31.

³⁴³ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 544–545.

³⁴⁴ PŘEDOTOVÁ, D.: *Historie školství*, s. 30–32.

³⁴⁵ JŮVA, V. sen. a JŮVA, V. jun.: *Stručné dějiny*, s. 81.

³⁴⁶ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 545–547.

³⁴⁷ PŘEDOTOVÁ, D.: *Historie školství*, s. 32.

na myšlenky Bílé knihy. Zákon věnoval velkou část pozornosti financování a zřizování škol. V tomtéž roce byl ještě vydán zákon o pedagogických pracovnících, který na školský zákon navázal.³⁴⁸

Na Bílou knihu pak navázal další kurikulární dokument, který představuje důležitý krok pro zavedení systému státního programu vzdělávání. Tímto dokumentem je rámcový vzdělávací program.³⁴⁹ Tento dokument zahrnuje popis pojetí vzdělávání na základních školách a gymnáziích. Dále obsahuje klíčové kompetence, které mají být u žáků rozvíjeny. Třetí oblasti spadající do rámcového vzdělávacího programu jsou vzdělávací oblasti, pomocí kterých se cílí na dané klíčové kompetence. V plánu jsou umístěny také průřezová témata, která jsou společná pro více předmětů a rámcový učební plán. Plán se zaměřuje také na výuku žáků se specifickými vzdělávacími potřebami a nastiňuje základní personální, materiální, hygienické a další pomůcky pro provádění rámcového vzdělávacího programu. V poslední řadě jsou pak v popisovaném dokumentu obsaženy zásady pro vytváření školních vzdělávacích plánů jednotlivými školami. Rámcový vzdělávací plán v současné době stále představuje klíčový dokument pro oblast školství.³⁵⁰

2.3.4 Jaroměřské základní školství v meziválečném období

Po konci první světové války v Jaroměři navázala na své dřívější fungování obecná škola chlapecká, obecná škola dívčí, měšťanská škola chlapecká, měšťanská škola dívčí a státní škola průmyslová.³⁵¹ K výše zmíněným školám přibyla obecní reálka, jež byla založena 16. července 1919. Reálka ovšem nedisponovala vlastními prostory, proto musela zpočátku uskutečňovat výuku v budovách chlapecké a dívčí školy. Prostory těchto dvou škol reálka opustila až v roce 1928, kdy získala svoji vlastní školní budovu. Naproti rozkvětu zaznamenalo jaroměřské školství po velké válce také úpadek v podobě pozvolné degradace státní průmyslové školy, kterou následně v roce 1925 završilo přesunutí této školy do Hradce Králové.³⁵²

Vyučování v čerstvě vyhotovené budově dívčí školy začalo v listopadu roku 1914. Kolaudace budovy však byla provedena až o rok později. Nová školní budova představovala

³⁴⁸ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 553–555.

³⁴⁹ JŮVA, V. sen. a JŮVA, V. jun.: *Stručné dějiny*, s. 82.

³⁵⁰ OBST, Otto: *Obecná didaktika*. 2. vyd. Olomouc 2017.

³⁵¹ PŘIBYL, Oldřich: *Dějiny původce fondu*. SOKA Náchod, inventář Fondu archiv města Jaroměře 1504–1949, s. 46.

³⁵² MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 131–133.

významné pozvednutí úrovně kultury a společenského života ve městě. Dívčí škola vydržela v této budově úspěšně plnit svůj vyučovací účel až do roku 1940.³⁵³

Škola sídlící v budově Na Ostrově fungovala do roku 1941 jako obecná a měšťanská škola chlapecká. Po první světové válce tato škola čelila problému, že její učitelský sbor přišel o mnoho svých dřívějších členů. Z původního sboru zbyli pouze ředitel a dva učitelé. Velmi brzy po válce se ale situace zlepšila a fungování této školy mohlo bez větších obtíží pokračovat. Na škole probíhal od začátku 20. let přípravný kurz napomáhající s úspěšným složením zkoušky z učiva měšťanské školy pro dospělé.³⁵⁴ Na škole se v časech první republiky hojně pokračovalo ve výuce náboženství. Do roku 1928 byla měšťanská a obecná škola chlapecká správně spojena, přičemž obě měly stejného ředitele. Od roku 1928 pak byla správa obou škol rozdělena na dvě samostatné školy se dvěma řediteli.³⁵⁵

Nejvyšší počet žáků zaznamenala chlapecká škola v roce 1923, když jich do školy docházelo 275 a tvořili pět plně obsazených tříd. Ve druhé polovině 20. let však začalo množství žáků této školy viditelně klesat v důsledku nedávné války. Pokles byl tak výrazný, že ve školním roce 1929/1930 se zaplnily pouze dvě chlapecké školy. Ve srovnání s rokem 1923 to bylo přibližně jen 30 % z tehdejšího počtu žáků. Jednalo se tedy o pouhých 84 chlapců, kteří byli rozděleni do tří řídce zaplněných tříd. Chod škol tento početní výkyv nijak radikálně neovlivnil a v roce 1936 se již situace vrátila k počátečnímu poválečnému stavu, když na ni bylo 226 chlapců v pěti třídách.

Ve 30. letech byly pro žáky chlapeckých škol organizovány různé výlety po různých místech Československa, díky kterým se žáci blíže seznámili s krásami své vlasti. Tyto výlety si mohla škola dovolit pořádat především díky finanční podpoře od městské spořitelny i jaroměřské občanské záložny. Škola se pyšnila bohatými pomůckami v přírodovědeckém kabinetu, které získala od mnohých dárců.³⁵⁶ U příležitosti významných výročí pořádala tato škola oslavy, které reflektovaly významné události z doby 20. století či jimi připomínala významné osoby v historii českých zemích.³⁵⁷ Celkově lze říct, že se chlapecká škola s velkým nasazením zapojovala do společenského dění ve městě. Na škole došlo k organizování různých besídek pro rodiče, tělovýchovných kurzů, slavnostních představení, expozic žakovských děl

³⁵³ HARDUBEJOVÁ, Dana a MIKULKOVÁ, Dagmar (edd.): *Základní škola Boženy Němcové Jaroměř: 90 let školní budovy 1914-2004*. Jaroměř 2004, s. 7–13.

³⁵⁴ *Památník*, s. 7–8.

³⁵⁵ *Almanach ke 120. výročí založení školy: Základní škola Jaroměř, Na Ostrově*, s. 15–22.

³⁵⁶ *Památník*, s. 7–8.

³⁵⁷ *Almanach ke 120. výročí založení školy: Základní škola Jaroměř, Na Ostrově*, s. 15–22.

a loutkových divadelních her. Na škole fungovala žákovská knihovna. Pravidelně každý rok odesílala škola dary pro školu ve Voročově na Podkarpatské Rusi. Naopak škola některé dary také dostala, například ji město během školního roku 1937/1938 darovalo nový školní rozhlas, jehož nainstalování kantory v čele s ředitelem jistě potěšilo.³⁵⁸

Naproti tomu učitele chlapecké školy neměli příliš velkou radost, když ve škole vídali mnohé žáky z velmi chudých dělnických rodin, jejichž sociální a zdravotní situace byla často dosti špatná. Škola se jim snažila pomoci tím poskytováním základních hygienických, ošacovacích a stravovacích potřeb. Možnosti a rozpočet školy ovšem nebyl neomezený, kvůli čemu tyto potřeby nezvládla škola uspokojit zcela. Další nepříliš povzbudivou zprávou pro dění na škole byl příchod silné vichřice, která propukla 4. července 1929 a citelně zasáhla celé město Jaroměř. Za oběť ji padlo několik stromů v parku. Budova chlapecké školy utrpěla v důsledku této vichřice vážné škody, jelikož z budovy strhla plechovou střechu, kterou následně vítr odnesl pryč.³⁵⁹

Mateřská škola v Jaroměři vznikla v roce 1929. Další mateřské školy pak byly v Jaroměři a Josefově založeny bezprostředně po druhé světové válce.³⁶⁰ Při chlapecké škole vznikla v roce 1930 pomocná škola pro handicapované děti. O tři roky později na ni byla otevřena druhá třída.³⁶¹ Následně pomocná škola začala od roku 1940 fungovat jako samostatná škola zaměřující se na vzdělávání handicapovaných dětí. Posléze v roce 1981 zahájila své fungování pomocná škola internátní, jež navázala na činnost pomocné školy. V roce 1940 v Josefově a hned na to i v Jaroměři došlo ke spojení učitelů hudby se společným cílem, kterým bylo vytvoření hudební školy. Tento cíl se jim podařilo naplnit a hudební škola byla zřízena ještě téhož roku.³⁶²

V roce 1937 byli v důsledku politického napětí učeni studenti gymnázia správnému zacházení s plynovými maskami a vyzkoušeli si chování při cvičné simulaci náletu na město. Městská rada byla nucena se věnovat zřízením krytů pro občany ve školách a vhodných obecních domech.³⁶³ Po začátku války bylo ve školní budově Na Ostrově v říjnu 1940 nacisty obsazeno přízemí, kvůli čemu byly dvě třídy přemístěny do staré školní budovy u kostela. V únoru 1941 následně nacisté zabrali celou budovu, kvůli čemuž došlo k přemístění žactva do

³⁵⁸ JEVČÁKOVÁ, L.: 100. výročí ZŠ „Na ostrově“ v Jaroměři. Jaroměřský zpravodaj, 1985, č. 3, s. 21–23.

³⁵⁹ Almanach ke 120. výročí založení školy: Základní škola Jaroměř, Na Ostrově, s. 15–22.

³⁶⁰ MERTLÍK, P.: Jaroměř na přelomu, s. 62.

³⁶¹ Almanach ke 120. výročí založení školy: Základní škola Jaroměř, Na Ostrově, s. 22.

³⁶² MERTLÍK, P.: Jaroměř na přelomu, s. 62.

³⁶³ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: Jaroměř: vyprávění, s. 144.

budovy dívčí školy.³⁶⁴ Tu ale v červenci 1941 Němci také zabrali, když se do ní následně přesunula německá obecná škola a domov pro evakuované děti z mnoha říšských území. Původní jaroměřské školy byly proto posléze přemístěny do budovy gymnázia.³⁶⁵

Mezitím byla v roce 1941 provedena ministerstvem školství a národní osvěty reorganizace českého školství, která se rovněž dotkla školy Na Ostrově. Obecnou školu nově tvořilo osm tříd. Měšťanská škola změnila název na školu hlavní a měla čtyři třídy, které byly alternativou k posledním čtyřem ročníkům školy obecné. Přibližně 40 % žáků s nejlepším prospěchem z povinných předmětů za druhé pololetí pak přecházelo do školy hlavní.³⁶⁶ Na dívčí škole se tyto změny rovněž udály a tato škola získala označení škola hlavní.³⁶⁷ Od roku 1940 až do konce druhé světové války pak dívčí škola zůstala v provozu.³⁶⁸

Ve výuce na jaroměřských školách bylo výrazně více pozornosti věnováno výuce němčiny a došlo ke změně v ohodnocování žáků, když byla zavedena šestistupňová stupnice dle německého vzoru.³⁶⁹ Celkově se za dob německé okupace postupně snižoval počet vyučovacích hodin. Běžně bylo nakazováno školám vydat speciální volno a výuka ve zmenšeném prostoru probíhala na směny, tedy pro jednu skupinu žáků dopoledne a pro druhou odpoledne.³⁷⁰ V Jaroměři byla v roce 1943 ustanovena pobočka Kuratoria pro výchovu dětí a mládeže ve věku od deseti do osmnácti let. V únoru 1945 byla ve školní budově Na Ostrově a v budově gymnázia pozastavena výuka, jelikož Němci využili tyto budovy pro zřízení vojenského lazaretu.³⁷¹ Od dubna ale chlapecká i dívčí škola začala pokračovat ve výuce, jelikož jim město zajistilo čtyři místnosti, se kterými si obě školy musely vystačit.³⁷²

2.3.5 Základní školství v Jaroměři v době po druhé světové válce

Po válce se dívčí škola znovu navrátila do své původní budovy a opětovně získala svůj dřívější název z éry první republiky.³⁷³ V listopadu roku 1947 došlo k drobné úpravě názvu školy. Obecná a měšťanská škola dívčí totiž rozhodnutím ministra školství obdržela čestné pojmenování škola Boženy Němcové.³⁷⁴ Ovšem posléze tato škola fungovala jako dívčí škola

³⁶⁴ *Almanach ke 120. výročí založení školy: Základní škola Jaroměř, Na Ostrově*, s. 22–23.

³⁶⁵ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 161.

³⁶⁶ *Almanach ke 120. výročí založení školy: Základní škola Jaroměř, Na Ostrově*, s. 15–22.

³⁶⁷ HARDUBEJOVÁ, D. a MIKULKOVÁ, D. (edd.): *Základní škola*, s. 7.

³⁶⁸ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 147.

³⁶⁹ *Almanach ke 120. výročí založení školy: Základní škola Jaroměř, Na Ostrově*, s. 23.

³⁷⁰ JEVČÁKOVÁ, L.: *100. výročí ZŠ „Na ostrově“*, s. 21–23.

³⁷¹ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 144–149.

³⁷² JEVČÁKOVÁ, L.: *100. výročí ZŠ „Na ostrově“*, s. 21–23.

³⁷³ HARDUBEJOVÁ, D. a MIKULKOVÁ, D. (edd.): *Základní škola. Jaroměř 2004*, s. 7.

³⁷⁴ *Almanach Základní školy Boženy Němcové v Jaroměři ke 100. výročí založení budovy školy: 1914-2014. Jaroměř 2014*, s. 9.

již jen mezi lety 1945 až 1948. Poté místo ní byla ustanovena Střední škola B. Němcové v Jaroměři.³⁷⁵

Při navrácení poměrů po konci druhé světové války začala být také školní budova Na Ostrově znovu používána ke svému původnímu účelu a opět v ní působila chlapecká škola. Se školskými změnami v roce 1948 byla chlapecká škola transformována v osmiletou střední školu.³⁷⁶

S příchodem školního roku 1945/1946 došlo na všech jaroměřských všeobecně vzdělávacích školách k zavedení povinné výuky ruského jazyka. V roce 1948 vešel v platnost koncept jednotné školy, který ukončil rozdělení škol na chlapecké a dívčí. Od této doby tak začaly být vzdělávány dívky společně s chlapci.³⁷⁷

V letech 1953 až 1969 budovu dívčí školy získala do užívání pedagogická škola, která byla v Jaroměři založena teprve v roce 1950. Bylo však rozhodnuto o jejím umístění do budovy původní dívčí školy. Střední škola B. Němcová byla přesunuta do budovy gymnázia. V roce 1953 došlo na škole dále ke snížení počtu vzdělávaných ročníků na osm. Po sedmi letech byl ve škole opětovně zřízen devátý ročník.³⁷⁸ Ve školním roce 1967/1968 zůstaly první až páté ročníky v budově gymnázia. Kdežto šesté až deváté ročníky nově našly místo v budově pedagogické školy. V roce 1969 došlo k navrácení pátého ročníku do budovy k vyšším ročníkům. První čtyři ročníky ale byly nuceny z kapacitních důvodů setrvat v budově gymnázia ještě o něco déle. V roce 1969 ukončily výuku poslední ročníky pedagogická školy. Celou budovu od té doby začala náležet Základní devítileté škole Boženy Němcové.³⁷⁹ Pod pojmenováním Základní devítiletá škola Boženy Němcové pak chod školy probíhal do roku 1976. V tomto roce bylo z názvu školy odstraněno slovo devítiletá a škola byla nazvána Základní školou Boženy Němcové. Tento název se již do současné doby nezměnil.³⁸⁰

Škola sídlící v budově Na Ostrově byla mezi lety 1953 až 1959 nazývána jako osmiletá střední škola. Poté byla škola v letech 1959 až 1961 označována jako střední devítiletá škola, tedy potom co došlo k prodloužení povinné školní docházky o jeden rok.³⁸¹ V roce 1961 byl

³⁷⁵ HARDUBEJOVÁ, D. a MIKULKOVÁ, D. (edd.): *Základní škola*, s. 7.

³⁷⁶ KUBÍNOVÁ, S.: *Historie školy „Na ostrově“ po roce 1945*. Jaroměřský zpravodaj, 1985, č. 3, s. 24–25.

³⁷⁷ *Almanach ke 120. výročí založení školy: Základní škola Jaroměř, Na Ostrově*, s. 24–25.

³⁷⁸ HARDUBEJOVÁ, D. a MIKULKOVÁ, D. (edd.): *Základní škola*. Jaroměř 2004, s. 7.

³⁷⁹ *Tamtéž*, s. 21–22.

³⁸⁰ *Tamtéž*, s. 7.

³⁸¹ *Almanach ke 120. výročí založení školy: Základní škola Jaroměř, Na Ostrově*, s. 15.

změněn název školy na základní devítiletou školu, který škole vydržel do roku 1979. Od tohoto roku je již škola označována jako základní škola.³⁸²

V letech 1962 až 1966 byla ve městě postavena nová školní jídelna v ulici Na Karlově, která byla vyhotovena městským obyvatelstvem zadarmo. Tato jídelna nahradila původní jídelnu na náměstí a chodili se do ní stravovat žáci z městských škol.³⁸³

V důsledku snahy státu o modernizaci školství během 60. let 20. století došlo také k modernizaci vybavení školy sídlící v budově Na Ostrově. Na škole bylo v té době ovšem již dosti viditelné její stáří, kterému odpovídal také její technický stav. Opravy se zdály být nevyhnutelnými, jelikož se v zasedací místnosti ze stropu drolila omítka a v došlo k havárii přesluhujícího kotle.³⁸⁴ V roce 1971 se začalo s celkovými opravami školní budovy Na Ostrově, které trvaly do roku 1984. Došlo přitom k instalování nového stropu v zasedací místnosti společně s pověšením křišťálového lustru, zrestaurování nástěnných maleb na škole. Především ale byla vyhotovena nová střecha školy a udělána nová fasáda. V rámci rekonstrukce došlo rovněž na nahrazení původních oken, dlažby na chodbách i dveří za nové. V suterénu školy byly vytvořeny šatny. Z venku bylo na první pohled viditelné nové vydláždění školního dvora. Celkové náklady, na které vyšly všechny tyto a některé drobné další změny, se vyšplhaly na částku lehce přesahující sedm milionů korun.³⁸⁵ K probíhajícím opravám zakoupili měštští zastupitelé pro tuto školu nedaleko stojící budovu, ve které byla vytvořena školní družina. Na rok po dokončení modernizace školy připadalo stoleté výročí stavby budovy, jehož oslavu vydařená oprava budovy utvořila ještě výjimečnější.³⁸⁶

Trend modernizace škol se promítl také na Základní devítileté škole Boženy Němcové. Na úplném konci 60. let tak došlo ke zvýšení úrovně vybavenosti školy. Ve škole byly totiž v roce 1968 zřízeny odborné učebny fyziky, chemie a ruského jazyka. O rok později ve škole přibýly ještě odborné učebny výtvarné a hudební výchovy.

Od 1. září roku 1971 zahájila vyučování ve městě nová osmiletá škola pro sovětské děti.³⁸⁷ Kvůli přítomnosti sovětské armády, jejíž posádka měla nemalé zastoupení, byla tato škola uvedena do provozu. Škola byla umístěna v budově v Husově ulici.³⁸⁸

³⁸² KUBÍNOVÁ, S.: *Historie školy „Na ostrově“*, s. 24–25.

³⁸³ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 161.

³⁸⁴ KUBÍNOVÁ, S.: *Historie školy „Na ostrově“*, s. 24–25.

³⁸⁵ *Almanach ke 120. výročí založení školy: Základní škola Jaroměř, Na Ostrově*, s. 24–25.

³⁸⁶ KUBÍNOVÁ, S.: *Historie školy „Na ostrově“*, s. 24–25.

³⁸⁷ HARDUBEJOVÁ, D. a MIKULKOVÁ, D. (edd.): *Základní škola*, s. 21–25.

³⁸⁸ CHLUMSKÁ, Věra: *Budoucnost bývalé „ruské školy“*. Jaroměřský zpravodaj, 1992, č. 6, s. 5–6.

V dubnu 1981 měli členové Základní školy Na Ostrově vážný důvod k obavám o školní budovu Na Ostrově, který způsobila příliš rychle stoupající hladina řeky Labe. Posléze skutečně došlo k povodni, která byla přítomná na mnoha místech ve městě. Školní budově Na Ostrově se povodeň podařilo přečkat s naprosto minimálními způsobenými škodami. Ovšem v roce 2000, když přišla ještě větší povodeň, už tato školní budova neměla takové štěstí, jelikož voda zaplavila celý suterén školy a tělocvičnu. Vodní hladina v zaplavených místech školy byla opravdu vysoká a zanechala po sobě velkou spoušť, jejíž napravení bylo stanoveno na částku lehce přesahující 3 miliony korun.³⁸⁹

Po odchodu sovětské armády v polovině roku 1991 převzalo město Jaroměř budovu již bývalé sovětské školy. Tato školní budova nebyla zrovna v nejlepším stavu, proto se městská rada rozhodla provést nákladnou rekonstrukci v přibližné hodnotě 6,5 milionu korun. Budova pak byla přičleněna k ZŠ Boženy Němcové, která se ze všech jaroměřských škol nejvíce potýkala s nedostatkem místa. Rovněž bylo rozhodnuto, že budova bude sloužit pro výuku 1. až 4. ročníků ZŠ a bude v ní umístěna školní družina.³⁹⁰

Po roce 1945 byl v Josefově umístěn první stupeň základní školy. Na ten navázal druhý stupeň základní školy, který zde od roku 1948 zahájil vyučování.³⁹¹ Tato škola však nedisponovala adekvátně vybavenými prostory, které se postupně stávaly stále více nedostačujícími. Některé třídy byly dokonce vyučovány i v budově josefovské radnice.³⁹² Dlouhá léta pak probíhala jednání, při kterých místní usilovali o vyhotovení nové školní budovy. Nakonec pro zdejší občany dopadla jednání dobře a v listopadu roku 1974 byla zahájena stavba nové školní budovy. Místo původně zamýšlených dvou let zabralo postavení školy dvojnásobek času kvůli několika organizačním a materiálním zádrhelům.³⁹³ Nakonec byly stavební práce na nové školní budově dokončeny v roce 1978. Budova byla postavena na konci města, kde obklopena okolní přírodou v dokonale klidném prostředí vytvořila pro žáky ideální vyučovací podmínky. Budova se po vytvoření skládala z 25 tříd, 8 odborných učeben, 2 tělocvičen, 12 kabinetů, 3 oddělení školní družiny, 2 sboroven, kotelny, bytu školníka a školní jídelny s kuchyní. Venku u budovy byla postavena školní zahrada a 2 sportovní hřiště. Náklady na stavbu josefovské školní budovy činily přibližně 21 a půl milionu korun.³⁹⁴

³⁸⁹ *Almanach ke 120. výročí založení školy: Základní škola Jaroměř, Na Ostrově*, s. 25–27.

³⁹⁰ CHLUMSKÁ, V.: *Budoucnost*, s. 5–6.

³⁹¹ *Základní škola Jaroměř–Josefov: Almanach 1978–2018: ke 40. výročí otevření nové školní budovy*. Jaroměř 2018, s. 9.

³⁹² *Almanach Základní školy Josefov: 1978–2008: 30 let školní budovy*. Jaroměř 2008, s. 6.

³⁹³ *Základní škola Jaroměř–Josefov: Almanach 1978–2018*, s. 9–10.

³⁹⁴ *Almanach Základní školy Josefov: 1978–2008*, s. 6–7.

V prvním školním roce josefovské školy v nové školní budově bylo vzděláváno celkem 570 žáků, kteří tvořili 27 tříd.³⁹⁵ Školní budova svým provedením naprosto zapadá do hlavního proudu architektury této doby v Československu. Zařízení školní budova bylo dlouhá léta používáno původní z doby vzniku budovy. Teprve až po roce 2000 začalo docházet k jeho postupné modernizaci. Školní rok 2007/2008 byl pro školu zlomový, jelikož při něm došlo k rapidnímu zlepšení školního prostředí. Došlo k rekonstrukci sociálních zařízení, výměně lavic a židlí za nové či barevnému vymalování tříd, které nahradilo dosavadní šedou barvu.³⁹⁶

V 90. letech na všech třech jaroměřských základních školách docházelo k budování počítačových učeben. Školy ve městě i nadále zabezpečují výuku místním dětem, které je rády navštěvují. Výuka na všech těchto školách probíhá podle školních vzdělávacích plánů. Tyto plány jsou v souladu s rámcovým vzdělávacím programem. Jaroměřské základní školy se rovněž aktivně účastní různých individuálních či meziškolských soutěží, ať už na městské, krajské či státní úrovni.³⁹⁷

2.3.6 Dějiny jaroměřského gymnázia

Jaroměř aktivně usilovala o ustanovení střední školy ve městě již od 60. let 19. století.³⁹⁸ Spolu se Dvorem Králové nad Labem byla Jaroměř před rokem 1890 kandidátním městem na umístění nové vyšší střední školy v severovýchodních Čechách. Nakonec byl Ministerstvem vyučování a kultu vybrán právě Dvůr Králové nad Labem, ve kterém se v roce 1894 zahájila výuková činnost v nově vyhotovené střední škole. Pro město Jaroměř mohlo být alespoň částečnou útěchou, že se ve stejném roce ve městě otevřela Odborná škola řemeslnická.³⁹⁹ Během jednání v následujících letech obdrželo město nabídku na zřízení reálky, ve které se mělo vyučovat německým jazykem. Tuto nabídku však vedení města odmítlo a pokračovalo dál ve snaze zřídit českou střední všeobecně vzdělávací školu.⁴⁰⁰

V roce 1910 podalo město Ministerstvu kultu a vyučování novou žádost o zřízení státní reálky v Jaroměři. O tom, že městu velmi šlo o vznik této školy, svědčí i dopis z 6. března 1912,

³⁹⁵ *Základní škola Jaroměř–Josefov: Almanach 1978-2018*, s. 10–12.

³⁹⁶ *Almanach Základní školy Josefov: 1978–2008*, s. 6–7.

³⁹⁷ *Almanach ke 120. výročí založení školy: Základní škola Jaroměř, Na Ostrově*, s. 36–54.

Almanach Základní školy Boženy Němcové v Jaroměři ke 100. výročí, s. 29–68.

Základní škola Jaroměř–Josefov: Almanach 1978–2018, s. 20–33.

³⁹⁸ SOKA Náchod, Fond archiv města Jaroměře 1504–1949, inv. č. 626. *Dopis města Jaroměře poslaneckému klubu národní strany svobodomyšlné z roku 1912*.

³⁹⁹ PŘIBYL, Oldřich: *Stručné dějiny školy a fondu*. Státní okresní archiv Náchod, inventář Fondu Gymnázia Jaroslava Žáka Jaroměř. Jaroměř 1963, nečíslováno.

⁴⁰⁰ PŘIBYL, Oldřich: *Dějiny původce fondu*. SOKA Náchod, inventář Fondu archiv města Jaroměře 1504–1949, s. 51.

který byl adresován poslaneckému klubu Národní strany svobodomyslné. Město se skrze tento dopis snažilo získat podporu členů Národní strany svobodomyslné, kteří by tento návrh podporovali na úrovni říšské rady. Město jako důvody pro zřízení reálky v dopise uvedlo, že je pro místní občany finančně nákladné poskytovat svým dětem vzdělání v jiných městech, kvůli čemuž se ve městě následně neradi usazují úředníci i zaměstnanci velkých závodů, jelikož ti chtějí svým dětem zajistit dostupné vzdělání. Mimo to žije v okrese Jaroměř bezmála 36 tisíc obyvatel a městské měšťanské školy navštěvuje 600 žáků. Navíc jsou na Jaroměř po železnici napojeny nedaleká města Česká Skalice a Úpice, jejichž žáci by rovněž mohli do jaroměřské reálky denně dojíždět.⁴⁰¹

První světová válka jednání o zřízení jaroměřské střední školy na čas upozadila na okraj zájmu. O vzniku školy začalo město s ministerstvem projednávat v roce 1918. Městským a okresním zastupitelům se podařilo docílit toho, že Ministerstvo školství a národní osvěty vydalo 17. června 1919 souhlas se zřízením obecní reálky. Ta měla podle příslušného výnosu zahájit svoji činnost ve školním roce 1919/1920.⁴⁰²

Prvním ředitelem jaroměřské reálky byl na schůzi obecního zastupitelstva 4. srpna 1919 zvolen Václav Linda, který do svého zvolení působil jako profesor na gymnáziu v Boskovicích. 1. září 1919 byl Linda jmenován ředitelem reálky na dobu, dokud nebude reálka převzata do správy státu.⁴⁰³ Město ovšem pro reálku zatím nemělo samostatnou budovu. V prvopočátcích bylo městskou radou zamýšleno, že by reálka mohla fungovat ve staré školní budově u kostela sv. Mikuláše. Ovšem přizpůsobení této budovy potřebám reálky by město vyšlo na 100 tisíc korun. Navíc bylo následně zjištěno, že by budova svojí velikostí reálce nestačila a mohla by sloužit pouze jako dvou až tříleté provizorium.⁴⁰⁴ Městská rada proto v červenci 1919 reálku raději prozatímně umístila do budovy chlapecké školy. Na konci října však došlo k přestěhování reálky do budovy dívčí školy, jelikož poskytnuté prostory v předchozí budově nebyly vyhovujícími pro reálku. S přibývajícimi třídami došlo ve školním roce 1922/1923 k navrácení výuky některých tříd do budovy Na Ostrově. Škola tak fungovala ve dvou od sebe vzdálených budovách.⁴⁰⁵

⁴⁰¹ SOkA Náchod, Fond archiv města Jaroměře 1504–1949, inv. č. 626. *Dopis města Jaroměře poslaneckému klubu národní strany svobodomyslné z roku 1912.*

⁴⁰² PŘIBYL, Oldřich: *Stručné dějiny školy a fondu.* SOkA Náchod, inventář Fondu Gymnázia Jaroslava Žáka Jaroměř, nečíslováno.

⁴⁰³ SOkA Náchod, Fond archiv města Jaroměře 1504–1949, inv. č. 626. *Dopis Václavu Lindovi o jeho zvolení ředitelem obecní reálky v Jaroměři.*

⁴⁰⁴ IX. zpráva státní reálky v Jaroměři: za školní rok 1927–1928: podává ředitel s profesorským sborem. Jaroměř 1928, s. 13–14.

⁴⁰⁵ *Padesát let střední školy v Jaroměři: 1919–1969: jubilejní almanach.* Jaroměř 1969, s. 8–11.

19. července 1923 rozhodla vláda Československé republiky o začlenění jaroměřské reálky do státní správy od prvního září téhož roku. Ve smlouvě o převzetí reálky do státní správy bylo stanoveno, že město Jaroměř a okresní správní komise nadále povedou správu a vydržování budovy, kdežto stát převezme mzdové náklady zaměstnanců školy. Město a okresní správní komise se ve smlouvě zavázaly, že nejpozději do 1. září 1926 obstarají pro reálku vhodnou školní budovu.⁴⁰⁶

9. března 1922 schválilo Ministerstvo školství a národní osvěty organizační statut jaroměřské reálky, který tvořily stanovy obecní reálky. Dokument stanovil název školy Obecní reálka v Jaroměři a vytyčil škole sedmitřídní charakter. Jaroměřská reálka byla postavena na úroveň jiných státních reálek a měla být školou veřejnou s vyučovacím českým jazykem. Dále bylo stanoveno, že náklady na vydržování ústavu si rozdělí město Jaroměř a okres Jaroměř v poměru 1 : 3. Reálka v Jaroměři měla podléhat dozoru příslušných školních úřadů a vydržovatelé měli právo dohlížet na ekonomicko-administrativní záležitosti. V dokumentu bylo rovněž obsaženo, že žactvo je na škole tvořeno oběma pohlavími, dokud ve městě nevznikne samostatná střední škola dívčí. Stanovy obecní reálky následně obsahovaly mnoho dalších informací ohledně složení sboru učitelů a žactva, pomůcek, organizace ústavu a správy ústavu.⁴⁰⁷

Po zestátnění obecní reálky v Jaroměři bylo zapotřebí splnit závazek vyplývající z uzavření smlouvy se státem, kterým byla stavba nové budovy. Postupně tak začaly probíhat přípravy k vyhotovení nové budovy školy. Na místo architekta školní budovy byl vybrán Oldřich Liska z Hradce Králové. Architekt se při své práci snažil vyhovět přání ředitele Václava Lindy, který preferoval účelnou, vzdušnou a prostornou budovu. Návrh budovy pak tyto představy reflektoval. V listopadu 1925 započala výstavba budovy, kterou dostala na starost firma Batík a Haase. Budova byla vyhotovena na jaře v roce 1928.⁴⁰⁸ Výstavba budovy vyšla na 8 a půl milionu korun.⁴⁰⁹

V prvním školním roce 1919/1920 byly na reálce otevřeny dvě třídy. Do I.A nastoupilo 34 žáků a do I.B 31 žáků. Celkově tedy do školy v tomto roce chodilo 65 žáků. Do dalšího ročníku jich postoupilo 61. V tomto ročníku na reálce probíhala výuka povinných předmětů, jimiž byly: náboženství (katolické), český jazyk, dějepis, zeměpis, matematika, přírodopis,

⁴⁰⁶ SOkA Náchod, Fond archiv města Jaroměře 1504–1949, inv. č. 626. *Smlouva o zestátnění obecní reálky.*

⁴⁰⁷ SOkA Náchod, Fond archiv města Jaroměře 1504–1949, inv. č. 626. *Stanovy obecní reálky v Jaroměři.*

⁴⁰⁸ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 131–132.

⁴⁰⁹ PŘIBYL, Oldřich: *Dějiny původce fondu*. SOkA Náchod, inventář Fondu archiv města Jaroměře 1504–1949, s. 51.

kreslení, krasopis a tělocvik. Žáci se mohli rovněž přihlásit ke studiu nepovinných předmětů: německého jazyka a zpěvu.⁴¹⁰ V následujícím školním roce na škole začala souběžně s katolickým náboženstvím probíhat také výuka náboženství československého. Rovněž měli žáci možnost účastnit se výuky nepovinných ženských ručních prací. V druhém ročníku navíc začala probíhat výuka francouzského jazyka a rýsování. Naopak druhému ročníku odpadla výuka pravopisu. V tomto školním roce školu navštěvovalo celkem 137 žáků, kterých do dalšího ročníku postoupilo 122.⁴¹¹ V následujících letech počet žáků na škole narůstal: 1921/1922 225 žáků, 1922/1923 295 žáků, 1923/1924 334 žáků, 1924/1925 338 žáků až ve školním roce 1925/1926 dosáhl ústav otevření všech svých tříd a měl 313 žáků.⁴¹² Od roku 1921 se na reálce realizovala, v důsledku rozhodnutí městského zastupitelstva, výuka ruštiny, těsnopisu a chlapeckých ručních prací.

Václav Linda⁴¹³ vykonával funkci ředitele školy až do roku 1926. V tomto roce onemocněl a potřeboval proto odjet na zdravotní dovolenou. Po svém uzdravení se již do Jaroměře nevrátil a odešel učit do Prahy.⁴¹⁴ Po Lindovi se novým ředitelem 28. října 1927 stal Dobroslav Kalina, který doposud působil jako profesor reálného gymnázia v Kolíně.⁴¹⁵

Ve školním roce 1927/1928 se početní stav žáků reálky snížil na pouhých 212 v rámci všech sedmi tříd. Snížení počtu žáků reálky bylo ovlivněno příchodem početně slabších válečných ročníků do prvních tříd a odchodem početné sedmé třídy. Mimo to měl ale na úbytek žáků zásadní vliv odchod mnoha žáků čtvrtého ročníku na obchodní akademii, hospodářskou školu či učitelský ústav.⁴¹⁶ Obecní zastupitelstvo a kuratorium jaroměřské reálky se proto rozhodlo, pro přeměnění reálky na reálné gymnázium. Této žádosti Ministerstvo školství vyhovělo až v roce 1934.⁴¹⁷

⁴¹⁰ SOkA Náchod, Fond Gymnázia Jaroslava Žáka Jaroměř, inv. č. 359. *Hlavní katalog obecní reálky v Jaroměři, 1919 – 1920.*

⁴¹¹ SOkA Náchod, Fond Gymnázia Jaroslava Žáka Jaroměř, inv. č. 360. *Hlavní katalog obecní reálky v Jaroměři, 1920 – 1921.*

⁴¹² *Padesát let střední školy v Jaroměři: 1919–1969*, s. 10–14.

⁴¹³ Mimo své školské působení byl Václav Linda také zakládajícím členem komunistické strany v Jaroměři. V následující době se Linda aktivně účastnil všech akcí této strany v Jaroměři a často zmiňoval své komunistické názory také během výuky. Jeho politickým směřování pak u mnoha jaroměřských měšťanů upadl v nemilost. Zdroj informace: PŘIBYL, Oldřich: *Stručné dějiny školy a fondu*. SOkA Náchod, inventář Fondu Gymnázia Jaroslava Žáka Jaroměř, nečíslováno.

⁴¹⁴ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 131–132.

⁴¹⁵ *IX. zpráva státní reálky v Jaroměři: za školní rok 1927–1928: podává ředitel s profesorským sborem*. Jaroměř 1928, s. 18.

⁴¹⁶ *Padesát let střední školy v Jaroměři: 1919–1969*, s. 14–15.

⁴¹⁷ PŘIBYL, Oldřich: *Stručné dějiny školy a fondu*. SOkA Náchod, inventář Fondu Gymnázia Jaroslava Žáka Jaroměř, nečíslováno.

Na začátku 30. let, ve školním roce 1931/1932, se učitelský sbor skládal z patnácti vyučujících. První ročník měl týdně 29 vyučovacích hodin, které tvořily předměty: náboženství, jazyk československý, jazyk německý, dějepis, zeměpis, matematika, přírodopis, kreslení, tělocvik a zpěv. Druhý ročník obsahoval totožné předměty jako první ročník. Ve třetím ročníku žákům oproti minulému roku přibyla francouzština, fyzika a deskriptivní geometrie. Naopak žákům ubyl přírodopis a zpěv. Ve čtvrtém ročníku měli žáci oproti předcházejícímu ročníku navíc předmět přírodopis. V pátém ročníku žákům oproti předchozímu ročníku ubyla fyzika, kterou nahradila chemie. V šestém ročníku žákům skončila výuka náboženství a opětovně se navrátila fyzika. V posledním sedmém ročníku již neprobíhala výuka zeměpisu, dějepisu a ani chemie. Žákům v tomto ročníku ale přibyla vlastivěda a filozofická propedeutika.⁴¹⁸

Ve školním roce 1931/1932 školu navštěvovalo pouhých 186 žáků. Následující rok již počet žáků stoupl na číslo 222 a tento vzestupný trend pak pokračoval. Po přeměně školy na reálné gymnázium v roce 1934/1935 zůstaly ještě čtvrtá až sedmá třídy reálné. První až třetí třídy se od tohoto roku staly třídami reálného gymnázia. Ve školním roce 1935/1936 byli v důsledku politického dění žáci seznamováni s užíváním plynových masek, s prováděním první pomoci při zranění či se cvičením pěšího praporu. Podobný trend připravující žáky na počínání v době války probíhal také v následujících školních letech. Ve školním roce pak měla škola 374 žáků. V roce 1938 přibýlo ve škole několik žáků, kteří přišli ze zabraného pohraničí.⁴¹⁹

Od začátku školního roku 1939/1940 se na gymnáziu začal stále více odrážet obraz nesvobody a probíhající války. Na škole začala dominovat výuka němčiny, ve které bylo vyučováno také několik dalších předmětů. Tímto se nacisté postupně snažili vytvořit školu německou. Profesori vyučující na gymnáziu byli nuceni navštěvovat německé kurzy, které je připravovali k vyučování v němčině.⁴²⁰ V roce 1941 byly do budovy gymnázia umístěni žáci chlapecké školy a o rok později žákyně dívčí školy.⁴²¹ Jaroměřské gymnázium mělo vcelku štěstí, neboť se mu na rozdíl od ostatních škol ve městě podařilo ponechat si svoji budovu po skoro celou dobu války. Až v únoru 1945 byla rovněž obsazena německou armádou, která v něm zřídila lazaret. Vyučování nebylo za války nedotčené, jelikož často byly některé hodiny

⁴¹⁸ XIII. zpráva st. čsl. reálky v Jaroměři: za školní rok 1931–1932. Jaroměř 1932, s. 12–15.

⁴¹⁹ Padesát let střední školy v Jaroměři: 1919–1969, s. 15–20.

⁴²⁰ XXI. výroční zpráva státního reálného gymnasia v Jaroměři: za školní rok 1946–1947: podává ředitel s profesorským sborem. Jaroměř 1947, s. 1–2.

⁴²¹ PŘIBYL, Oldřich: *Stručné dějiny školy a fondu*. SOkA Náchod, inventář Fondu Gymnázia Jaroslava Žáka Jaroměř, nečíslováno.

rušena a část studentů povolána do práce. Po odchodu německé armády na začátku května 1945 byla budova jaroměřského gymnázia zpustošena.⁴²²

V letech 1945 až 1948 bylo gymnázium stále nazýváno Státním reálným gymnasiem v Jaroměři. Ve školním roce 1945/1946 na škole došlo k uspořádání tříměsíčního kurzu pro nasazené žáky posledních ročníků, po jehož absolvování získali tito žáci maturitní vysvědčení. Ve školním roce 1946/1947 měla škola 348 žáků, přičemž v okolních letech se toto číslo neměnilo.⁴²³

Po druhé světové válce z budovy gymnázia odešla chlapecká a dívčí škola, která se vrátila zpátky do svých budov. Do budovy gymnázia místo nich přibýlo pedagogické gymnasium, které zde sídlilo v letech 1948 až 1953.⁴²⁴

Mezi lety 1948 až 1953 se škola jmenovala Gymnasium v Jaroměři. Náboženství se v této době stalo čistě dobrovolným předmětem. Gymnázium nabízelo žákům rovněž výuku polštiny. Od roku 1948 na škole nastal postupný úbytek počtu žáků. Tento velký úbytek studentstva byl dán odchodem nižších tříd na školu druhého stupně. V této době tak měla reálka jen 4 ročníky. Ve školním roce na školu docházelo 182 žáků, o rok později 167, o dva roky později 119. Počet žáků pak průběžně klesal.⁴²⁵

V letech 1953 až 1968 se byla škola nazývána jedenáctiletou střední školou a posléze Střední všeobecně vzdělávací školou Václava Lindy.⁴²⁶ Od roku 1953 pak škola pravidelně posílala své studenty na chmelové či řepné brigády. V 50. letech a první polovině 60. let měla škola v průměru ročně přibližně 110 žáků. 4. června 1961 se na škole pořádala veliká oslava u příležitosti slavnostního zanesení do názvu školy jména Václava Lindy.⁴²⁷

Od roku 1953 působila v budově gymnázia Střední škola Boženy Němcové, která musela přenechat svoji budovu pedagogické škole. Ve školním roce 1967/1968 budovu gymnázia opustily šesté až deváté ročníky. Páté ročníky odešly posléze v roce 1969.⁴²⁸

⁴²² XXI. výroční zpráva státního reálného gymnasia v Jaroměři: za školní rok 1946-1947: podává ředitel s profesorským sborem. Jaroměř 1947, s. 1-2.

⁴²³ Padesát let střední školy v Jaroměři: 1919-1969, s. 20-24.

⁴²⁴ PŘIBYL, Oldřich: *Stručné dějiny školy a fondu*. SOKA Náchod, inventář Fondu Gymnázia Jaroslava Žáka Jaroměř, nečíslováno.

⁴²⁵ Padesát let střední školy v Jaroměři: 1919-1969, s. 20-24.

⁴²⁶ MERTLÍK, P.: *Jaroměř na přelomu*, s. 62.

⁴²⁷ Padesát let střední školy v Jaroměři: 1919-1969, s. 23-28.

⁴²⁸ HARDUBEJOVÁ, D. a MIKULKOVÁ, D. (edd.): *Základní škola*, s. 7

60. léta dále probíhala ve znamení snah o pozvednutí úrovně vzdělanosti na devítiletých školách s cílem, aby v roce 1970 vystudovaly všechny děti střední školu. Na střední všeobecně vzdělávací škole bylo v následujících letech zřízeno několik odborných pracoven, které měly pozvednout úroveň výuky jednotlivých předmětů na škole. Od poloviny 60. let pak na škole bylo zavedeno členění žáků do humanitně a přírodovědně orientovaných tříd. Obě skupiny pak měly lehce odlišné vyučovací hodiny. Například přírodovědně orientovaní žáci měli povinnou výuku deskriptivní geometrie, kdežto humanitně zaměření žáci se zase povinně vzdělávali latinsky.

Ve druhé polovině 60. let se na gymnáziu zvýšil počet žáků. Ve školním roce 1964/1965 měla škola 149 žáků, ve školním roce 1965/1966 163 žáků a v roce 1966/1967 již 206 žáků. V posledním zmíněném roce je zajímavé, že tři čtvrtiny žáků školy tvořily dívky.⁴²⁹

Během pražského jara byla přejmenována Střední všeobecně vzdělávací škola Václava Lindy na Gymnázium Václava Lindy. Tato změna názvu představovala v myslích jaroměřských občanů symbolický návrat ke starému režimu.⁴³⁰ Tento název v mysli mnohých občanů zvýšil prestiž školy, která škole vzrostla rovněž díky prodloužení doby studia na čtyři roky. V červnu 1969 byla na gymnáziu organizována oslava padesátileté existence školy. Období normalizace přineslo na gymnáziu výrazný útlum společenského a kulturního života.⁴³¹

Zásadní změna kurzu ve fungování školy přišla až se sametovou revolucí. 17. listopadu se na gymnáziu nedělo skoro nic, jelikož se zprávy o novinkách mezi studenty ještě pořádně nerozšířily. Teprve až o pět dní později se studenti ráno shromáždili na louce, následně vyrazili do školy, kde si u vedení vynutili shromažďovací právo v aule školy, ve které byly rozebíráno tehdejší dění. Tato shromáždění studentů probíhala po dobu tří týdnů. S revolucí proběhlo na škole hlasování o setrvání dosavadního ředitele. Hlasující se jednoznačně vyjádřili pro odchod ředitele Zdeňka Halmy. Novým ředitelem byl zvolen RNDr. Karel Glos. V rámci projektu COMENIUS bylo gymnázium v roce 1991 vybráno jako výherce vybavení školy výpočetní technikou. Škola tak obdržela 19 počítačů a 3 tiskárny.⁴³² V roce 1990 došlo ke znovu otevření tříd víceletého gymnázia. O čtyři roky později bylo gymnázium sloučeno s obchodní akademií, jejíž poslední třída školu opustila v roce 2006. Proto v letech 1994 až 2003 nesla škola název Gymnázium a Obchodní akademie Jaroměř. V roce 2003 nahradilo obchodní akademii

⁴²⁹ *Padesát let střední školy v Jaroměři: 1919–1969*, s. 23–32.

⁴³⁰ MERTLÍK, P. a MERTLÍKOVÁ, O.: *Jaroměř: vyprávění*, s. 171.

⁴³¹ *Gymnázium Jaroměř 75let 1919-1994: Jubilejní almanach*. Jaroměř 1994, s. 114–115.

⁴³² Tamtéž, s. 133–139.

pedagogické lyceum, v důsledku čehož došlo v roce 2003 k další změně názvu na Gymnázium a Střední odborná škola Jaroměř. Od roku 2015 až do současnosti se škola jmenuje Gymnázium Jaroslava Žáka. Jak je z názvu patrné, škola již poskytuje pouze vzdělání gymnazijního typu.⁴³³

⁴³³ *Školní vzdělávací program pro gymnázium. Jaroměř 2021*, dostupné online ke stažení z: <https://www.goajaro.cz/dokumenty/skolni-vzdelavaci-program/> [cit. 14.4.2022].

3. Využití tématu v hodinách dějepisu

Pro výuku dějepisu na druhém stupni základních škol či středních všeobecně vzdělávacích školách může být zařazení tohoto tématu pro žáky zajímavé a zároveň také přínosné. Jedná se o téma z regionálních dějin Jaroměře, proto lze o jeho využití uvažovat především na školách v regionu tohoto města. Žáci by se, díky zakomponování dějin Jaroměře a městského školství do vyučování, seznámili se spoustou zajímavých informací z historie pro ně dokonale známých míst. Zakomponování tohoto tématu do výuky by u žáků rovněž mohlo posílit jejich vztah k domovskému regionu.

Dějiny města Jaroměře a jaroměřského školství může být přínosné začlenit do výuky na konci devátého ročníku, jelikož by si žáci v souvislosti s děním ve městě okrajově zopakovali dějiny českých zemí, se kterými se již ve výuce dějepisu setkali.

V případě začlenění tohoto tématu do výuky se vysloveně nabízí uspořádání exkurze po městě. Během exkurze by byli žáci seznamováni s historií města a s městskými dějinami školství. Exkurze by zahrnovala návštěvu historických památek i městských škol. Na konci exkurze by žáci vyplnili pracovní list, kterým by si ověřili znalosti, které se exkurzí naučili.

3.1 Návrh pracovního listu

1) Během 14. století byla Jaroměř:

- a) královským věnným městem
- b) poddanským městem
- c) Jaroměř městem v této době ještě nebyla

2) Jak se jmenoval pražský arcibiskup, který se zasloužil o založení augustiniánského kláštera v Jaroměři v roce 1349, při kterém byla ve městě zřízena první škola?

- a) sv. Vojtěch
- b) Arnošt z Pardubic
- c) Dětmar

3) Josef II. rozhodl o vybudování pevnosti Ples. Před útokem jakého státu měla tato pevnost Habsburskou monarchii chránit? Před útokem

- 4) Po připojení Sudet k Německu v roce 1938 patřilo město Jaroměř do:
- a) Československa
 - b) Německa
- 5) V jaké době byly v Jaroměři stavěny první panelové domy?
- a) v 80. letech 19. století
 - b) ve 30. letech 20. století
 - c) v 70. letech 20. století
- 6) Kde v Jaroměři sídlila původní škola v první polovině 19. století před postavením školní budovy Na Ostrově v roce 1885?
- a) v budově u kostela sv. Mikuláše na náměstí
 - b) v budově tehdejší sokolovny (dnešní divadlo)
 - c) v pevnosti Ples
- 7) Dívčí škola sídlila v budově:
- a) Na Ptákách (dnešní ZŠ Boženy Němcové)
 - b) Na Ostrově (dnešní ZŠ Na Ostrově)
- 8) V jakém roce byla založena Obecní reálka v Jaroměři (dnešní Gymnázium Jaroslava Žáka)?
- a) v roce 1885
 - b) v roce 1914
 - c) v roce 1919
- 9) Jak se jmenoval první ředitel Obecní reálky v Jaroměři, jehož jméno bylo v názvu této školy v letech 1961 až 1994?
- a) Václav Linda
 - b) Karel Glos
 - c) Dobroslav Kalina

Závěr

Bakalářská práce se snažila nastínit ucelený pohled na historii jaroměřského školství v kontextu s dějinami školství v českých zemích a s dějinami města Jaroměře. V rámci toho bylo v práci usilováno o možný způsob využití tématu ve výuce dějepisu na školách v Jaroměři a jeho přílehlém okolí.

Bakalářská práce ukazuje, že jaroměřské školství má dlouhou tradici, která je plná zajímavých faktů a událostí. Z práce je vidět patrná provázanost jaroměřského školství se školstvím v českých zemích. Můžeme tak sledovat, jak postupně docházelo k zavádění nových trendů českého školství do prostředí města Jaroměře. Práce rovněž ukazuje, jak se dění ve městě odráželo ve vývoji zdejšího školství.

V případě provádění nového výzkumu navazujícího na bakalářskou práci, by mohlo být zajímavé, zabývat se vývojem školství na vesnicích v okolí města Jaroměře. V rámci toho se následně zaměřit na vztah těchto škol k městu Jaroměř.

Rovněž by mohlo být zajímavé navázat na tento výzkum začleněním tématu bakalářské práce do výuky dějepisu na jaroměřských školách. Následně by se pak zanalyzoval zájem žáků o toto téma. Případně by jistě bylo přínosné porovnat výstupy a získané znalosti žáků z výuky tohoto tématu formou vyučovací hodiny ve třídě a formou exkurze po městě.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

IX. zpráva státní reálky v Jaroměř: za školní rok 1927–1928: podává ředitel s profesorským sborem. Jaroměř 1928.

XIII. zpráva st. čsl. reálky v Jaroměř: za školní rok 1931–1932. Jaroměř 1932.

XXI. výroční zpráva státního reálného gymnasia v Jaroměř: za školní rok 1946–1947: podává ředitel s profesorským sborem. Jaroměř 1947.

Almanach ke 120. výročí založení školy: Základní škola Jaroměř, Na Ostrově: 1885–2005. Jaroměř 2005.

Almanach Základní školy Boženy Němcové v Jaroměř ke 100. výročí založení budovy školy: 1914–2014. Jaroměř 2014.

Almanach Základní školy Josefov: 1978–2008: 30 let školní budovy. Jaroměř 2008.

Gymnázium Jaroměř 75let 1919–1994: Jubilejní almanach. Jaroměř 1994.

HARDUBEJOVÁ, Dana a MIKULKOVÁ, Dagmar (edd.): *Základní škola Boženy Němcové Jaroměř: 90 let školní budovy 1914–2004.* Jaroměř 2004.

CHLUMSKÁ, Věra: *Budoucnost bývalé „ruské školy“.* Jaroměřský zpravodaj, 1992, č. 6, s. 5–6.

JEVČÁKOVÁ, L.: *100. výročí ZŠ „Na ostrově“ v Jaroměř.* Jaroměřský zpravodaj, 1985, č. 3, s. 21–23.

KUBÍNOVÁ, S.: *Historie školy „Na ostrově“ po roce 1945.* Jaroměřský zpravodaj, 1985, č. 3, s. 24–25.

Padesát let střední školy v Jaroměř: 1919–1969: jubilejní almanach. Jaroměř 1969.

Památník : na oslavu šedesátiletého trvání měšťanské školy chlap. v Jaroměř. Jaroměř 1936.

SOkA Náchod, Fond archiv města Jaroměře 1504–1949, inv. č. 1582. *Dopisy A. Krivánka místní školní radě.*

SOkA Náchod, Fond archiv města Jaroměře 1504–1949, inv. č. 626. *Smlouva o zestátnění obecní reálky.*

SOKA Náchod, Fond archiv města Jaroměře 1504–1949, inv. č. 626. *Stanovy obecní reálky v Jaroměři.*

SOKA Náchod, Fond archiv města Jaroměře 1504–1949, inv. č. 626. *Dopis Václavu Lindovi o jeho zvolení ředitelem obecní reálky v Jaroměři.*

SOKA Náchod, Fond Gymnázia Jaroslava Žáka Jaroměř , inv. č. 359. *Hlavní katalog obecní reálky v Jaroměři, 1919–1920.*

SOKA Náchod, Fond Gymnázia Jaroslava Žáka Jaroměř , inv. č. 360. *Hlavní katalog obecní reálky v Jaroměři, 1920–1921.*

Základní škola Jaroměř–Josefov: Almanach 1978–2018: ke 40. výročí otevření nové školní budovy. Jaroměř 2018.

Literatura

ČORNEJOVÁ, Ivana a kol.: *Velké dějiny zemí koruny české.* Tematická řada školství a vzdělanost. Praha 2020.

HÁBL, Jan a JANIŠ, Kamil ml.: *Přehled dějin pedagogiky.* Hradec Králové 2010.

HORÁK, Josef a KRATOCHVÍL, Milan: *Nástin dějin pedagogiky.* Liberec 2001.

HOVORKA, Josef: *Dvanáct kapitol z historie Jaroměřska.* Náchod 1996.

JŮVA, Vladimír sen. a JŮVA, Vladimír jun.: *Stručné dějiny pedagogiky.* Brno 2003.

KÁDNER, Otokar: *Vývoj a dnešní soustava školství.* Praha 1929.

KASPER, Tomáš – KASPEROVÁ, Dana: *Dějiny pedagogiky.* Praha 2008.

KNAPP, Antonín: *Paměti královského věnného města Jaroměře nad Labem.* Jaroměř 1887.

KRÁL, Jaroslav a POLÁK, Jindřich: *Jaroměř ve starých pohlednicích a fotografiích.* Jaroměř 2008.

KRÁLÍKOVÁ, Marie – NEČESANÝ, Josef – SPĚVÁČEK, Václav: *Nástin vývoje všeobecného vzdělání v Českých zemích.* Praha 1977.

MERTLÍK, Pavel: *Jaroměř na přelomu tisíciletí.* Jaroměř 1999.

MERTLÍK, Pavel a MERTLÍKOVÁ, Olga: *Jaroměř: vyprávění o historii města.* Liberec 2021.

MERTLÍKOVÁ, Olga: *K počátkům spolkového života v Jaroměři*. In: *Včelařský almanach 1868–2018: 150 let spolkového včelařství v Jaroměři a okolí*. Jaroměř 2018, s. 37–39.

MERTLÍKOVÁ, Olga: *Pevnost Josefov*. Jaroměř 2004.

MERTLÍKOVÁ, Olga: *Věnná města – Jaroměř*. In: KRŠKOVÁ, Dagmar: *Královny a jejich věnná města*. Dvůr Králové nad Labem 2001, s. 201–202.

NEŠPOR, Zdeněk R.: *Protestantské konfesionální školství v českých zemích v „dlouhém 19. století“*. In: FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – MALÍŘ, Jiří (edd.): *Sekularizace českých zemí v letech 1848-1914*. Brno 2007, s. 103–132.

POKORNÝ, Jiří: *Sekularizace a školství*. In: FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – MALÍŘ, Jiří (edd.): *Sekularizace venkovského prostoru v 19. století*. Brno 2009, s. 83–88.

REZKOVÁ, Helena: *SOKOL JAROMĚŘ – první po Praze 1862-2012*. Vlkov 2012.

ŠAFRÁNEK, Jan: *Školy české: obraz jejich vývoje a osudů*. II. svazek, r. 1848–1913. Praha 1918.

ŠOTOLA, František a kol.: *Jaroměř : 1126–1976*. Jaroměř 1976.

ŠTVERÁK, Vladimír a ČADSKÁ, Milada: *Stručný průvodce dějinami pedagogiky*. Praha 2001.

UHLÍŘ, Jiří: *Osobnosti Jaroměře*. Liberec 2011.

ZOUNEK, Jiří – ŠIMÁNĚ, Michal – KNOTOVÁ, Dana: *Socialistická základní škola pohledem pamětníků: sonda do života učitelů v Jihomoravském kraji*. Praha 2017.

Články

HLAVAČKA, Milan: *Dědictví revoluce 1848–1849*. Akademický bulletin, 2008, č. 3, s. 6–8.

POKLUDOVÁ, Andrea: *Vesnický učitel na přelomu 19. a 20. století. Významný aktér modernizace venkovské společnosti*. Časopis Matice Moravské, 137, 2018, č. 2, s. 295–318.

UHLÍŘ, Jiří: *Zánik a zničení kláštera augustiniánů kanovníků v Jaroměři husity v květnu 1421*. Jaroměřský zpravodaj, 2016, č. 12, s. 14–15.

Ostatní zdroje

KLOČKOVÁ, Lenka: *MŠMT od roku 1848 do současnosti*. Dostupné online z: <https://www.msmt.cz/ministerstvo/165-let-ministerstva-skolstvi-mladeze-a-telovychovy> [cit. 29.3.2023].

OBST, Otto: *Obecná didaktika*. 2. vyd. Olomouc 2017.

PŘEDOTOVÁ, Dana: *Historie školství od roku 1945 do současnosti*. Olomouc 2014 (bakalářská práce).

PŘIBYL, Oldřich: *Dějiny původce fondu*. SOkA Náchod, inventář Fondu archiv města Jaroměře 1504–1949. Jaroměř 1968.

PŘIBYL, Oldřich: *Stručné dějiny školy a fondu*. SOkA Náchod, inventář Fondu Gymnázia Jaroslava Žáka Jaroměř. Jaroměř 1963.

Školní vzdělávací program pro gymnázium. Jaroměř 2021, dostupné online ke stažení z: <https://www.goajaro.cz/dokumenty/skolni-vzdelavaci-program/> [cit. 14.4.2022].

Anotace

Jméno a příjmení:	Vojtěch Mervart
Katedra:	Katedra společenských věd
Vedoucí práce:	Mgr. Pavel Krákora, Ph.D.
Rok obhajoby:	2023

Název práce:	Dějiny školství v Jaroměři
Název v angličtině:	The history of education in Jaroměř
Anotace práce:	Bakalářská práce se zabývá dějinami všeobecně vzdělávacího školství ve východočeském městě Jaroměř. Téma této práce je začleněno do kontextu s dějinami školství v českých zemích a historií města.
Klíčová slova:	Jaroměř, Josefov, Dějiny školství, Gymnázium Jaroslava Žáka Jaroměř, ZŠ Boženy Němcové Jaroměř, ZŠ Jaroměř–Josefov, ZŠ Jaroměř, Na Ostrově
Anotace v angličtině:	The bachelor's thesis deals with the history of general education in the eastern Czech city of Jaroměř. The topic of this thesis is placed in the context of the history of education in the Czech lands and the history of the city.
Klíčová slova v angličtině:	Jaroměř, Josefov, The history of education, Jaroslav Žák Gymnasium in Jaroměř, Božena Němcová primary school in Jaroměř, Primary school Jaroměř–Josefov, Primary school Na Ostrově
Přílohy vázané v práci:	–
Rozsah práce:	79 stran
Jazyk práce:	čeština